

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Etnologie

Disertační práce

Ing. Alena Lochmannová, MBA

Tělo za katrem: Význam zdobení těla odsouzených ve
výkonu trestu odnětí svobody

The body behind bars: The importance of decorating the
body of convicts

Vedoucí práce Doc. PhDr. Marek Jakoubek, Ph.D. et Ph.D.

2018

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své disertační práce **doc. PhDr. Marku Jakoubkovi, Ph.D., Ph.D.**, a to především za jeho přístup při vedení mé práce a realizaci výzkumných aktivit, za motivaci pro studium na Univerzitě Karlově a za četné konzultace, kdy mi byl k dispozici prakticky nepřetržitě. Dále děkuji **PhDr. et Mgr. Martinovi Rychlíkovi, Ph.D., Ph.D.** za jeho knihy Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla a Dějiny tetování, které pro mě byly významným stavebním kamenem v rámci studia a vnímání zdobení lidského těla a které podpořily a prohloubily můj zájem o lidskou tělesnost a zdobení těla, stejně jako za pomoc při směřování mé publikační činnosti. Děkuji za podnětné rady, komentáře či inspirativní přednášky též **doc. PhDr. Františku Vrhelovi, CSc.** a **RNDr. Vladimíru Blažkovi, CSc.** Za skvělou spolupráci v rámci dílčích výzkumných aktivit děkuji **Mgr. Lukáši Dirgovi, PhDr. Petru Juříčkovi, Ph.D.** a **Mgr. Ondřeji Kolářovi.** Zvláštní poděkování si pak za veškerou podporu, za první čtení mých textů a konstruktivně kritické hodnocení zaslouží můj manžel **Honza.**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Alena Lochmannová', is positioned in the lower right area of the page.

V Praze dne 23. října 2018

Ing. Alena Lochmannová, MBA

Abstrakt

Disertační práce se zabývá problematikou tělesných modifikací, především pak tetování, v prostředí českých mužských věznic. Vychází z realizovaného etnografického výzkumu, který probíhal v letech 2013 – 2017 v celkem pěti českých mužských věznicích ostrahového typu. Cílem práce je postihnout fenomén zdobení těla odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v českých mužských věznicích a představit interpretační a významový potenciál tělesných úprav, především tedy tetování, ve vztahu k tzv. druhému životu odsouzených.

V rámci práce je představen design etnografického výzkumu v prostředí českých mužských věznic včetně jeho limitů a úskalí, přičemž na této problematice je demonstrována i specifická tohoto výzkumného pole v rámci sociálně-vědního bádání. Pozornost je věnována problematice a významu tělesnosti ve vězeňském prostoru a v návaznosti na to tělesným modifikacím, které jsou na úrovni věznic využívány jako resistance odsouzených vůči snaze disciplinovat jejich těla skrze unifikované institucionální praktiky. Důraz je následně kladen primárně na tetování jako nejčastější a nejsignifikantnější tělesnou modifikaci kriminální subkultury v českém vězeňském prostředí. Závěrečná kapitola a stěžejní část této práce přináší kategorizaci vězeňské tatuáže včetně explanace jejích specifických významů v reflexi specifického života v prostředí vězení jakožto totální instituce.

Klíčová slova

Deviace, druhý život odsouzených, kriminální subkultura, symbolika, tetování, tělesné modifikace, tělesnost, totální instituce, vězení.

Abstract

The dissertation deals with the issue of physical modifications, especially tattoos, in the environment of Czech male prisons. It is based on ethnographic research conducted between 2013 and 2017 in a total of five Czech men's security prisons. The aim of the thesis is to describe the phenomenon of decorating the body of inmates sentenced to serve prison sentences in Czech male prisons and to present the interpretative and meaningful potential of body treatments, especially tattooing, in relation to the so-called second life of the convicted.

As a part of the thesis, the design of ethnographic research in the environment of Czech male prisons, including its limits and pitfalls, is presented, while the specificity of this research field in the field of socio-scientific research is demonstrated. Attention is paid to the issue and importance of body in the prison environment and, in consequence, to body modifications that are used at the prison level to resist against the attempt to discipline convicts' bodies through unified institutional practices. Emphasis is placed primarily on tattooing as the most frequent and the most significant physical modification of the criminal subculture in the Czech prison environment. The final chapter and the pivotal part of this thesis brings the categorization of prison tattoos, including the explanation of its specific meanings in the reflection of specific life in the prison environment as a total institution.

Keywords

Deviation, second life of inmates, criminal subculture, symbolism, tattoo, body modification, body, total institution, jail.

Obsah

1. ÚVOD.....	- 7 -
2. METODOLOGIE	- 10 -
3. VĚZENÍ JAKO SPECIFICKÉ VÝZKUMNÉ POLE.....	- 14 -
3.1 VĚZEŇSKÁ INSTITUCE A JEJÍ SPECIFIKA	- 14 -
3.2 VYUŽITÍ KVALITATIVNÍ METODOLOGIE VE VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ.....	- 18 -
3.3 VÝZKUMNÉ LIMITY A ÚSKALÍ A MOŽNOSTI JEJICH KOMPENZACE	- 22 -
4 TĚLESNOST VE VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ A OTÁZKA IDENTITY	- 33 -
5 TETOVÁNÍ VE VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ.....	- 47 -
6 KATEGORIZACE A INTERPRETACE VYBRANÝCH VĚZEŇSKÝCH TETOVÁNÍ V PROSTŘEDÍ ČESKÝCH MUŽSKÝCH VĚZNIC	- 58 -
6.1 A.C.A.B. JAKO KONSTANTA VĚZEŇSKÉHO ŽIVOTA	- 60 -
6.2 EXTREMISTICKÁ SYMBOLIKA	- 62 -
6.3 DEVALVUJÍCÍ MOTIVY	- 75 -
6.4 OBLIČEJOVÁ TATUÁŽ	- 77 -
6.5 RODINNÁ SYMBOLIKA A PARTNERKY JAKO SAMOSTATNÁ KATEGORIE.....	- 80 -
6.6 TETOVÁNÍ VÍRY.....	- 85 -
6.7 TETOVÁNÍ ZÁVISLOSTÍ	- 90 -
6.8 TRADIČNÍ VĚZEŇSKÉ SYMBOLY.....	- 95 -
6.9 ROZŠÍŘENÁ INSPIRACE	- 103 -
6.10 PRIVATIZOVANÁ SYMBOLIKA.....	- 108 -
6.11 ČÍSLA A NÁPISY.....	- 110 -
6.12 TETOVÁNÍ SMRTI.....	- 112 -
6.13 INFANTILNÍ MOTIVY	- 116 -
6.14 MODERNÍ TRENDY VE VĚZEŇSKÉM TETOVÁNÍ.....	- 116 -
7 ZÁVĚR	- 122 -
POUŽITÁ LITERATURA.....	- 124 -
SEZNAM OBRÁZKŮ	- 135 -
SEZNAM PŘÍLOH.....	- 137 -

1. Úvod

Věřím a vždy jsem věřila v jedinečnost lidské bytosti. Říká se, že knihu podle obalu není dobré soudit, kniha však o svém obalu nerozhoduje. Zato lidský jedinec svoji schránku záměrně modifikuje. Upravujeme svůj zevnějšek z celé řady důvodů, kdy modifikace, k nimž přistupujeme, plní rozličné funkce. A tak přestože knihy podle obalu se dost možná hodnotí jen stěží, lidské tělo je jedním z těch vůbec nejvýznamnějších médií pro vyjádření. V současném snad až přespříliš hlučném světě bývá tendencí hodnotit jedince dle jeho činů, dle jeho projevů, zpravidla verbálních. Neverbální komunikace je pak vnímána především ve smyslu mimiky, gestiky, posturologie a dalších. Co však bývá opomíjeno, to jsou tělesné modifikace.

Před několika lety jsem měla možnost se zúčastnit přednášek RNDr. Vladimíra Blažka, CSc. zaměřených na neverbální komunikaci. Tehdy se mi do rukou dostala útlá publikace s názvem „*Komunikace a lidské tělo*“, která na první pohled nevybočovala z průměru ostatních publikací, pouze s tím rozdílem, že se věnovala též zdobení a mutilacím. Vzpomněla jsem si tehdy na dobu, kdy jsem jako malé dítě často směřovala své kroky s rybníku nedaleko obce, kde jsem vyrůstala. Vzpomínám si na laskavého porybného, který nám, dětem, často věnoval vlídné slovo a úsměv. Bylo krásné mít přítele z řad dospělých. Také si vzpomínám na zvláštní pocit, když mi má babička tehdy vyčinila s tím, že nemohu s tímto mužem mluvit a ať se od něj držím dál. Ukazovala mi jeho tetování s tím, že je to starý kriminálník. Dítě nevnímá jinakost jako problém, dokud na ni není upozorněno. Pamatuji si, že jsem si tehdy kladla otázku, zda je každý tetovaný kriminálník a zda je to jakési poznávací znamení. A pokud ano, proč ho oni kriminálníci dávají tak na odiv? Ať tak či onak, začala jsem se vědomě danému muži vyhýbat. Mnohem později jsem začala uvažovat o tatuáži jako o fenoménu moderní společnosti a to i v jejích proměnách specifických pro různé marginalizované skupiny, jejichž záměrná či nezáměrná odlišnost mě vždy fascinovala. Až přednášky dr. Blažka mě přivedly zpět k otázce, do jaké míry je tetování stále znakem kriminální subkultury a zda jím vůbec kdy bylo. Začala jsem se ptát, zda je tatuáž pro vězení skutečně natolik specifická a co nám o životě za mřížemi ve skutečnosti sděluje. Rozhodla jsem se tedy rozšířit si povědomí o tělesných modifikacích, k čemuž mně vedle odborných zahraničních článků pomohla především kniha PhDr. et Mgr. Martina Rychlíka, Ph.D., Ph.D. „*Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*“. Na jejích stranách jsem našla nejen cenné

informace, z nichž čerpám inspiraci a na nichž stavím své hypotézy dosud, ale především jsem byla fascinována autorovým pojetím lidského těla a významu tělesnosti obecně. Fascinovala mě zjištění, do jaké míry se odlišují tělesné modifikace v různých geografických oblastech nejen co do provedení, ale také co do významu. A snad v té době jsem se rozhodla, že mě skutečně zajímá odpověď na otázku, do jaké míry kriminální tetování hovoří o skutečném životě za vězeňskými mřížemi, o životě, který se dnes nezdráhám označit jako tzv. druhý život odsouzených. Protože jsem ji bohužel nenalezla v žádné z dostupných odborných publikací v českém prostředí, rozhodla jsem se tedy udělat maximum pro to, abych odpověď získala vlastním úsilím v rámci svého vědeckého bádání. Ráda bych na tomto místě uvedla, že výsledkem je tato práce, nicméně tato práce je prezentací pouhého zlomku zjištění, neboť její rozsah mi neumožňuje plně využít potenciál získaných dat. Dílčí zjištění jsem publikovala v řadě odborných článků v českých i zahraničních recenzovaných časopisech (viz přílohy této práce), které uvádím v seznamu použité literatury, a v rozsáhlejší podobě budou výsledky mého bádání publikovány v rámci knihy „*Tělo za katrem*“ pod hlavičkou nakladatelství Academia v roce 2019. V roce 2018 jsem se po roční pauze opět vrátila do vězeňského prostředí, tudíž věřím, že výsledky, k nimž jsem až do současného okamžiku dospěla, ať již sama nebo ve spolupráci s dalšími odborníky působícími v oblasti vězeňského výzkumu, jmenovitě Mgr. Lukášem Dirgou, PhDr. Petrem Juříčkem, Ph.D. a Mgr. Ondřejem Kolářem, se mi podaří ještě dále rozšířit a vytvořit tak dílčí výstupy stimulující dosud stále jen nepatrný zájem o vězeňské prostředí jakožto specifické výzkumné pole. Ačkoliv se zájem o tuto výzkumnou oblast v posledních několika letech zvýšil, v porovnání s řadou vyspělých (nejen) západních zemí je české vědecké bádání stále ještě na počátku dlouhé cesty směřující ke kvalitnímu, rozsáhlému a svobodnému bádání ve vězeňském prostředí.

Cílem této disertační práce je postihnout fenomén zdobení těla odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v českých mužských věznicích a představit interpretační a významový potenciál tělesných úprav, především tedy tetování, ve vztahu k tzv. druhému životu odsouzených. V práci je postupováno od obecného ke konkrétnímu, ačkoliv, byť to není dosud v českém akademickém světě standardem, jsem se rozhodla do jisté míry porušit dle mého názoru již přežitou dichotomii teoretické a aplikační části textu, která na mě působí rušivě a často kontraproduktivně ve smyslu uměle vytvářené distance mezi teorií a vlastním zjištěním, tudíž nespátřuji jediný přínosný důvod pro tvorbu čistě teoretických a následně čistě aplikačních kapitol.

Po úvodním představení metodologického zakotvení mého výzkumného působení se věnuji jednotlivým aspektům vězeňského výzkumu, které jsem ve vlastní praxi aplikovala, stejně jako limitům a omezením, které vězeňské prostředí představuje. Následně je pozornost věnována vězení jakožto specifickému výzkumnému poli, které působí nejen na identitu výzkumníka, ale především na identitu odsouzeného. Vůbec ona logika fungování vězeňského světa je stěžejní pro pochopení identitní proměny odsouzených, která se odráží ve většině vězeňských tatuáží. Čtvrtá kapitola je věnována problematice tělesnosti ve vězeňském prostředí a otázce identity, kdy identita odsouzeného prochází citelnou proměnou nejen při samotném vstupu do vězeňské instituce, ale též v průběhu trestu i po propuštění jedince. Pátá kapitola představuje proces tetování ve vězeňském prostředí, kdy tělo odsouzeného zůstává jediným dominantním vlastnictvím jedince po jeho vstupu do vězeňské instituce a veškeré jeho modifikace jsou pomyslnou rebelií proti autoritě, vězeňskému řádu a disciplinaci odsouzeného. Šestá kapitola pak kategorizuje vybrané vězeňské tatuáže a interpretuje jejich význam ve vazbě na tzv. druhý život odsouzených. Tato kapitola je též doplněna o fotografie, které jsem pořídila v prostředí českých mužských věznic. Každá z kapitol je uvozena teoretickým základem a literární rešerší dostupných informací v rámci dané oblasti, přičemž následně je doplněna o vlastní zjištění a interpretace zjištěného tak, aby vlastní zjištění nejenže představovala většinu této práce, ale zároveň představovala dostatečný základ, z něhož budou moci případně vycházet další vědci či odborníci působící v rámci vězeňských institucí, neboť daná zjištění a prezentovaná data mohou být následně využívána, rozšiřována či problematizována v rámci práce profesionálů působících v rámci Vězeňské služby České republiky, tedy vedle příslušníků především speciálních pedagogů, psychologů či vychovatelů.

Domnívám se, že každá disertační práce a doktorský výzkum by měl být především přínosný, a to ať již ve smyslu rozšíření stávajícího sociálně-vědního poznání, tak ve smyslu přínosu pro samotnou aplikační praxi. A ačkoliv se vězeňská instituce příliš dlouho uzavírala před bádáním z řad (nejen) sociálně-vědně orientovaných vědců, věřím, že je čas toto změnit.

2. Metodologie

Data prezentovaná v této disertační práci vycházejí z pětiletého etnografického kvalitativního výzkumu realizovaného v letech 2013 – 2017 v rámci populace odsouzených ve výkonu testu odnětí svobody v prostředí celkem pěti českých mužských věznic. Věznice, v nichž byl výzkum realizován, byly dle původní kategorizace věznice typu B a C, tedy věznice s dozorem (jedna věznice) a ostrahou (čtyři věznice). Dne 1. října 2017 však nabyla účinnosti novela zákona redukující počet typů českých věznic pouze na dvě, tedy na věznice s ostrahou a zvýšenou ostrahou. Lze tedy uvést, že výzkum byl realizován v celkem pěti českých mužských věznicích ostrahového typu.

Pro realizaci výzkumu byla zvolena kvalitativní metodologie. Kvalitativní metodologie byla zvolena s cílem získání detailnějšího vhledu nejen do logiky a organizace života osob ve vězeňském prostředí, ale též do oblasti symbolického významu vězeňských tetování s různou symbolikou, stejně jako dalších tělesných modifikací, s nimiž je možné se ve vězeňském prostředí setkat. Svoji pozornost jsem v rámci realizovaného výzkumu obrátila k perspektivám klíčových skupin aktérů, za které považuji odsouzené a příslušníky, potažmo personál věznic obecně. Na základě analýzy přístupů těchto skupin aktérů jsem se pokusila studované téma uchopit co nejkomplexněji a popsat tzv. druhý život odsouzený ve smyslu přenosu jeho dílčích aspektů do hmotné podoby ireverzibilních soft tělesných modifikací v rámci populace odsouzených, a to nejen z jejich vlastní perspektivy, ale také očima ostatních aktérů, kteří na jejich každodennosti participují.

Metodou sběru dat byly polostrukturované rozhovory a pozorování ve vnitřních prostorách věznic. Pokládané otázky v rámci rozhovoru sledovaly jako hlavní linii symbolický význam tělesných úprav s přesahem do oblasti druhého života odsouzených a participace na žité každodennosti ve vězeňském prostředí. Odsouzení byli doptáváni nejen na význam jejich jednotlivých tatuáží, ale také na kontext jejich pořízení, tedy kdy, kde a proč si daný symbol nechávali vytetovat, jak si vybírali tatéra, reflektována byla též míra privatizace symboliky, stejně jako vazba na vězeňský kód a jeho dodržování. Sledovány byly též techniky provedení tatuáže, obdobně jako hygienické podmínky realizace, následná prezentace tetování vůči personálu věznic či ostatním odsouzeným a sledovány byly též funkce, které konkrétní tetování plnilo. Otázky na vězně byly vždy individualizované v návaznosti na hloubku konverzace a ochotu vězně komunikovat.

Celkem jsem realizovala 102 rozhovorů s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody, 70 rozhovorů s personálem věznic a zhruba 200 hodin pozorování ve vnitřních prostorách věznic doplněné o rozhovory se zaměstnanci věznic a pořizování fotografického materiálu za účelem následné analýzy jednotlivých tělesných modifikací a jejich funkcí ve vztahu k druhému životu odsouzených. Odsouzení, s nimiž jsem vedla rozhovory, se lišili v řadě aspektů od charakteru spáchané trestné činnosti přes věk, vězeňskou historii až po statusové postavení v rámci nepsané vězeňské hierarchie, a tedy možnosti participovat na vězeňském životě a ovlivňovat jej.

Délka rozhovorů se pohybovala kolem 40 - 120 minut. Místem realizace rozhovorů se stala zpravidla kancelář speciálního pedagoga či psychologa, případně vychovatele, přičemž rozhovory byly realizovány s ohledem na citlivost tématu a snahu o minimalizaci pocitu kontroly ze strany autority pro odsouzeného bez přítomnosti dalších osob, kdy rozhovoru byl účasten vždy jeden výzkumník a jeden odsouzený. Snahou bylo omezit potenciální rušivé vlivy, které by mohly plynout z přítomnosti dalších osob.

S ohledem na etický rozměr realizovaného výzkumu byl před realizací samotného rozhovoru odsouzenému ze strany výzkumníka předložen informovaný souhlas, odsouzený byl seznámen s účelem rozhovoru a v případě pořizování fotografického materiálu byly fotografie odsouzenému následně ukázány a byla mu dána možnost se vyjádřit, zda mohou být v dané podobě pro potřeby výzkumu použity. V průběhu celého výzkumu byla a i nadále je garantována anonymita věznic i samotných odsouzených. Z tohoto důvodu nejsou věznice, v nichž byl výzkum realizován, konkrétně jmenovány. Stejně tak u vybraných citovaných výpovědí odsouzených došlo ke změně křestních jmen.

V rámci realizace rozhovorů samotných bylo využito techniky sněhové koule (tzv. „snowball sampling“), která spočívala ve výběru odsouzených, při nichž mě původní informátor vedl k jiným členům cílové skupiny odsouzených. V úvodní fázi mého výzkumu jsem musela vycházet ze skutečnosti, že ve vězeňském prostředí existuje nerovná distribuce moci v rámci tzv. druhého života odsouzených. Moc, která rozhoduje ve vězeňském prostředí o postavení jedince v rámci sociální hierarchie, může mít mnoho různých zdrojů, které sahají od ekonomické síly přes sílu fyzickou až ke schopnosti psychologické manipulace (Dirga, Lochmannová, Juříček 2015). Proto jsem nejprve hovořila s jedinci, kteří v rámci vězeňské hierarchie disponovali vyšší mocí a kteří se stali mými gatekeepery k populaci ostatních odsouzených v rámci daného oddílu či věznice (více o specifičnosti vězeňského prostředí

jakožto výzkumného pole v následující kapitole). Pro ostatní odsouzené bylo na základě referencí mých prvotních informátorů jednodušší se mnou hovořit, nepociťovali do takové míry nejistotu, ohrožení, nespojili si mě s autoritou a byli otevřenější. Současně mě první informátoři dokázali navést k těm odsouzeným, kteří mi mohli k oblasti mého zájmu sdělit něco podstatného. Ono pověstné Goffmanovské divadlo bylo limitováno na úvodní fázi rozhovoru a má „vězeňská pověst“ vytvořená prvními informátory mi umožnila získat přístup k informacím, které se nezdřáhám označit z perspektivy odsouzeného za důvěrné. Byly mně tak sdělovány skutečnosti, za které by ze strany autority byli odsouzení velmi pravděpodobně potrestáni, neboť v řadě případů (vězeňské tetování, které je v prostředí věznic zakázané, nevyjímaje) se jednalo o porušení vězeňského řádu.

Rozhovory s odsouzenými byly v některých věznicích zaznamenávány na záznamové zařízení (diktafon), v jiných byly během rozhovorů pořizovány pouze stručné poznámky, které byly pro zachování kontinuity rozhovoru následně rozvedeny a přepsány až po jeho skončení. Nahrávky rozhovorů byly následně přepisovány a analyzovány na základě principů tematické analýzy (Ezzy 2002).

Abych dokázala lépe pochopit rozdílné aspekty vězeňského života a užití vybrané symboliky tatuáže i její význam v tomto specifickém prostředí, doplnila jsem realizované rozhovory o pozorování ve vnitřních prostorách věznic a rozhovory s vězeňským personálem (ačkoli jako klíčová je pro mě stále perspektiva samotných odsouzených jakožto hlavních aktérů). V rámci pozorování jsem měla možnost se zúčastnit každodenních aktivit odsouzených od školní výuky přes aktivity programu zacházení, výdej stravy, bohoslužby až po vycházky či výkon pracovní činnosti na specializovaném pracovišti. V průběhu celého pozorování jsem si vedla terénní deník jako komplementární zdroj dat k záznamům rozhovorů a pořízenému fotografickému materiálu.

Považuji za nutné zdůraznit, že celý výzkum byl realizován z perspektivy výzkumníka – outsidera, tj. že na mé straně neexistují profesní vazby na Vězeňskou službu České republiky, potažmo ani na Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Jelikož odsouzení měli skrze kontakt s výzkumníkem-outsiderem možnost prezentovat své ego, jsou prezentovaná data výsledkem dlouhodobé komparace ve smyslu skutečnosti, že data, která jsou prezentovaná, se objevovala v řadě rozhovorů opakovaně, a to nezávisle na sobě. Na základě získaných dat jsem se pokusila kategorizovat základní typy vězeňských tetování. Tyto motivy

jsem kategorizovala do několika skupin dle jejich charakteru a funkce, kterou obecně ve vězeňském prostředí plní.

3. Vězení jako specifické výzkumné pole

3.1 Vězeňská instituce a její specifika

I přes jisté oživení zůstává vězeňský výzkum v prostředí České republiky spíše upozaděnou oblastí. To je do jisté míry s podivem, neboť sociální vědci byli zaujati studiem vězeňského prostředí po dlouhou dobu, přičemž proud moderního kvalitativního bádání v tomto specifickém prostředí je historicky ukotven již v období čtyřicátých a padesátých let minulého století (Dirga 2016a). V tomto období vzniká dnes již klasická práce Donalda Clemmera *The Prison Community* (Clemmer 1958), která byla postavena na intenzivním studiu americké věznice s maximálním zabezpečením. Clemmer byl v tomto ohledu jedním z těch, kteří podtrhovali fakt, že odsouzení jsou během svého pobytu ve vězeňském prostředí více či méně socializováni do deviantní, kriminální subkultury, přičemž v tomto ohledu představil Clemmer koncept tzv. prizonizace (srov. např. Mathiesen 1966). Kriminologové se od jeho dob dlouhodobě domnívají, že jedinci vstupující do vězeňského prostředí za účelem vykonání trestu odnětí svobody zažívají a procházejí tímto procesem prizonizace (Clemmer 1958), v rámci něhož se přizpůsobují vězeňskému životu a jsou asimilováni do vězeňské/kriminální subkultury. Nicméně přijetí této role „vězně“ není benigní nebo nenákladný socializační proces.

Foucault (1977) se domnívá, že je to právě socializace, v rámci níž vězení finálně definuje a konstruuje kriminalitu. Socializace jedinců ve smyslu toho, kdy se stávají vězňem, odlišuje prizonizaci jakožto kriminalizační proces od toho, kdy jedinec upevňuje kriminální status tím, že prakticky dochází k jeho vtělení. Toto je často popisováno jako proces učení se odsouzeného od ostatních odsouzených, v rámci něhož dochází k redefinici ega odsouzeného (Foucault 1977), nebo se pod vlivem ostatních stává jedinec členem vězeňského gangu (Hunter et. al. 1993; Skarbek 2014), což je ovšem v prostředí českých mužských věznic spíše řídká praxe, neboť na úrovni České republiky není možno hovořit o vězeňských gangových strukturách. Tyto struktury jsou spíše imitovány, což samo o sobě často vyvolává tenzi mezi odsouzenými a je zdrojem konfliktů a prostředím možné radikalizace odsouzených, proto ani tuto oblast není možno přehlížet.

Je však v tomto ohledu také třeba zvážit, jak je kriminalita tvarována sociálním statutem produkovaným samotným uvězněním, kdy bývalí odsouzení nejsou pouze snadno

rozpoznatelní jako kriminálníci, což dělá jejich deviaci viditelnější (Chambliss 1973), ale jsou méně schopni legitimizovat prostředky vedoucí k soběstačnosti právě proto, že jsou bývalými vězni (Travis 2004). Foucault (1977) se domnívá, že tato identifikace bývalých odsouzených jako kriminální „třídy“ je centrální završením trestu uvěznění.

Věnujeme-li pozornost vězeňskému prostředí ve smyslu jeho specifík pro výzkum, pak je nutné zmínit také významnou práci Greshama Sykese z roku 1958 *The Society of Captives* (Sykes 1958), kdy autor provedl tříletý etnografický výzkum, přičemž jeho primárním zájmem byly deprivace odsouzených. Sykes se domníval, že zde existuje celkem pět fundamentálních deprivacních charakteristik denního vězeňského života, které označil jako „bolesti z uvěznění“. Těmito deprivacemi byly v jeho interpretační rovině ztráta svobody, nedostatek žádaného zboží a služeb, heterosexuální vztahy, autonomie a bezpečí. Dle Sykese tyto deprivace ve svém souhrnu vysvětlují, proč odsouzení vnímají vězeňský život jako nežádoucí. Při dlouhodobém působení a samotné existenci těchto deprivací pak dochází k produkci zatvrzelých delikventů. Pod tlakem tzv. deprivacního modelu mohou mít tyto materiálové a symbolické frustrace vězeňského prostředí kriminogenní účinky ve smyslu vytváření opoziční vězeňské kultury (Sykes 1958).

Deprivacní model je jedním z modelů, kterým je možno vysvětlovat existenci tzv. vězeňské subkultury. Koncept subkultury a subkulturních skupin (Cloward, Ohlin 1960; Cohen 1955; Miller 1958) je výchozím bodem pro analýzu specifík vězeňského systému. Vývoj konkrétního modelu, ať již deprivacního či importačního, případně dalších, které interpretují vytváření subkulturních skupin, je považován za významným nástrojem ve vazbě na recidivu a v souvislosti s tím na reformování vězeňského systému. Tato problematika vstoupila do odborných diskusí především v průběhu šedesátých a sedmdesátých let (Lambropoulou 1999).

Platí, že subkulturní skupina je vytvářena, pokud množství osob je konfrontováno s přítomným a podstatným problémem resultujícím ze specifík určitého prostředí. Subkultura se tak stává odpovědí na konkrétní problémy, kterým skupina čelí. Generalizovaným způsobem reakce (Brake 1980; Wheeler 1974) cílícím na překonání problémů je vznik subkultury. V souvislosti s příležitostnými strukturami existujícími v konkrétním prostředí, stejně jako ve vazbě na stupeň skupinové koheze, dochází k vývoji specifického typu subkultury, která je kriminální či konfliktní (Cloward, Ohlin 1960). V daném ohledu se opět dostáváme ke zmíněnému deprivacnímu modelu, kdy při uvěznění jedinec zažívá sociální

neschválení a v důsledku uvěznění trpí výše uvedenými deprivacemi, co více, prochází i tzv. mortifikačním procesem (Goffman 1961) a degradačními ceremoniály (Garfinkel 1956; Etzioni 1961). Odsouzený musí sám sebe chránit před útoky ostatních odsouzených. Jeho aktivní zapojení v rámci skupiny odsouzených konstituuje obranný mechanismus jako reakci na tlak způsobený deprivací v oblasti osobní svobody (Cloward 1960; Polsky, Claster 1968; Sykes 1958; Sykes, Messinger 1960). V této periodě je vězeňská komunita charakteristická solidaritou, především pak verbální, silnými vazbami mezi různými skupinami odsouzených a opozicí vůči normativním pravidlům instituce. Společnost odsouzených je současně postavena na určitých principech, z nichž nejdůležitějším je snaha vyhnout se problémům a případům zrady (v českém prostředí především ve smyslu tzv. „konfidování“, tedy udávání) mezi odsouzenými (Sykes 1956). Prizonizace (Clemmer 1958) je pak právě dána samotným přijetím hodnot tzv. convict kódu, tedy neformálních pravidel všeobecně přijímaných ze strany odsouzených, stejně jako integrace odsouzeného do skupiny. Ona integrace do společenství odsouzených je spojena jak s časem stráveným v rámci vězeňské instituce, tak s povahou odsouzeného (Clemmer 1958; Wheeler 1961).

Pokud je zde referováno k deprivacnímu modelu, pak je třeba věnovat pozornost také druhému modelu, tedy modelu importačnímu. Importační model přinesl nový přístup na základě distinkce mezi manifestní a latentní kulturou, stejně jako odpovídajícími rolemi a identitami (Gouldner 1957; Becker, Geer 1960; Merton 1968). Zatímco funkcionální model spatřuje vězení jako uzavřený systém se specifickými hodnotami a pravidly, importační model vnímá kulturu odsouzených jako importovanou, což znamená, že vězení je vnímáno jako otevřený systém. Co je v tomto ohledu důležité, je aktivace latentní kultury, což je organizovaná reakce odsouzených na problémy vznikající ve vězeňském prostředí, která závisí do jisté míry na jejich sociálním pozadí. Výzkumy, které byly realizovány, odhalily určité vazby mezi sociální identitou odsouzených a jedinci ve většinové společnosti, stejně jako určité podobnosti se subkulturními skupinami žijícími a působícími mimo nápravné ústavy (Schrag 1961; Ward, Kassebaum 1965; Panagopoulos 1979).

To, co vzniká v závislosti na výše uvedené teorii, je klíčová debata směřující k tomu, do jaké míry je vězeňská (sub)kultura produktem buď vězeňského prostředí, nebo rozšířením externích subkultur. Řada odborníků (Sykes, Messinger 1977; Cloward 1977; Goffman 1961) se domnívala, že kriminální subkultura je v rámci vězeňského prostředí formována jako reakce na již zmíněné různé bolesti z uvěznění a deprivace, které odsouzení zažívají. Všichni

tito autoři vnímali vězení jako totální instituci, ve které jedinec prochází skrze sérií degradačních praktik a postupně se stává socializovaným na vězeňský život.

Totální instituce je koncept, který představil známý sociolog Erving Goffman (Goffman 1961), přičemž se jedná o instituci, ve které je život aktéra zde působícího podřízen vyšší autoritě a je řízen pravidly, která jsou v rámci této instituce platná a závazná. Pro totální instituci (a tedy nejen vězení, protože například Goffman sám zkoumal koncept této instituce v podmínkách psychiatrické léčebny) platí, že veškeré aspekty života jejích členů se odehrávají na stejném místě a podléhají stejné autoritě. Každá fáze denních aktivit členů této instituce se odehrává v bezprostřední společnosti velkého množství dalších jedinců, s nimiž je zacházeno naprosto stejně a od nichž je vyžadováno, aby společně vykonávali stejné věci. Navíc jsou veškeré denní aktivity dopředu naplánovány a na každou aktivitu navazuje aktivita další, přičemž jejich pořadí je určeno shora na základě formálních pravidel a rozhodnutí představitelů instituce. Co je dále velmi typické pro vězeňské prostředí jako totální instituci, je existence nepřekročitelné bariéry mezi zaměstnanci instituce a jejími chovanci, tedy odsouzenými, přičemž mezi těmito skupinami neexistuje žádná mobilita (Goffman 1961).

Totální charakter vězeňského prostředí je zde symbolizován především oním omezením běžného společenského života ve smyslu izolace jedince od vnějšího světa. Existují zde bariéry v oblasti sociálně-právní, ale také v oblasti fyzické. Fyzické oddělení od společnosti je zde reprezentováno především vysokými vězeňskými zdmi, zamčenými dveřmi a ostatními dráty. Totální instituce je také pojímána jako tzv. sociální hybrid, svět ve světě, který se řídí vlastní logikou, formálními pravidly, ale též pravidly neformálními, která krystalizují jako přirozená součást druhého života odsouzených. Institucionalizace pak představuje proces, v rámci něhož se sociální role, hodnoty a představy, stejně jako způsob chování jedince stávají pevně spojené s organizací či sociálním systémem. Jedinci je v totální instituci zabráněno, aby své tělo, jednání a v podstatě i myšlení mohl držet stranou kontaktu s cizími osobami a věcmi. Nikdy zde není zcela sám, vždy je buď přímo vystaven pohledům druhých, nebo není schopen tuto možnost vyloučit (Goffman 1961). To má značný vliv na identitu odsouzeného, které bude věnována pozornost v následující kapitole.

Analytici jako Irwin a Cressey (1977) se do jisté míry od tohoto pojetí odklonili, přičemž se domnívali, že jejich kolegové mají tendenci podceňovat význam kultury, potažmo kulturních vzorců, které si s sebou odsouzení přinášejí do vězeňského prostředí z většinové společnosti.

Významnou prací je přímo ve vazbě na otázku výzkumu práce Donalda Newmana (1958), který zdůraznil význam kvalitativních metod pro vězeňský výzkum. Sám Newman kladl důraz na pobyt výzkumníka přímo ve vězeňském prostředí, a to především na nezbytnost přímé zkušenosti se zkoumaným prostředím. Toto považoval za nejlepší způsob, jak poznat a především pochopit studovaný sociální prostor.

3.2 Využití kvalitativní metodologie ve vězeňském prostředí

Odpovězme si nyní na otázku, proč je kvalitativní metodologie vhodnou pro vězeňský výzkum. Existuje několik argumentů, které svědčí v její prospěch. V rámci svého výzkumu jsem aplikovala etnografickou metodu zjišťování dat na populaci odsouzených mužů v prostředí českých mužských věznic. Kvalitativní metodologie byla ve vězeňském výzkumu využívána již od dob výše zmíněných autorů, a to až do devadesátých let (Owen 1998), nicméně následně dochází ke značnému ústupu. Loïc Wacquant (2002) následně upozorňoval na poddimenzování vězeňského výzkumu. Dle jeho interpretace se začaly vězeňské instituce uzavírat sociálním vědcům, což mělo za následek nedostatek přímého pozorování a observačních studií realizovaných v rámci vězeňského prostředí, které by zobrazovaly každodenní život odsouzených. K tomuto dle jeho tvrzení docházelo v době, kdy paradoxně docházelo ke konstantnímu růstu množství uvězněných. Vězeňská etnografie dle jeho tvrzení zažívala soumrak v době, kdy byla paradoxně nejvíce potřeba na úrovni vědecké i politické reprezentace. Wacquant (2002) nepřestával dále akademickou obec vyzývat, aby svoji pozornost znovu obrátili ke kvalitativnímu studiu vězeňského prostředí a jak se zdá, jeho výzvy byly nakonec do jisté míry vyslyšeny, kdy je nyní možno, alespoň tedy v posledních zhruba deseti až patnácti letech, sledovat poměrně bohatou produkci kvalitativních studií, které svoji pozornost směřují do vězeňského prostředí (Cunha 2014; Dirga 2016a).

Důvodů pro využití kvalitativní etnografie ve vězeňském prostředí existuje skutečně celá řada, nicméně tím nejpodstatnějším je z mého pohledu fakt, že je to právě kvalitativní etnografie, která nám umožňuje, abychom se nejen my, ale také ostatní naučili, pochopili a lépe porozuměli nejen zkoumaným aspektům jako takovým, případně skupinám, k nimž obracíme svoji pozornost, ale především sami sobě (DeLyser, Starrs 2001), což je něco, co nám umožňuje etnografický výzkum. Etnografie je ve své podstatě o objevování, je o vytváření si dostatečného prostoru pro představivost vhodně skloubenou s intuicí vědní

disciplíny, přičemž jako taková umožňuje výzkumníkovi vstoupit do terénu bez předpokladů, předsudků, představy o tom, co zde objeví a zjistí (Shweder 1997). Hlavní metodou, které etnografický přístup v rámci výzkumu využívá, je zúčastněné pozorování. Ve snaze porozumět zkoumané kultuře (či subkultuře) tráví výzkumník čas v terénu, přičemž délka tohoto časového období je variabilní a vždy je důležité, aby se výzkumník stal přirozenou součástí prostředí, což je však ve vězeňském prostředí prakticky nemožné (s výjimkou tzv. přístupu convict criminology – viz dále). Zúčastněné pozorování odkazuje k přístupu, kdy je hlavní aktivita charakterizována prodlouženou periodou kontaktu se subjektem zájmu na místě, kde tento subjekt zpravidla tráví svůj čas. Během tohoto pobytu v terénu výzkumník sbírá data ve formě terénních poznámek či jiná a následně je systematicky třídí a analyzuje (Becker, Geer 1957).

Etnografie je typem sociálně vědního výzkumu, kdy výzkumník studuje lidské jednání v přirozeném prostředí s cílem porozumět kultuře konkrétní populace či skupiny. Častou součástí etnografického výzkumu je pozorování a/nebo rozhovory s lidmi, pro něž je studované prostředí přirozené. Rozhovory vedené v rámci etnografického zkoumání nemusí být nutně formalizované. Sama jsem v rámci svého výzkumného působení v českých mužských věznicích preferovala polostrukturovaná interview s cílem postihnout širší kontext možných aspektů druhého života odsouzených, neboť strukturované interview považuji za příliš svazující jak pro výzkumníka, tak pro respondenta. Zpravidla je v rámci etnografické metody uplatňována prostá konverzační metoda na „domovské půdě“ respondenta (Winslow 2006) Etnografie je o objevování, je o vytváření si dostatečného prostoru pro představivost vhodně skloubenou s intuicí vědní disciplíny, přičemž jako taková umožňuje výzkumníkovi vstoupit do terénu bez předpokladů, předsudků, představy o tom, co zde objeví a zjistí (Shweder 1997).

V případě etnografie je důležité, z jaké pozice je výzkum realizován. Může se jednat o pozici outsidera či poloinsidera, případně insidera, ačkoliv tento přístup česká věda v rámci sociálně vědního výzkumu v prostředí českých věznic dosud neuplatnila. Outsider je jedinec stojící mimo vězeňskou instituci, který není v českém prostředí v zaměstnaneckém ani jiném obdobném vztahu vůči Vězeňské službě České republiky či Ministerstvu spravedlnosti České republiky a vězeňské prostředí je pro něj tedy prostředím prakticky cizím. Poloinsider je naopak jedinec, který v obdobném vztahu je, tedy se jedná o jedince, který má přímou zkušenost s vězeňským prostředím, nicméně se nejedná o insidera v pravém slova smyslu (srov. Dirga 2017a), pro něhož je vězeňská zkušenost zkušeností žitou a do jisté míry hlubší.

Obě tyto pozice mají své výhody a nevýhody z hlediska realizace výzkumu. V rámci práce na textu o extremistické symbolice ve vězeňském prostředí jsem měla šanci si vyzkoušet spojení své pozice outsidera v kombinaci s pozicí poloinsidera mjr. Mgr. Ondřeje Koláře, který působí jako Vrchní komisař, vedoucí Oddělení prevence a stížností. Odsouzení (insideri) pro nás tak zůstávali našimi respondenty, od nichž jsme zprostředkovaně získávali data. Nespornou výhodou poloinsiderské pozice byla hlubší orientace ve vězeňském prostředí, na druhou stranu jsme však registrovali také nevýhodu ve smyslu problematictějšího získání důvěry ze strany odsouzených, pro něž je pozice poloinsidera neodmyslitelně spojena s vězeňskou autoritou. Opačné spektrum zkušeností přinesla pozice outsidera, která vyžadovala důkladnější přípravu na vstup do vězeňského prostředí a přinesla náročnější realizaci výzkumu ve smyslu získání příslušných povolení a přístupu k určitým skupinám odsouzených, na druhou stranu v tomto případě nebyla zaznamenána prakticky žádná, respektive pouze minimální autoritativní bariéra negativně reflektována ze strany respondentů z řad odsouzených.

Na status outsidera je možno nahlížet z několika perspektiv ve vazbě na dynamiku rozhovoru (Merriam et al. 2001), distinkci mezi insiderem a outsiderem (Dwyer, Buckle 2009; Naples 1996) či schopnost outsidera získat hodnotné informace od insiderů (Herod 1999). Tyto a podobné úvahy vyvolávají debaty v oblasti antropologického bádání o tom, jak může pozice na škále insider-outsider ovlivnit akumulaci znalostí a samotné získání dat (Merton 1972). Pozice outsidera má své nesporné výhody, nicméně zde existuje řada limitů. Obojímu věnuji pozornost dále v této kapitole. Ještě předtím je však třeba věnovat pozornost jedné z pozic v rámci vězeňského výzkumu, a to je pozice insidera, jejíž uplatnění je součástí poměrně nového vědního směru označovaného jako *convict criminology*.

Convict criminology je relativně novou perspektivou v oblasti kriminologie a kriminálních věd obecně. Poskytuje alternativní způsob, v rámci něhož jsou zločin a obecně kriminální problematika analyzovány a interpretovány ze strany výzkumníků (a též dalších subjektů), kteří však vstupují pouze do omezeného kontaktu s vězeňským prostředím a odsouzenými. Obecně se výzkumníci zabývající se oblastí *convict criminology* snaží zkoumat způsob, jakým odsouzení a zločinci obecně vnímají a prožívají vězeňské prostředí. Za pozici insidera lze označit takovou pozici, kdy je jedinec realizující či participující na výzkumné aktivitě odsouzený či bývalý odsouzený. V současné chvíli není participace na realizaci aktivit *convict criminology* již tak striktně omezena na pozici insidera, ačkoliv původně byla vnímána jako činnost odsouzených nebo bývalých odsouzených, přičemž

podmínkou zde bylo ukončené vysokoškolské vzdělání indikované titulem Ph.D. (Ross, Richards 2003). Dnes je skupina participantů rozšířena o aktivisty působící v oblastech vězeňských reforem, kteří nedisponují tímto akademickým kreditem, nicméně se rozhodli do daného oboru vstoupit ve vazbě na jejich výzkumný zájem, publikační činnost nebo působení v rámci dané komunity. Cílem výzkumníků sdružujících se pod směrem convict criminology je realizovat výzkum zohledňující zkušenosti odsouzených a pracovníků vězeňské služby ve snaze vybalancovat konvenční reprezentaci dat a informací prostřednictvím médií a vlád.

V tomto kontextu je jistě zajímavý i jistý, byť s ohledem na zamýšlený rozsah této práce a její tematické zaměření omezený, historický exkurz, neboť historicky celá řada bývalých odsouzených posléze působila v řadě oborů na akademické sféře, ačkoliv se většina z nich z pochopitelných důvodů svým statutem bývalého odsouzeného nechlubila, zpravidla proto, že jejich kriminální historie nebyla pro jejich akademické působení podstatná, případně se obávali negativních reakcí kolegů či zaměstnavatelů. Jednou poměrně ranou výjimkou byl však Frank Tannenbaum (1938), ke kterému je někdy odkazováno jako k „dědečkovi teorie labelingu“, který byl nejen politickým aktivistou, ale též bývalým vězněm, který se ke své minulosti otevřeně hlásil i poté, co působil ve 30. letech 20. století jako profesor na Kolumbijské univerzitě. Ačkoliv ve vězeňském prostředí strávil pouhý jeden rok, byl schopen následně dosáhnout úspěchu a měl úspěšnou kariéru, nejprve jako novinář, posléze jako uznávaný akademik (Richard, Ross 2003). Moderní podoba convict criminology pak souvisí s publikovanými pracemi Johna Irwina, především pak s publikacemi *The Felon* (Irwin 1970), *Prisons in Turmoil* (Irwin 1980), *The Jail* (Irwin 1985) či dalšími. John Irwin vykonával trest odnětí svobody za ozbrojenou loupež v 50. letech 20. století. V letech 60. byl studentem Davida Matza a Ervinga Goffmana, když působil jako doktorand na UC Berkely. Ve své době byl jedním z mála akademiků, kteří reprezentovali pozici insidera a přibližovali ve své akademické práci perspektivu odsouzených (Richard, Ross 2003). Irwin však nezůstal ve své snaze nazírat svět odsouzených z perspektivy insidera sám, například Terry (1997), bývalý odsouzený, který svůj trest vykonával ve státech California a Oregon, věnoval v akademické rovině pozornost využití humoru ze strany odsouzených ve snaze zmírňovat dominanci vězeňských autorit, Newbold (1982, 1987, 2000) vykonával svůj trest ve vězeňském prostředí na Novém Zélandu, přičemž používal jak kvalitativní, tak kvantitativní metodologii k analýze zločinu a trestání ve své zemi. A pochopitelně zapomenout nelze ani na Richardse a Jonese (1997), kteří byli oba bývalými odsouzenými a využívali perspektivu insiderů k jejich pozorování ve vnitřních prostorách věznice a realizaci rozhovorů s odsouzenými ve státu

Iowa (Ross, Richards 2001). Za zmínku v daném kontextu jistě stojí také snaha založit samostatný odborný časopis věnovaný perspektivě kriminologů s přímou zkušeností s uvězněním, přičemž prvním periodikem tohoto typu se stal časopis *The Journal of Prisoners on Prisons*, jehož první číslo bylo publikováno v roce 1988 v Kanadě, přičemž tento časopis je nadále vydáván v počtu dvou čísel ročně (Dirga 2017a).

Perspektiva insidera přináší pozoruhodnou možnost využití potenciálu neomezeného přístupu k terénu, který je jinak velmi těžko přístupný. Problematická se však jeví do jisté míry objektivizace dat. Proto vnímám jako velmi zajímavou kombinaci perspektivy insidera a outsidera, kdy pozice outsidera přináší efektivní minimalizaci rizika nedostatečného odstupu od získaných dat. Však na obdobném principu vznikla spolupráce Richarda Jonese a Thomase Schmida, autorů knihy *Doing Time: Prison Experience and Identity Among First-Time Inmates* (Jones, Schmid 2000). Věřím, že v této oblasti pak leží v dlouhodobém horizontu také budoucnost (nejen) českého sociálně vědního výzkumu v prostředí věznic, kdy by bylo možné v rámci kombinace těchto dvou perspektiv překonat dosud existující limity realizace vězeňského výzkumu.

Následující část této kapitoly představuje limity a úskalí a možné kompenzační strategie ve vazbě na specifika vězeňského výzkumu z pozice outsidera, přičemž s nimi primárně pracuji tak, jak jsem se s nimi sama v rámci svého výzkumu setkávala.

3.3 Výzkumné limity a úskalí a možnosti jejich kompenzace

Při realizaci výzkumu ve vězeňském prostředí je třeba již od jeho designu zvažovat celou řadu aspektů, a to jak od logiky tzv. druhého života odsouzených, který představuje souhrn aktivit, které jsou z pohledu vězeňského života neformální, neinstitucionalizované, nežádoucí, zpravidla porušující vězeňský řád, přes vězeňskou hierarchii, identitu odsouzených, ekonomické vztahy mezi odsouzenými až po programy zacházení či vězeňský argot. Vězení je komplexní a složitý svět, jehož logiku z pohledu aktérů je poměrně těžké pochopit a žádá si to čas i značnou míru pokory, citlivosti a schopnosti vnímat drobné nuance v chování a jednání odsouzených, schopnost naslouchat jim a aktivně se ptát a vlastně i jistou schopnost psychologické manipulace při rozhovorech s nimi. Též je třeba brát v potaz, že jako výzkumník může subjekt vstupovat do interakcí, které mu nejsou osobně příjemné, že se může dozvídat informace, s nimiž se nedokáže vnitřně ztotožnit, nicméně je nutné se při

realizaci vězeňského výzkumu osobnostně a emočně oprostít od těchto skutečností a bezpodmínečně přijmout roli, v níž je do vězeňské instituce vstupováno, tedy roli výzkumníka, který do tohoto specifického prostředí vstupuje a žádá informace, nicméně nehodnotí a nedává najevo své emoce, které by mohly při zjevné demonstraci ovlivnit podobu výsledných dat.

Jako zásadní aspekt realizace mého výzkumu se ukázalo být už samotné tematické zacílení směřující do oblasti tělesných modifikací a jejich vazby na druhý život odsouzených, což však byl aspekt, který mi byl znám již v okamžiku, kdy jsem výzkum připravovala. Dle platné legislativy, konkrétně zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, je odsouzeným zakázáno „*tetovat sebe nebo jinou osobu, nechat se tetovat nebo mít ve věznici v držení pomůcky k provádění tetování; to platí obdobně také pro jiné způsoby porušování integrity lidské kůže a držení pomůcek k provádění takové činnosti.*“ Vězeňské tetování, které je mým primárním zájmem, má tedy ve vazbě na tuto skutečnost značně antiautoritativní podtext, je jakousi rebelií proti platné legislativě, pravidlům a požadavkům totální instituce a je pro odsouzené nástrojem potvrzení či přijetí vězeňské identity v kontextu institucionálních limitů a omezení (Lochmannová 2015). Zcela pochopitelně tak bylo nejen náročné získat vhodné respondenty, ale primárně přesvědčit vězeňské autority o racionálnosti a přínosnosti obdobného výzkumu.

Z řady důvodů, ať již bezpečnostních, byrokratických a dalších, není kriminologický ani jiný obdobný výzkum ve vězeňském prostředí realizován v takové intenzitě, jak by vyžadovala potřeba dat ve vazbě na existující problematiku kriminálního chování. Ačkoliv kriminologický výzkum (či etnografický výzkum v kriminálním prostředí) zahrnuje řadu přístupů a mnoho technik, existují zde i druhotná data, s nimiž je často pracováno (policejní záznamy, oficiální statistiky, záznamy z jednání soudů). Nicméně mnoho faktorů významných z (nejen) etnologické perspektivy, jako je sebepojetí odsouzeného, úroveň aspirací, přístupy a motivy jednání, může být měřeno pouze v rámci rozhovoru ve smyslu reprezentace žité reality respondentů z aktérské perspektivy. Proto je tak významné vstupovat do vězeňského prostředí a překonávat veškeré bariéry, které tento vstup přináší.

Prvotním problémem je tedy již samotný vstup do vězeňské instituce. Ten musí umožnit konkrétní ředitel vězeňské instituce. Dovolím si zde drobné srovnání dvou perspektiv, s nimiž jsem se setkala. V roce 2012 jsem rozesílala první žádosti o povolení vstupu do vybraných mužských věznic v rámci České republiky. V průběhu dalších let jsem rozesílala postupně

další, jak jsem postupně realizovala výzkum v určitých institucích a zajišťovala si přístup do jiných. Setkala jsem se s řadou odmítavých odpovědí, často všeobecně, mnohdy až arogantně prezentovaných. Několik příkladů uvádím níže:

„....Obdrželi jsme Vaši žádost o provedení výzkumu ve Věznici XXX na téma Symbolika tetování vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody. Bohužel Vašemu záměru nemůžeme vyhovět s ohledem na rozsah již nasmlouvaných výzkumů ve věznici. Děkuji za pochopení....“

„...Věznice XXX je profilována jako věznice se zvýšenou ostrahou. K výkonu trestu jsou do ní umísťováni zejména pachatelé závažné trestné činnosti násilného charakteru. Tomu odpovídají přijatá bezpečnostní opatření, na jejich základě Vám nelze umožnit realizaci výzkumného šetření. Dalším důvodem je i nutnost zajištění souhlasů od odsouzených osob z důvodu jejich fotografování, je třeba brát v potaz i to, že v tomto typu věznice musí být Váš pohyb vždy v doprovodu zaměstnance či příslušníka, což je velmi časově náročné. Pokud však otázky, potřebné pro Váš výzkum, zašlete ve formě anonymních dotazníků pro odsouzené, je možné zajistit jejich předání a poté zaslání zpět na Vámi uvedenou adresu. Dovolím si však upozornit na jejich velmi malou návratnost, neboť odsouzení nemají moc velký zájem o jejich vyplňování....“

„....dne 24. dubna jsem obdržela Vaše písemné podání na e-mailovou adresu XXX, ve kterém se na mne obracíte v záležitosti realizace výzkumného projektu „Tělo za katrem: význam zdobení těla odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.“ Žádáte o spolupráci a umožnění vstupu do prostor Věznice XXX za účelem realizace řízených rozhovorů s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále žádáte o umožnění fotoaparátu za účelem vyfotografování tělesných úprav odsouzených a umožnění použití diktafonu, na který by byly rozhovory s vězni nahrávány. Ve věci Vaší žádosti sděluji, že Vězeňská služba se stále zabývá významem zdobení těla vězněných osob a symbolikou tohoto zdobení, neboť úzce souvisí se zajištěním vnější i vnitřní bezpečnosti věznice. V této věci dostatečně Vězeňská služba ČR spolupracuje s příslušnými specializovanými útvary Policie ČR a Policejní akademii ČR, kdy výstupy z této spolupráce jsou určeny pouze pro interní potřebu a z tohoto důvodu Vám nemohou být poskytnuty, i když jsou obdobného charakteru tak, jako Váš výzkum. Fotografování tělesných úprav odsouzených pro soukromý účel, kdy se může jednat i o

tělesné úpravy na intimních částech těla, které mohou být následně zveřejněny nebo poskytnuty třetím osobám nepokládám za důstojné a to ani v případě udělení souhlasu.¹ Respektování důstojnosti osobnosti odsouzených pokládám jako ředitelka věznice za jednu z hlavních zásad výkonu trestu, která musí být dodržována. Vážím si sice Vaší práce, ale na základě výše uvedeného a po náležitém posouzení tudíž nemohu žádosti vyhovět a to ani v případě, že by byl předložen z Vaší strany jmenný seznam odsouzených s jejich souhlasem. Mohu Vám však doporučit zaměřit realizaci výzkumu na osoby již propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, vůči kterým Vězeňská služba ČR nenese žádnou zodpovědnost. Vzhledem k tomu, že jste zaslala svou žádost na e-mailovou adresu věznice, která byla z mé strany zamítnuta, tak Vás již nežádám o zaslání oficiální žádosti s podpisovou doložkou.“

Výše uvádím pouze výběr zamítavých odpovědí, setkala jsem se i s případy, kdy mi byl vstup povolen a následně zamítnut, případně mi byl vstup povolen spolu s využitím příslušné záznamové techniky a cca týden před realizací výzkumu mi bylo sděleno, že fotoaparát není možno využít a bude mi zapůjčen univerzální ve vlastnictví příslušné věznice, potažmo Vězeňské služby ČR, což mělo v důsledku dopad na kvalitu pořizovaných snímků.

S naprosto odlišným přístupem jsem se setkala v roce 2018, kdy jsem navázala spolupráci s Policejní akademií České republiky a byla pověřena jako spoluřešitelka projektu Symbolika kriminálního tetování. Poté, co představitelé této vysoké školy informovali Generální ředitelství VS ČR o mé participaci na výzkumném počínu a požádali o zajištění mého vstupu do věznic v České republice, přičemž GR VS ČR dále informovalo příslušné ředitele věznic, nedostala se ke mně (až do současného okamžiku) žádná zamítavá odpověď. Toto potvrzuje význam a důležitost existence (a především využití) tzv. gatekeepera.

Význam takzvaných vrátných neboli gatekeeperů (Hammersley, Atkinson 1995) spočívá v tom, že výzkumníkovi umožňují překonat jakousi komunikační bariéru, neboť se jedná o jedince, kteří jsou součástí kulturního pole, do něhož chce výzkumník vstoupit, což pro ostatní subjekty v rámci tohoto pole může být nepochopitelné a mohou nabýt dojmu určité míry ohrožení a narušení integrity. Gatekeeper však, porozumí-li výzkumníkově záměru, je schopen jej předložit ve srozumitelné podobě jiným vybraným jedincům v rámci daného

¹ Zde je zajímavé zdůraznit, že spolupráce věznice s příslušnými orgány, která byla zahájena v roce 2016, tedy o 3 roky později, byla založena na totožném principu, tedy pořizování fotografií tatuáží odsouzených. Dodnes také nerozumím pojetí vymezeného „soukromého účelu“, který odesílatel/ka evokuje v textu, ačkoliv v žádosti bylo jasně zdůrazněno, že se jedná o vědecké účely.

kulturního pole. Jedná se o přijetí informace na jeho straně, dekodování a předání informace v rámci vlastního kódovacího schématu. S pomocí těchto jedinců je možno předat informace či požadavek z vnějšího světa do systému, který se může v prvopočátku chovat jako výrazně nepřístupný (Tushman, Katz 1980). Obecně jsou gatekeepereři ti, kteří střeží vstup do daného prostředí (Hammersley, Atkinson 1995). Jako takoví jsou tyto jedinci klíčoví nejen ve smyslu možného získání povolení ke vstupu do prostor věznice, ale jsou nápomocni též v rámci prvotní orientace v daném prostředí (Dirga 2016a; Nedbálková 2006b).

Také v rámci první vlny svého výzkumu za účelem zpracování této disertační práce, tedy v letech 2013 – 2017, jsem využívala gatekeepery, kteří mě dokázali nakontaktovat na vedení příslušných věznic, v nichž jsem výzkum realizovala, přičemž management těchto věznic zpravidla v předstihu informovali o výzkumném zaměření mé práce. Nutno podotknout, že poté, kdy je s pomocí gatekeepera výzkumníkovi umožněn vstup do vězeňské instituce, vyjednávací proces zdaleka nekončí, neboť je nutno vyjednávat o vstupu do vězení na neformální úrovni, tedy se samotnými odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří mohou být podezíraví vůči projektu podpořenému či schválenému ze strany autorit (Bloor, Wood 2006).

Také Newman (1958) se do jisté míry domníval, že výhodnější pozicí než pozice poloinsidera je pozice outsidera, která může zajistit vyšší validitu výzkumu, nicméně sám připouštěl, že vstup do vězeňské instituce je pro takové výzkumníky nanejvýš obtížný. Newman dále upozorňoval na to, že outsider se může při vstupu do vězeňské instituce setkat s neochotou zástupců této instituce, ať již speciálních pedagogů, vychovatelů či dozorců, která je pro realizaci výzkumu také velmi problematická, neboť nejen, že jsou tyto jedinci častým zdrojem informací pro odsouzené, ale zároveň je na nich výzkumník často organizačně závislý. Osobně jsem se setkala s tímto přístupem ve věznici Fialová², kdy vychovatel nevhodným způsobem podanou informaci a navíc předvýběrem odsouzených naprosto v rozporu s mým požadavkem prakticky zamezil možnosti realizování výzkumu v rámci daného oddílu. První odsouzený na ubytovně, kde jsem působila poslední den svého výzkumu, byl velmi sdílný, nicméně po něm přišla řada odsouzených, kteří se posadili, nechali si vysvětlit účel mé návštěvy a následně mi sdělili, že ovšem žádné vězeňské tetování

² Jelikož nejsou jednotlivé věznice, v nichž byl realizován výzkum, v této práci z etických důvodů jmenovány, je pro jejich označení využíváno systematiky barev. Systematika barev byla zvolena také v rámci zpracování výzkumných výstupů v knize *Tělo za katrem*, která vyjde v roce 2019 v nakladatelství Academia a která představuje komplexnější uchopení výzkumu autorky této práce. Pro zachování konzistence byla logika barev zachována i pro potřeby této disertační práce.

nemají a všechna jsou mimovězeňská, ačkoliv z techniky provedení bylo evidentní, že nemluví pravdu. Až odsouzený Dominik mi následně poskytl vysvětlení:

Dominik: „Jo, mam tetování, třeba tady mám nové, mam vytetovanou dceru, ale nechci o tom mluvit a ani to nechat fotit, já bych rád šel na půlku. Vy to pak dáte panu vychovateli a já jsem v prdeli.“

Autorka: „A proč bych to měla dávat panu vychovateli nebo někomu?“

Dominik: „No, protože včera přišel pan vychovatel a ptal se nás, kdo máme tetování, tak jsme se mu hlásili a jeden mu tu říká, že má, ale že si to nechal udělat venku, no a on mu řekl: 'No, to doufám.'“

Existuje několik argumentů, které hovoří v neprospěch realizace výzkumu z pozice outsidera. Dle Newmana (1958) lze vymezit tři základní. Ve vazbě na charakter vězení může dojít vstupem outsidera k potenciální hrozbě v rámci zajištění bezpečnosti. Vedle toho může výzkum působit rušivě na odsouzené a za třetí lze předpokládat existenci vypočítavých odsouzených, kteří se pravděpodobně pokusí využít přítomnost výzkumníka ve svůj prospěch. Na druhou stranu je nutno uvést, že od dob Lombrosa nebyly zaznamenány žádné výtržnosti ani ohrožení bezpečnosti při vstupu výzkumníka do vězeňské instituce, ačkoliv je pochopitelné, že ze strany reprezentace vězeňského managementu je nutné ujištění, že výzkumník je kvalifikovaný a plně rozumí povaze vězeňské instituce.

Na samotné narušení vězeňské každodennosti je třeba si dávat speciální pozor. Realizace výzkumu by měla být co nejméně rušivou ve vztahu k vězeňské rutině. Dozorci a další pracovníci ve vězení mají (nejen při současném personálně poddimenzovaném stavu) značné množství práce při plnění svých úkolů, tedy nelze očekávat, že je plně přeruší za účelem umožnění realizace výzkumu. Toto by měl mít každý výzkumník na paměti a připravit své výzkumné působení ve smyslu minimálního rušivého působení. S tím souvisí i velmi dobře koncipovaný výzkumný projekt, který je třeba mít připravený již před samotným vstupem do vězeňské instituce. Samotná realizace výzkumu pak nevyžaduje nic jiného, než prostor malé kanceláře a možnou asistenci či dispozici jednoho zaměstnance vězeňské instituce. Odsouzení by měli být zpovídáni individuálně, podle určitého plánu tak, aby nebyli rušeni například při výdeji stravy, vycházkách nebo aby na vězeňském pracovišti nechyběl z výzkumných důvodů více než jeden odsouzený (Newman 1958).

Při volbě respondentů (a to především těch prvních, nikoliv však výlučně) je třeba mít na paměti existenci jisté formy nepsané hierarchie a (ne)rovnosti mezi odsouzenými (Dirga, Lochmannová, Juříček 2015). Na vrcholu pomyslné vězeňské hierarchické pyramidy stojí odsouzení, kteří disponují největší mocí. Moc je zde chápána jako schopnost vlastní vůlí ovlivnit chování druhých, což znamená, že jedinec disponující mocí je schopen přimět druhého jedince, aby učinil něco, co by za jiných okolností neučinil (Weber 1978). Zdroje moci ve vězeňském prostředí mohou být různé, třemi základními jsou fyzická síla a vyvinutá muskulatura (Struckman-Johnson, Struckman-Johnson, Rucker, Bumby, Donaldson 1996; Crewe 2009), ekonomický kapitál (DeMello 1993; Becker 1968; Ehrlich 1974; Dixon 1974; Price 1992) a schopnost psychologické manipulace (Rogers 2013; Esposito, Wood 1982).

Jisté omezení pro práci s odsouzenými představuje také vězeňský argot, tedy specifická vězeňská mluva. I toto je aspekt potenciálně limitující realizaci výzkumu jako takového, na který je ovšem vhodné (a možné) se připravit. Odsouzení využívají řadu výrazů typických pro vězeňské prostředí. Jazyk představuje základní komunikační prostředek mezi sociálními celky i jedinci. Jedná se o znakový či symbolický systém, který dává možnost přesně vyjádřit skutečnosti vnějšího i vnitřního světa jedince s využitím slov a operací s nimi spojenými, v souladu se stanovenými (ne nutně) gramatickými pravidly. Sdílení významů slov pak umožňuje, že kódování významů a jejich dekódování může být v maximální míře identické. To je významné pro sociální komunikaci bez ohledu na prostředí (Nový, Surynek 2006). Je to právě jazyk, který pomáhá strukturovat, respektive spoluvytváří každodenní realitu (Sapir 1921). Jazyk ve vězeňském prostředí plní tři základní funkce, funkci komunikativní, funkci vytváření identity a funkci kryptickou (Dirga 2016b).

Mluva, kterou označujeme výrazem vězeňský argot, velmi úzce souvisí s celkovou atmosférou vězeňského prostředí, které je příznačné svou izolovaností od okolního světa. Stejně tak odpovídá zvláštnostem sociálního složení odsouzených. Pro nezasvěceného jedince je často obtížně srozumitelná. Vězeňská mluva je ovšem nedílnou součástí každodenní žité vězeňské reality. Jazyk se zde stává jedním z klíčových symbolů vězeňské komunity, pro odsouzené je zdrojem identity. Někteří autoři (Haugen 1956) dokonce uvádějí, že jazyk je základním sociálním instrumentem, který umožňuje vznik komunity. Způsob mluvy lze tak ve výkonu trestu odnětí svobody vnímat mimo jiného jako jeden z psychologických nástrojů, které slouží k přežití ve svérázném prostředí věznice. Nový odsouzený si přisvojuje vězeňskou mluvu, osvojuje si vězeňské výrazy (pokud je již nezná), což může být mimo snahy o naplnění standardní komunikační funkce také v situaci, kdy jazyk začíná užívat

aktivně, snahou o jakési splynutí s daným prostředím, v němž má po určitou dobu žít. Na druhou stranu někteří odsouzení mohou vůči nováčkům (a výzkumníkům) používat jazyk tak, aby ukázali svoji (nejen) psychologickou převahu (Radková 2008).

Pro to, aby byl výzkumník schopen získat validní data, je nezbytně nutné, aby porozuměl plně významu toho, co mu respondent sděluje. Vězeňský argot, je-li výzkumník nepřipraven, je v tomto ohledu problematický. Samozřejmě se výzkumník může ptát po významu nějakého výrazu, kterému nerozumí, v řadě případů se tato strategie ukázala dokonce jako žádoucí, kdy pomyslně umožňovala odsouzenému mě jakožto výzkumníka poučit, nicméně velké množství otázek by jistě působilo spíše rušivě a mohlo by spoluovlivnit produkci dat z rozhovoru plynoucích.

Problematické se také jeví prostředí, v němž jsou rozhovory vedeny. V ideálním případě by mělo být toto prostředí odlišné od prostředí, v němž se odsouzení běžně pohybují a znají jej ve vazbě na vězeňské aktivity. Mělo by se tedy jednat o jakési „neutrální“ místo v rámci věznice, jak doporučuje Newman (1958). Osobně se domnívám, že nic takového jako neutrální půda ve vězení neexistuje a faktem je, že vězeňské prostředí není bohaté na prostory, kde by bylo možno výzkumné šetření realizovat. Výzkumník se tak musí zpravidla spokojit s prostorem v podobě kanceláře speciálního pedagoga, vychovatele či psychologa, přičemž základní podmínkou výzkumu se zdá být zajištění co nejvyšší míry pohodlí a intimity v rámci realizace rozhovoru a přesvědčit příslušné pracovníky o tom, že v rámci rozhovoru je žádoucí pouze přítomnost vězněné osoby a výzkumníka, neboť přítomnost jakékoliv další osoby by se mohla jevit jako nežádoucí a opět by mohla ohrozit intimitu rozhovoru jako takovou a tím ovlivnit i získaná data jak z hlediska kvantitativního, tak kvalitativního. Je tedy vhodné využít prostor kanceláře, v rámci níž bude současně předejito jakémukoliv přerušování a rušení rozhovoru. Pochopitelně je vhodné, aby přede dveřmi kanceláře nebo v její blízkosti byl pověřený pracovník VS ČR, ať už z hlediska bezpečnostního, nebo z hlediska organizačního ve smyslu zajištění dalších odsouzených v okamžiku, kdy je to třeba, stejně jako odvedení daného zpovídáního po skončení rozhovoru zpět na oddíl či celu (Newman 1958).

Při rozhovorech s odsouzenými je klíčové získání si důvěry. Přiznávám, že v rámci mého výzkumu toto bylo obtížné z hlediska souběhu hned několika proměnných. Primárně jsem zkoumala fenomén, který je nelegální, nedovolený a ve vězeňském prostředí postihovaný. Dále jsem při svém šetření používala fotoaparát a pořizovala jsem fotografie

tetování a v neposlední řadě jsem využívala i záznamového zařízení, tedy diktafonu. Ve vězeňském prostředí, kde se důvěra obecně jeví jako něco velmi na okraji zdejšího života, to znamenalo, že značná část mé výzkumnické práce byla právě o práci s odsouzeným, o důsledném vysvětlení mé role, o férovosti přístupu a v důsledku toho o budování a následném udržování důvěry, která však byla do značné míry permanentně ohrožena, ať již z důvodu negativní zpětné vazby některého z odsouzených, tak z hlediska případného přístupu reprezentace vězeňského managementu i běžných zaměstnanců a příslušníků. Často jsem tedy podstupovala riziko, že budu vnímána jako informátor, prvotní nedůvěra provázela celý můj výzkum a pokud by se mi ji u mých prvotních informátorů nepodařilo překonat, pak by hrozilo, že bych ztratila přístup k dalším respondentům, dost možná k celému výzkumnému poli (jako se tomu stalo ve věznici Fialová). Opakovaně jsem tak musela prokazovat a potvrzovat svoji důvěryhodnost v očích mých klíčových informátorů a aktérů výzkumu, tedy odsouzených. Technika snowball sampling se v tomto ohledu ukázala jako velmi přínosná, stejně jako četné odkazy na jiné odsouzené a reference v rámci postupně sdílených sociálních sítí s odsouzenými.

Dalším aspektem ke zvážení je pochopitelně reliabilita a validita získaných dat (Newman 1958). Naštěstí informace získané od uvězněných osob jsou na rozdíl od dat sekundárních do jisté míry oproštěné od úvah zpochybňujících jejich reliabilitu, nicméně problematický se zde jeví aspekt pravdivosti. Získat pravdivé informace a obecně pravdivou zpětnou vazbu není problémem čistě vězeňského výzkumu, toto je problém všech výzkumů, které zahrnují využívání rozhovoru. Pravděpodobně však proto, že termíny „uvěznění“ a „neupřímnost“ bývají často spojovány, vyvstávají zde pochyby nad daty získanými ze strany odsouzených častěji, než nad daty získávanými v rámci většinové společnosti (Newman 1958). Pravdou zůstává, že neexistuje způsob, jakým změřit úroveň upřímnosti v rámci vyjadřovaných přístupů, či přesnosti ve vazbě na emocionální zatížení rozhovoru. Proto se domnívám, že jediným spolehlivým způsobem, jak do jisté míry objektivizovat data, je kvantitativní přístup ve smyslu získání co největšího možného objemu respondentů. Nicméně považuji za důležité zdůraznit, že toto kvantitativní hledisko by nemělo nikdy být využíváno na úkor hlediska kvalitativního. Například přístup získat co nejvíce odsouzených jakožto respondentů a zkrátit čas jednotlivých rozhovorů se mi jeví jako nežádoucí a domnívám se, že kvantitativní hledisko je třeba aplikovat při zachování všech nastavených kvalitativních standardů. Následně je možno získaná data komparovat z hlediska geografického i časového, přičemž je vhodné pracovat s daty, která se výzkumníkovi objevují v různých místech

(věznicích), v různých časových obdobích (což však pochopitelně předpokládá realizaci dlouhodobého výzkumu, nikoliv pouze několika málo interview) a u různých respondentů. Domnívám se však, že velkým nedostatkem českého sociálně vědního kvalitativního výzkumu (nejen vězeňského) je jeho krátkodobé zaměření a snaha v co nejkratší době získat co největší množství dat.

Závěrem této kapitoly pak považuji za důležité zmínit další (a jistě ne poslední, neboť na dané téma limitů vězeňského výzkumu by bylo možno napsat celou kvalifikační práci) problematický aspekt, kterým je výzkumnická etika. Z etického hlediska je vězeňský výzkum bezpochyby velmi náročným typem bádání, a to především ve vazbě na rizika, která v sobě skrývá a která mohou do jisté (mnohdy značné) míry ovlivnit spoluprodukcí výzkumných dat, stejně jako chod instituce samotné a život odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Do jisté míry souhlasím s Dirgou (2016), že v některých případech se český vězeňský výzkum bohužel omezuje v oblasti výzkumnické etiky na pouhé získání tzv. informovaného souhlasu od odsouzených. Tento je sice velmi užitečným nástrojem, který doporučuji využívat, není však samospásným.

Je třeba pracovat i se skutečností, že například nevhodně zvolená terminologie či projev vlastního postoje či předsudků může emocionálně negativně působit na odsouzené. Eticky náročná je pak i publikace získaných dat. Vždy je třeba vzít v potaz, že primárním cílem je nepoškodit zkoumané jedince a důsledně chránit jejich identitu. Také z toho důvodu nikde nejmenuji věznice, v nichž jsem jako výzkumník působila, v čemž hodlám pokračovat i v rámci své další výzkumné činnosti. V tomto ohledu se neztotožňuji s přístupem Nedbálkové (2006), byť její přínos českému vězeňskému výzkumu je naprosto neoddiskutovatelný, která v jednom ze svých textů uvádí: „*Od vlakového nádraží to do věznice trvá rychlou chůzí 30 minut. Po cestě míjím na křižovatkách směrové cedule s destinacemi jako centrum, lyžařský vlek, hřbitov nebo fotbalový stadión. Věznici neohlašuje žádná z nich, jejím směrem ukazuje značka s nápisem Na Rozkoši, což je, jak zjišťuji později, opravdu adresa této věznice.*“ (Nedbálková 2006a) Takto explicitní označení věznice nepovažuji za správné, byť se jedná o mé subjektivizované pojetí výzkumnické etiky, nicméně zde vnímám potenciální zvýšené riziko ve vazbě na možnost identifikace respondentů, ve vazbě na odhalení věznice jako takové v kombinaci s dalšími aspekty jako, je prezentace vzhledu věznice či období výzkumu.

Jako efektivní způsob řešení etických úskalí etnografického výzkumu ve vězeňském prostředí se do jisté míry jeví kontextuální přístup k etice (Guillemin, Gillam 2004), přičemž

je třeba klást důraz na reflexivní hodnocení jednotlivých kroků výzkumu s ohledem na zajištění bezpečnosti respondentů i zkoumaných institucí (srov. Dirga 2016a). Bohužel nabývám dojmu, že dostatečně kritická reflexe výzkumu z etického hlediska výzkumu není v českém kontextu prozatím vybudována a pro některé výzkumníky se etický aspekt realizace výzkumu jeví jako zbytečně svazující spíše než relevantní a nezbytná součást každého badatelského procesu.

4 Tělesnost ve vězeňském prostředí a otázka identity

Trest odnětí svobody je bezpochyby citelným zásahem do identity odsouzeného. Velmi náročné z hlediska adaptačních strategií je toto především pro tzv. prvotrestané, kteří do vězeňské instituce vstupují poprvé, nicméně stejně tak opakovaný trest či trest vykonávaný v jiné věznici, než ve které byl odsouzený původně umístěn, znamená citelný zásah na úrovni jeho sebepojetí. Tento fakt vychází z konceptu totální instituce, jejímž reprezentantem vězeňská instituce bezpochyby je (Goffman 1961).

Goffman (1961) v tomto kontextu hovořil o tzv. procesu mortifikace, neboli umrtvení. Tento proces je postaven na základních principech totální instituce, ve které jedinci sdílí společný prostor, mnoho aktivit v rámci jejich každodenního života (jídlo, spánek, práce, koupání) probíhají na stejném místě a ve stejném režimu, co více, probíhají v blízké společnosti ostatních odsouzených. Denní aktivity jsou navíc pevně plánovány a řízeny ze strany autority. Vyhnout se společnosti ostatních a interakci s nimi je prakticky nemožné. Odsouzený se ocitá v pozici, kdy prakticky není schopen reprezentovat svoji žádoucí podobu, své žádoucí self. Tento proces začíná již tím, že je mu přidělen sintr, tedy vězeňský stejnokroj, který jej unifikuje. Odsouzený tak není schopen reprezentovat své předvězeňské ego, a to nejen před ostatními odsouzenými či rodinou a přáteli v rámci návštěv, ale ve finále toho není schopen ani sám před sebou.

Vedle samotných charakteristik totální instituce popisuje Goffman (1961) ještě řadu dalších umrtvujících aspektů. Mezi nimi pak například psychologickou, stejně jako fyzickou bariéru existující mezi odsouzenými a vnějším světem, kdy na fyzické úrovni je tato bariéra reprezentována uzamčenými zamřížovanými dveřmi, vysokými zdmi a ostatními dráty. Dále je třeba uvažovat nad dopadem samotného procesu přijetí odsouzeného do vězeňské instituce, kdy vedle přidělení sintru je odsouzenému ponecháno jen omezené množství statků, které smí mít u sebe.³ Svoji roli hraje také formálnost oslovení vězeňského personálu. To znamená oslovení s využitím výrazů „pane/paní“, někdy je oslovováno hodností, ačkoliv toto je spíše

³ Zde je velmi zajímavé ve vazbě na neformální vězeňskou směnu, že odsouzení, kteří jsou dobře informováni, případně se do vězeňské instituce vracejí opakovaně, s sebou vždy přinášejí tabák, a to i tehdy, pokud nejsou kuřáci. Tabák je totiž jedním ze statků, který si nejenže mohou ponechat (samozřejmě za předpokladu, že se jim vejde do skříňky), ale současně jej mohou směňovat, neboť tabák platí za univerzální vězeňské platidlo, formu komoditních peněz zajišťujících naturální směnu.

řidší praxe, ale úplně nejčastěji odsouzení využívají pro dozorce výrazu „veliteli“.⁴ Naproti tomu vězeňský personál využívá oslovení výrazem „odsouzený“ nebo příjmením (např. Nováku). O této praxi hovoří vězeňský dozorce Vlasta.

Vlasta: „Normálně je oslovujeme příjmením, pak ty, co jsou jako ženský, tak křestním jménem, těm říkáme třeba Terezo, Romano, prostě jak si říkají, oni ani na nic jinýho neslyší, ignorují to. Ale já když nevím, jak se odsouzenej jmenuje, tak mu říkám osobo.“

Někteří autoři (Karmel 1969; McNaughton 2007) hovoří i o tzv. interpersonální kontaminaci, která představuje vnucené sociální vazby. Odsouzení jsou umístěni do uzamčeného prostoru, kde jsou obklopeni desítkami dalších odsouzených, s nimiž musí interagovat. To vše v kontextu ztráty obvyklých vazeb a pozic odsouzeného, například ve vazbě ztráty osobní správy majetku, ekonomické nezávislosti, rodinných rolí a povinností s nimi souvisejícími. O řadě běžných věcí nyní nemůže odsouzený rozhodovat, ač se jedná o ve většinové společnosti běžné záležitosti, jako je volný pohyb venku, jídlo, spánek či osobní hygiena. Ve vězeňském prostředí však nemohou odsouzení rozhodovat ani o tom, kdy budou spát, neboť během dne jim spánek není povolen, nerozhodují o čase, kdy se najedí, neboť jídlo je vydáváno programově dle plánu pro jednotlivé oddíly, jediné, co zůstává v jejich panství, je jejich fyzické tělo, které se tak stává artefaktem a tetování vizuálním argumentem ve vězeňském prostředí.

Z výše uvedeného je patrné, jak masivní zásah představuje uvěznění na úrovni identity odsouzený (srov. např. Berger 1963). Jak již bylo naznačeno, nejmarkantnější je tento zásah v případě prvotrestaných, v jejichž případě lze očekávat radikální identitní proměnu ve vazbě na jejich uvěznění. V obecné rovině lze rozlišovat tři typy identity, a to identitu předvězeňskou, vězeňskou a postvězeňskou (Schmid, Jones 1991).

Mnoho odsouzených, kteří vstupují do vězeňské instituce poprvé, zahajují výkon svého trestu odnětí svobody často jen s velmi obecnými, případně žádnými informacemi o charakteru vězeňské instituce (Boulding 1961). Jejich představě o vězení dominuje představa spojená s násilím, vnímají odsouzené jako násilníky, nepřátelské jedince, jako cizí lidská stvoření – zde lze pozorovat existenci počátečního opozitu „já“ a „oni“, který je typický pro předvězeňskou identitu odsouzeného. Odsouzený má pocit, že s těmito jedinci nemá prakticky nic společného. Nicméně takový jedinec má často určitou škálu specifických obav ve vztahu

⁴ Zde je zajímavé zjištění, že tohoto oslovení využívají při pozdravu často i bývalí odsouzení, kteří byli propuštěni již na svobodu a s dozorcem se náhodně setkají v rámci svého civilního života.

k tomu, co jej čeká po vstupu do vězení, které zahrnují obavu ze znásilnění, napadení či dokonce smrti. Je zajímavé, že řada odsouzených již při vstupu do vězeňské instituce čelí obavě o svoji identitu. Obávají se, že pokud vstoupí do vězení a nějakým způsobem se jim jej podaří přežít, pak jsou vystaveni nebezpečí identitní proměny (což skutečně jsou). Všechny tyto představy vedou odsouzené k vytvoření a rozvinují specifických strategií přežití (Blumer 1969).

Po vstupu do vězení čelí odsouzený pocitům zranitelnosti, diskontinuity, má pocit, že se odlišuje od ostatních odsouzených, zažívá emoce, které reflektují jak degradaci, tak deprivace plynoucí z institucionálního života (Goffman 1961; Sykes 1958; Garfinkel 1956). Stále si ve vězeňském prostředí připadají jako outsideri. Tyto pocity jsou pochopitelně odrazem všeho, co se odsouzenému stalo, čím prošel, ale stejně tak jsou podmínkami, v rámci nichž každý prvotrestaný nachází sám sebe. Jedná se o běžné atributy „self“ odsouzeného, neboť jsou to pocity, které reflektují pozvolna si uvědomovanou irelevanci předvězeňské identity odsouzeného v rámci vězeňského světa. Sebedefinice odsouzeného je tak dočasně redukována na pouhé emoce, přičemž tyto pocity a postupující důraz kladený na fyzické „self“ vytvářejí základní motivaci pro sebeizolační strategie odsouzeného (Zurcher 1977).

V rámci četných rozhovorů s odsouzenými muži v českých mužských věznicích a pozorování v jejich prostorách docházím k závěru, že v rámci každé věznice existují specifické strategie, které ostatní odsouzení uplatňují vůči nově příchozímu odsouzenému, nikoliv však pouze prvotrestanému, ale prakticky každému nově příchozímu. Vedle snahy zjistit si o takovém odsouzeném maximum informací je daný odsouzený testován. Toto testování zpravidla probíhá v rámci prvních dnů umístění na příslušný oddíl, přičemž reakce odsouzeného jsou esenciální ve vazbě na jeho následné postavení v rámci neformální vězeňské hierarchie. Toto testování má dvě fáze.

V první z nich je odsouzený ze strany ostatních pozorován, odhadován, jsou testovány jeho hranice, kam až je ochoten nechat ostatní odsouzené zajít. Jedná se tak zpravidla o psychickou manipulaci, kdy je odsouzený vystaven tlaku ze strany spoluvězňů, a to především v onom období, kdy je nejvíce zranitelný. Pro odsouzeného je důležité, aby byl nadměru obezřetný v tom ohledu, jaké informace je ochoten o sobě druhým sdělit, přičemž tohoto si řada odsouzených není vědoma. Mnohdy je třeba čelit zastrašování, které může přijít. Stejně tak je důležité, jak se odsouzený postaví k rozkazům, neboť mu jeho spoluvězni, potažmo někteří z nich, mohou mít tendenci zadávat úkoly, které jsou zprvopočátku zdánlivě

nezávadné ve smyslu uvaření kávy či umytí nádobí. Je třeba však nezapomínat na jedno ze základních pravidel vězení, které často odsouzení zmiňovali a které je v plném souladu s vězeňským kódem. Tímto pravidlem je „starat se o své“. V rámci svého výzkumu jsem často slýchala od odsouzených „*Já se starám o sebe*“ nebo „*Já mám své*“ ve smyslu toho, že do záležitostí druhých se nepletou, stejně tak neplní jejich příkazy či jim neposluhují.

Druhá fáze tohoto úvodního testování je do jisté míry pro odsouzeného náročnější, neboť jsou testovány nejen jeho reakce, ale také míra maskulinity. Byť se jedná o mužské věznice, je nutné si uvědomit, že každá věznice je primárně genderovou institucí (Britton 2002), přičemž platí, že pohlavní příslušnost k mužskému pohlaví automaticky neznamená, že je odsouzený automaticky považován za muže. Být mužem je v mužské věznici něco, co si musí odsouzený zasloužit a svoji maskulinní roli musí aktivně posilovat. Ve druhé fázi je tedy testováno, zda je odsouzený dostatečně mužem. K tomu je využíváno strategií, které se označují jako tzv. vězeňské psychy. Odsouzený se například ocitá v situaci, kdy sedí u stolu, přičemž jiný odsouzený za ním hodí na zem židli a sleduje se, zda se jedinec lekne. Jiný odsouzený může vůči němu naznačit úder pěstí a opět se sleduje, zda uhne (srov. Dirga, Lochmannová, Juříček 2015). Konečnou fází těchto psych pak může být až fyzická konfrontace, kdy je testováno, zda je odsouzený ochoten vstoupit do rvačky. Často se jedná o nevýznamnou rvačku, kdy je cílem ataku testovat odsouzeného ve smyslu dostatku odvahy útoku čelit. Pokud odsouzený zvolí defenzivní strategii a raději se stáhne, definuje svoji pozici v rámci vězeňské hierarchie na spodních příčkách pomyslného žebříčku. Sami odsouzení mi velmi často sdělovali, že je lepší nechat se zbít, ale za žádnou cenu neuhnout, než do rvačky nevstoupit a působit například v roli tzv. koniny, tedy jedince přijímajícího submisivní roli a posluhujícího ostatním.

O mechanismu testování nově přichozícího odsouzeného na „barák“ hovoří odsouzený Vladimír.

Vladimír: „Zkoušej to úplně na každýho. Jako my už se známe všichni, co takhle běháme furt po těch trestech, ale když jsem šel třeba poprvý sedět, že jo. Takže přijedete a jste ráda, že...protože teď si vezměte.... Jdete na vazbu, jo, takže to je první místo, teď přijedete do kriminálu, to je druhý místo, přibyl, teď jdete na oddíl, to je třetí místo, takže třikrát vyměníte lidi a teď jste vděčná, že si s někým třeba rozumíte jo. Jo, třeba, já jsem jezdil na kole, tak von třeba taky, tak si rozumíme v tomhle stylu, nebo jsme oba čmárali nebo jsme vařili drogy, takže si rozumíme v tomhle stylu jo. Teď jsou lidi, který prostě...

Já jsem třeba jednomu řekl – řekni mi rychle, jaký je ve slově kůň i/y. A von ti řekne...von vám řekne měkký. A já řeknu, ty, tak jsi debil. Jo. Normálně vám to řekne, měkký jo. Já říkám, jaký tam je a von – že by tvrdý? A já říkám, jseš ty normální, jo? Takže některý lidi vůbec se nezajímaj vo svůj život. Já jsem vyšel třeba z šestý třídy základní, jo, takže jsem dělal taky šaškárny a blbosti, tadyto a támhleto, no a máma mi říká, vidíš to a ted' budeš blbej. Ale já jak jsem začal brát ty drogy a sedím už nějakou dobu, takže furt časopisy jo, no a když byla třeba čeština nebo matika když byla nebo přírodopis, tak já chodim na tyhleto kroužky. “

Vladimír zde podtrhuje jeden z atributů moci, který je typickým znakem konin, tedy nižší intelekt či psychická slabost. Sám Vladimír byl průměrným odsouzeným nevybočujícím z řady, tedy ani někým na vrcholu pomyslné vězeňské hierarchie, ani koninou na jejím spodku, staral se tedy primárně „o své“, nicméně i on si prošel úvodním testováním ve vězení.

Vladimír: „Přijdete do toho novýho prostředí a třeba von vám řekne, chceš udělat kávu? Jo, dam si kávu. Tak vám udělá tu kávu, že jo. Vy třeba ted'ko dopijete. Hele, skočíš, brácho, umejt ten hrníček? Jo, už taková ta politika... Jo, jasný. Vezmete to, šup. Ted'ka třeba...chceš udělat čaj? Jo. Tak si dáte čaj, že jo, dopijete. Hele, skočíš umejt ten hrníček? Jo. Takže to umejete. Ted'ka třeba už si s váma nic nedá, třeba dojí a řekne, hele, brácho, já potřebuju to, uděláš tadytu miskú? Jo, jasný, šup. Jo a pak jsem si říkal – hele, co voni to ze mě zkoušej dělat, říkam koninu? A pak mi říká – hele, to... A říkam, ne, ne, kluci, každej svoje. Říkam, pokud' to budu chtít udělat já sám, že uvidím, že je tady třeba prostě bordel, že ho budu chtít uklidit, tak to uklidim a pokud' mi něco řekneš ty, ne prostě. No a bud' to dopadne tak, že na vás naběhnou a zbijou vás, anebo prostě se postavíte, dostanete do držky nebo se poperete s ním a dostane on...no a máte klid. Ale jako některý to vysloveně žádají, že to chtějí dělat prostě...Vařej vody, že jo, uklízej... “

Autorka: „A proč to chtěj dělat?“

Vladimír: „Protože za prvý jim utíká trest, jo tím, a za druhý dostanou třeba cigáro, dostanou kafe, jo, občas takhle najíst... “

Autorka: „Takže něco udělaj a něco za to dostanou.“

Vladimír: „To se tak říct nedá. Jsou taky koniny, který nedostanou nic a dělají furt. A voni už jsou do toho tak zajetý, že už si to ani neuvědomujou. Někdo je tady prostě lovec a někdo je loven.“

Testován byl na počátku svého trestu i odsouzený Richard.

Autorka: „Zkusili to i na vás, když jste šel do výkonu prvně?“

Richard: „Zkusili, tak to je jasný, to se zkouší na každého, kdo tam jde.“

Autorka: „A i když jste šel opakovaně do věznice? Nebo to už jste měl prostě něco za sebou?“

Richard: „To už ne, tak my se známe vesměs, to jsou pořád ty samý lidi, dá se říct.“

Autorka: „A jak to na vás zkusili?“

Richard: „No, umejt hrneček. To jsem jako dostal potom hned... Já jsem právě jel do Černý, pak jsem jel do Purpurové, odtud jsem měl útěk, a pak mi dali do Žluté hned. Takže ve Žluté, tam to prostě bylo...tam jsem si zkusil, no. Jako dostal jsem, jo, ale nedělal jsem to nikdy, jo, prostě, protože jsem je poslal hned do prdele a hned jsem dostal. Prostě nedal jsem se.“

Autorka: „To je tedy lepší dostat?“

Richard: „Radši dostat a nedělat to, protože jak to prostě někdo vezme poprvé do ruky, tak to prostě dělá celej trest.“

Již v prvopočátku svého trestu si ve vazbě na toto testování ze strany spoluodsouzených jedinec často uvědomuje, že nemůže zůstat izolován od ostatních, že vyhýbat se interakcím s nimi je prakticky nemožné, navíc není schopen zůstat imunní vůči logice a pravidlům vězeňského světa. Jednoduše tráví příliš mnoho času ve společnosti ostatních odsouzených, aby se interakci s nimi dokázal vyhnout. Navíc si začíná uvědomovat, že jeho představa o vězení se zakládala na nekompletních a neadekvátních informacích a že ve skutečnosti musí interagovat s ostatními, aby byl schopen získat informace o vězeňském světě a dokázal se v něm zorientovat. Jeho chování ve vězení je vedle jeho představy o vězení řízeno fundamentální ambivalencí, kterou pociťuje ve vztahu ke své situaci, což resultuje z jeho marginality mezi vězením a většinovou společností, potažmo vnějším světem obecně (Schmid, Jones 1987).

Postupně tak odsouzený začíná chápat, že pro přežití ve vězeňském světě je důležitá akceptace pravidel a logiky vězeňského života, což jsou okamžiky, kdy začíná balancovat na

úrovni tzv. dualistického self (Schmid, Jones 1991). Jedná se o prvopočátek, kdy sám odsouzený je schopen odlišit mezi jeho původním „self“, tzv. „pravou“ identitou, tedy předvězeňskou identitou, a „falešnou“ identitou, kterou si vytváří v rámci vězeňského světa. Pro většinu odsouzených zůstává jejich předvězeňská identita subjektivní nebo osobní identitou, zatímco vznikající vězeňská identita je pro ně identitou objektivní či sociální bází pro interakce ve vězeňském prostoru (Goffman 1963; Weigert 1986). Tato transformace na úrovni self není vědomým rozhodnutím, stejně jako se nejedná o jednorázovou transformaci. Jedná se v podstatě o dvě na sobě nezávislé strategie zachování identity, které jsou formulovány skrze dialog odsouzeného se sebou samým a skrze napjaté interakce s ostatními odsouzenými. Jedná se o jednoduché pochopení zjevného, kdy odsouzený dochází k závěru, že není schopen již dále „být sám sebou“, jednoduše proto, že by byl příliš zranitelný a znevýhodněný. Toto vede k rozhodnutí suspendovat předvězeňskou identitu po dobu trvání trestu odnětí svobody. Odsouzený však často stále trvá na tom, že nedovolí, aby jej vězení změnilo natolik, aby nebyl schopen obnovit svoji předvězeňskou identitu. Toto rozhodnutí a rozhodnutí pro suspendování pravé identity plyne z pocitů zranitelnosti, diskontinuity a odlišnosti od ostatních odsouzených. Tyto emoce podporují jakýsi protosociologický přístup (Weigert 1986; Zurcher 1977), v rámci něhož odsouzený považuje za nezbytné vystoupit mimo rámec své předvězeňské identity.

Suspendování předvězeňské identity odsouzeného není vždy absolutní a separace mezi předvězeňskou a vězeňskou identitou nemusí být kompletní. Například odsouzený pokračuje v rámci interakcí se svými návštěvami z řad přátel a rodiny alespoň částečně na úrovni jednání odpovídajícího jeho předvězeňské identitě. Je pochopitelné, že v průběhu času, který odsouzený tráví ve vězení, k těmto situacím dochází poměrně zřídka, z tohoto důvodu pak platí, že modifikace předvězeňské identity se stává permanentnější. Do jaké míry je předvězeňská identita modifikována (a mortifikována) a odsouzený se ztotožňuje s identitou vězeňskou, je velmi individuální záležitostí. Předvězeňská identita zůstává v případě odsouzených zakotvena primárně v jeho paměti (Weigert 1986), spíše než v jeho sebe prezentaci. Je tedy pak pochopitelné a nevyhnutelné, že v průběhu trestu⁵, kdy odsouzený již dlouhodobě jedná se spoluodsouzenými na bázi a v rámci své vězeňské identity, se pro něj jeho vězeňská identita stává tou „pravou“, zatímco předvězeňská identita přejímá roli identity pro potřeby „sociálních interakcí“ s rodinou a blízkými, případně je zcela potlačena. A

⁵ Schmid a Jones (1991) uvádějí, že se jedná o polovinu trestu, nicméně na základě svého výzkumu si nedovolím toto tvrdit, neboť pro toto tvrzení se mi nepodařilo získat data. Jelikož se domnívám, že proces mortifikace

protože je jeho vězeňská identita prezentována kontinuálně a dlouhodobě, dostává odsouzený kontinuální a dlouhodobé potvrzení této identity ze strany ostatních, ať již odsouzených či vězeňského personálu.

Na základě pozorování lze dovozovat, že postupné přijímání vězeňské identity se odehrává prostřednictvím akceptace vězeňského kódu (Clemmer 1958), který představuje nepsaná artificiální pravidla, sociální nastavení produkující vlastní hodnoty, přístupy, přesvědčení i jazyk. Vývoj tzv. vězeňského kódu zahrnujícího pravidla chování a morální pravidla akceptovaná a sdílená vězeňskou subkulturou byl široce zdokumentován a diskutován (Clemmer 1940; Irwing 1985; Sykes, Messinger 1960; Toch 1992). Vězeňský kód a normy a pravidla, na nichž je založen a kterými je ostatně sám o sobě tvořen, představují jádro vězeňské subkultury, přičemž se jedná současně o normy a pravidla umožňující odsouzeným využívat neformální cesty k získání síly, posílení statusu a tím mírní pocit sociálního odmítnutí a kompenzují ztrátu autonomie a pocitu bezpečí (Bondesson 1989; Sykes, Messinger 1960).

Sám o sobě je vězeňský kód vázán na proces socializace a adaptace na vězeňský život. Někteří autoři se domnívají, že normativní společnost, její symboly a představitelé představují přirozeného nepřítele odsouzených, a proto je existence vězeňského kódu nevyhnutelnou a univerzální napříč všemi věznicemi a vězeňskou populací (Irwin 1980; Sykes 1958). Jako takový reprezentuje vězeňský kód kolektivní a funkcionální postoj, pomocí něhož je možno se vypořádat s vězeňským prostředím jako takovým (Fisher 1990; Goffman 1961; Kassebaum, Ward, Wilner 1971) a mírnícím celkové fyzické a psychologické utrpení odsouzených způsobené deprivací (v oblasti svobody, statků a služeb, heterosexuálního sexu, bezpečí a soukromí), nehostinnými podmínkami (přeplněné věznice, omezený osobní prostor), sociální heterogenitou odsouzených (zázemí, vzdělání, inteligence), zmatením a ambivalencí mezi dvěma světy (vně a uvnitř vězeňských mříží), nedostatku stability, relativní neaktivity, nudy a nejisté budoucnosti (Farrington 1994; Jones 1988; Kalinich 1980; Mannheim 1965; Toch 1992; Einat 2000).

Součástí vězeňského kódu, přirozenou součástí participace na vězeňském životě a stejně tak součástí akceptace vězeňské identity jsou také tělesné modifikace odsouzených.

identita a modifikace ega je velmi individuální, domnívám se současně, že i období, kdy je vězeňská identita přijímána jako „pravá“ identita, je individuální obdobným způsobem.

Lidské tělo je objektem zájmu jak věd biologických, tak sociálních, neboť vedle těla fyzického je možno hovořit také o tzv. tělu sociálním. Odhlédneme-li částečně od biologických determinantů, pak je možné konstatovat, že sociální tělo představuje způsob, jakým je tělo biologické vnímáno a jak je na něj nazíráno. Fyzická existence těla je tak vždy modifikována sociálními kategoriemi, které reprezentují pohled určité společnosti. V tomto kontextu je tělo vnímáno jako jedno z nejvýraznějších médií exprese (Douglas 2003). Je to zcela logické, neboť tělo je lidským prvním a nejpřirozenějším nástrojem, jak jej ve své studii označil Marcel Mauss (Mauss 1936). Fyzické tělo může být univerzálně vnímáno pouze jako systém reagující na sociální systém. Vztahem částí lidského těla k celku tak lze symbolicky vyjádřit vztah mezi jedincem a společností, kdy výše zmíněná dvě těla představují tělo fyzické - vlastní (self) a to sociální (society), která jsou si někdy tak blízka, že je velmi těžké je odlišit, nicméně jindy je zde patrná distinkce a vzájemná symbolická i významová vzdálenost, přičemž právě tato skutečnost nám umožňuje odhalovat jednotlivé sociální významy (Douglas 2003).

Tělo je nástrojem neverbální komunikace, který nese sdělení ve vztahu k vnějšímu světu. Symbolický význam tohoto sdělení je utvářen skrze úpravy vlastního těla, od těch jednoduchých a každodenních ve smyslu specifického odívání, po ty komplexnější, složitější a kontroverznější, ve smyslu tetování či úprav pohlavních orgánů.

Ačkoli vznik oděvu zřejmě souvisel s potřebou jedince ochránit vlastní tělo před nepříznivými vlivy počasí a snahou eliminovat lidský stud, je třeba ve vztahu ke komunikační funkci oděvu zmínit též esteticko-sociální roli oděvu. Oděv jako nástroj vnější reprezentace informuje o osobnosti svého nositele, přičemž se stává významným znakovým systémem a prostředkem komunikace lidí se světem. Z toho důvodu je nutné oděv vnímat jako specifický prvek hmotné kultury, který v sobě odráží též duchovní rozměr lidského života (Safíralová 2010).

Ve vězeňském prostředí je ovšem oděv jako nástroj vnější reprezentace významně unifikován a možnost individuálního odlišení je v intraskupinovém kontextu znemožněna, v interskupinové perspektivě pak dochází pouze k jednoznačnému odlišení mezi skupinou vězňů a zaměstnanci věznice, případně mezi skupinou vězňů a reprezentanty vnějšího světa. Je to dáno tím, jak již bylo uvedeno, že odsouzení nosí vězeňské stejnokroje. Stejnokroj identifikuje člena skupiny, díky čemuž nese vlastnosti totemického znaku a ztělesňuje atributy skupiny. Stejnokroj tak reprezentuje skupinu, potažmo spíše hodnoty a sociální status

skupiny. Je jednoznačně identifikovatelný ze strany vnějšího světa a svému nositeli připisuje určité generalizovatelné vlastnosti. Pochopitelně jsou stejnokroje, které jsou ze strany vnější společnosti respektovány, na druhou stranu vězeňský stejnokroj patří do kategorie těch, na které je nazíráno veskrze negativně. Stejnokroje se tak liší v oblasti legitimacy a prestiže, přičemž vězeňský stejnokroj se nachází na spodních příčkách této pomyslné škály hodnot (Joseph, Alex 1972).

Vězeňský stejnokroj tak dává, respektive vnucuje, odsouzeným jasný pocit identity a sounáležitosti, de facto spojuje vězně jedné věznice. V tomto kontextu lze hovořit o symbolické asimilaci těla fyzického a těla sociálního. Lze se domnívat, že zde máme dvě verze omezeného kódu, který slouží k mediaci mezi individuem a společností, v níž se nalézá, a to skrze manipulaci s lidským tělem. Každý symbolický systém má své stimuly a zpětné vazby, které automaticky působí na percepci vlastního těla ze strany odsouzeného a poskytuje mu vyšší či nižší míru možnosti reagovat na představu o vlastním tělu. V daném kontextu ovšem hovoříme o omezených kódech, které integrují jedince v rámci sociálního systému. Tyto kódy umožňují zařazení jedince, jeho kategorizaci ze strany vnějšího světa. Tělo je zde stále předobrazem společnosti, nicméně předobrazem uměle vytvořeným, vnuceným a ze strany dotčeného individua vnitřně neakceptovaným a často odmítaným (Douglas 2003).

Dle Goffmana (1961) právě takto dochází k umrtvení původního „já“ (sefl“) skrze pokořující praktiky, které mají vést (a vedou) k přijetí identity chovance ze strany odsouzeného. Jednou z těchto praktik je též odebrání osobní image odsouzeného, který je zpravidla ve věznici zbaven všeho, co si do ní přinesl, a to včetně věcí, s nimiž je spjata jeho sebeidentifikace, včetně nástrojů k udržování vlastní image, jako je civilní oděv. Vězeňský stejnokroj mohou odsouzení odložit pouze při určitých příležitostech, jako je například program zacházení, případně návštěvy, což je v režimu konkrétní věznice.

V českém prostředí je při přijetí odsouzeného do věznice provedena osobní prohlídka. Následně si může odsouzený dle vyhlášky č. 345/1999 Sb. ponechat: „*písemnosti související s trestním řízením, které bylo nebo je proti němu vedeno, a další úřední písemnosti; v množství přiměřeném možnostem jejich uložení v poskytnuté skříňce, fotografie, dopisy, právní předpisy, vlastní knihy, časopisy a noviny. Odsouzený může mít u sebe též kapesní nebo náramkové hodinky, které neobsahují komunikační nebo záznamové zařízení, psací potřeby, věci potřebné k vedení běžné korespondence, snubní prsten, ruční mlýnek na kávu, elektrický holicí strojek, hrneček na nápoje a základní hygienické potřeby.*“ O ponechání jiných věcí

rozhoduje ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec Vězeňské služby. O procesu odebrání a ponechání osobních věcí hovoří dozorce Dominik.

Dominik: „Necháme jim jedny tepláky, dvě trička, kraťasy, jednu mikinu, ale nesmí být s kapucí, sportovní obuv, spodní prádlo a ponožky jsou neomezené...prostě tak, aby toho neměli moc. Zbytek se uloží do skladu.“

Jelikož prostřednictvím omezené možnosti užití civilního oblečení a přidělení vězeňského stejnokroje, tzv. sintru, dochází k autoritativnímu potlačování individuality, musejí vězni hledat jiné způsoby projevení vlastní identity. Jedním z nich jsou právě i tělesné modifikace.

Význam tělesnosti ve vězeňském prostředí dále podtrhuje i skutečnost, že vedle toho, že vězení vnímáme jako totální instituci (Goffman 1961), prostředí, v němž dochází k vytváření sítě neformální autority (Foucault 1995) a státní byrokratickou organizaci (Wilson 1989), je vězení primárně maskulinním prostorem, v němž má tělo odsouzeného jako objekt bezpočtu intervencí a kontrol významnou pozici. Samotný trest v podobě uvěznění se zaměřuje na fyzickou disciplinaci prakticky od počátku existence formálního trestání. Jak naznačuje Foucault (1995), fyzické tělo bylo vždy stěžejním prvkem, na němž byly demonstrovány a uplatňovány rozdílné silové technologie ve světě odsouzených, jejichž příkladem je znásilnění, nebo v rámci něhož docházelo k demonstraci individuální kontroly nad vlastním tělem skrze specifickou kultivaci těla. Také z toho důvodu se stává tělo odsouzeného důležitým nástrojem pro pochopení života za mřížemi z perspektivy samotných odsouzených (Dirga 2017b).

Jednou z predominantních charakteristik mužských věznic promítajících se i do oblasti tělesných modifikací a kultivace těla je převažující maskulinita (Britton 2002), kdy mužské věznice reprezentují tzv. hypermaskulinní prostor (Kersten 1990; Acker 1992; Britton 1997), přičemž české mužské věznice nejsou výjimkou (Dirga 2017b). Maskulinita se projevuje prakticky na všech rovinách druhého života odsouzených, je patrná v rámci hierarchie skupin odsouzených (Philips 2012), v rámci sociálních interakcí mezi odsouzenými, v rámci sexuálního chování (Struckman-Johnson et al. 1996) i v tom, jakým způsobem odsouzení tráví svůj volný čas, například ve smyslu sportovních aktivit, kterým se věnují (Sabo 2001).

Maskulinita je tedy bezpochyby jedním ze základních principů podpírajících a formujícím prostředím mužské věznice. Jako taková může být spatřována prakticky v rámci veškerých činností a přístupů, které se zde odehrávají a uplatňují. I v rámci mého vlastního výzkumu

bylo patrné, že maskulinita zde hraje klíčovou roli. Když příslušníci otevírají katra a volají na odsouzené, když na sebe odsouzení pokřikují mezi jednotlivými prostory věznice, obecně tak činí dunivým, až animálním, maskulinním tónem hlasu. Evidentní je též důraz na podporu mužského vzezření prostřednictvím budování rozsáhlé muskulatury (Dirga 2017b; Sloan 2016), specifickými tělesnými modifikacemi, především pak tetováním a zaváděním implantátů v podobě šatonů do jemné kůže penisu (Lochmannová 2015). Vedle tzv. hegemonní maskulinity bývá též ve vězeňském prostředí uplatňována i tzv. zdůrazněná femininita (Nedbálková 2006b; Kersten 1990). Maskulinita je reprezentována skrze naznačené zušlechtování těla, uplatňovanou agresi, kdy je pro muže násilí a uplatňování moci ve vězeňském prostředí nedílným aspektem každodennosti. Heroizace silného zdravého těla je však společná jak maskulinním jedincům, tak těm výrazněji femininním, kteří se naopak pokoušejí vyzdvihovat aspekty ženskosti.

Bytí mužem není dáno samo o sobě přináležet ke konkrétnímu pohlaví. Ve vězeňském prostředí je možno velmi jednoduše ztratit vlastní mužství a mužství dané fyziologicky nekorresponduje s genderovou rolí odsouzeného. Tento problém se ale v ženských věznicích nevyskytuje, nelze nebýt ženou. Muž, který ztratí své mužství, je ponižován a je objektem nežádoucího zájmu ostatních odsouzených ve smyslu psychologického nátlaku, cílení urážek, získává status níže hierarchicky postaveného jedince, který je prakticky bez možnosti vertikální sociální mobility (Kupers 2005).

Tělo jako takové je jak v mužské, tak ženské věznici považováno za základní nástroj konstrukce identity a exprese žádoucího self (Douglas 2003). Heroizace zdravého těla je tak společná oběma pohlavím. Zatímco však v mužské věznici se muži zpravidla pokouší posilovat a kontextualizovat své pohlaví a gender tak, aby byly tyto dva atributy v souladu, tedy budují muskulaturu, účastní se sportovních aktivit a nevyhýbají se agresivním konfliktům, na úrovni ženské věznice žena nepřestává být ženou, své ženství nemůže ztratit, nicméně odsouzené zde neustále balancují mezi konfliktem spojeným s konceptem, v rámci něhož přílišná feminita přináší do značné míry nežádoucí image „kurvy“. Naopak nedostatek feminity často přináší stereotypní konotace vážící se na nálepku maskulinní lesby. Ženské tělo je konceptualizováno jako potenciální nástroj hříchu, který je třeba pacifikovat a opracovávat do neurčité podoby modelového až akceptovatelného ženství (Nedbálková 2003). Je rozhodně zajímavé, že obdobná konotace se objevuje i ve vztahu k ženě – výzkumnici ve vězeňském prostoru.

V řadě vězeňských institucí je maskulinita definována a posilována skrze agresi, násilí, homofobii a dominanci nad ženami. Co více, maskulinita je spojována, jak již bylo naznačeno, se sexualitou ve smyslu formování hierarchie, v rámci níž je sexuální dominance a aktivní penetrace spojována s vyšším statutem, přičemž ti, kteří jsou slabší, mladší, méně agresivní nebo vnímáni jako femininní ve smyslu vnějšího vzezření či chování drží nižší status a jsou často obětmi sexuálně laděných útoků (Sabo, Kupers, London 2001; Peek 2004). Tato forma maskulinity je umocněná forma hegemonní maskulinity (Connell 1987), která je aktivována a vyvolávána institucionálními podmínkami a je pro ni užíváno pojmu toxická maskulinita (Kupers 2005).

Na úrovni specifických tělesných úprav v mužských věznicích se nejčastěji setkáváme s budováním muskulatury, vpravováním implantátů do oblasti genitálu a tetováním. Budování rozsáhlé muskulatury a obecně posilování je velmi vyhledávanou kratochvílí odsouzených. To se váže na skutečnost, že fyzická síla je důležitým zdrojem neformální moci ve vězeňském prostředí, který přímo působí na pozici odsouzeného v rámci neformální vězeňské hierarchie.

Fyzická síla a vyvinutá muskulatura je jedním z těch atributů, který dělá odsouzeného mužem. Proto, aby muži neztratili své mužství a zůstali ve vězeňském prostředí nadále „muži“, musí se co nejvíce přiblížit představě o ideálním maskulinním odsouzeném, přičemž tato skupinově konstruovaná představa se proměňuje v čase, nicméně atribut fyzické síly zůstává. O posilování a budování muskulatury ve vězeňském prostředí hovoří odsouzený Miloslav.

Miloslav: „No, jak to říct... To, že některý lidi cvičí, tak to nedělají proto, aby se cítili nějak dobře, jo, jako fyzicky, ale dělaj to proto, aby budili respekt. Aby z nich šel strach. Kvůli tomu, aby na ně nikdo neútočil, aby todlencto...přitom jsou daleko horší než my. Jo, když to řeknu, tady na oddíle máme jednoho, ted' je na díře, všichni, když to řeknu, jsme mršiny, devianti, úchyláci...Já mam jeden trestnej čin tohodle charakteru, když to řeknu, tak jednu poškozenu takhle paní, on má čtyři takový skutky, má to brutální, má to s nožem...a von je normální. Cvičí kvůli tomu, jo, aby tohlento...i v práci, i ty normální lidi jsou všichni pro něj mršiny, on je dokonalej, všichni jsou podřadný. Je to špatnej člověk.“

Odsouzení, kteří mají dostatečně vyvinutou muskulaturu, mají naprosto odlišné možnosti svého působení a uplatnění autority napříč vězeňským prostředím ve srovnání s odsouzenými, kteří jsou slabí. U „naposilovaných“ odsouzených je menší pravděpodobnost, že se stanou obětmi fyzického útoku, což je pochopitelné, neboť si na ně druzí odsouzení zkrátka netroufnou.

Mnohem častějším případem však je, že se může takový odsouzený sám stát aktivním utlačovatelem druhých, přičemž má možnost použít svoji sílu v osobní konfrontaci, v případě zastrašování druhých či snahy si druhé podmanit, ať už ve smyslu zneužití jejich ekonomického postavení, což je časté například u odsouzených, kteří jsou slabší a pobírají důchod, nebo v případě sexuální dominance (srov. Struckman-Johnson, Struckman-Johnson, Rucker, Bumby, Donaldson 1996; Dirga, Lochmannová, Juříček 2015).

Druhou specifickou úpravou těla odsouzených je vpravování implantátů, tzv. šatonů, do kůže v oblasti mužského genitálu. V původním významu slova je šaton velmi lesklým kamínkem, jakousi imitací drahokamu. Dříve se tyto kamínky (odsouzení je označují jako „korálky“) ve věznicích i vyráběly. Dnes si je odsouzení vybrušují nejčastěji ze zubních kartáčků.

Zavedení šatonu je poměrně bolestivou záležitostí. Je třeba žiletkou naříznout jemnou kůži penisu, a to v situaci, kdy jedinec nemá erekci. Následně je vložen šaton, který se nechá zarůst a funguje jako jakýsi implantát. Co je značným rizikem, je nesterilita prostředí a taková úprava může ve finále být ještě bolestivější, než při samotné aplikaci šatonu, neboť hrozí infekce. To samé hrozí i u zvětšování objemu injekčním vpichováním borové masti, ke kterému odsouzení také přistupují. Funguje to tak, že odsouzený opíchá penis a aplikuje borovou mast, kterou následně prsty rovnoměrně rozmasíruje po celém obvodu penisu.

Samotné zdůvodnění této specifické modifikace ze strany odsouzených pro mě bylo velmi zajímavé. Většina odsouzených zdůrazňovala vyšší uspokojení žen při sexuálním aktu, často s odkazem na to, že se často pohybují „v jiné sféře, než já“, tedy například mezi prostitutkami. Vždy jsem se nad tímto zamýšlela, neboť tento motiv byl tak častý a tak těžko pochopitelný, především pak u těch odsouzených, kterým zbývalo do konce trestu mnoho let. Je třeba však tyto modifikaci opět vztáhnout k oné maskulinitě a dominanci ve vězeňském prostředí. Velikost penisu zde rozhodně hraje roli, stejně jako bolest. Proto i tyto modifikace lze spíše vnímat jako snahu o posílení vlastní role, role muže, dominantního jedince v rámci subkultury se specifickými pravidly. Je třeba si uvědomit, že mužnost a mužství je tím nejvýznamnějším diktátem ve vězeňské instituci. A tělo je nástroj, který je k podtržení vlastní maskulinity využíván.

Třetí specifickou úpravou je tetování odsouzených, kterému bude věnována pozornost v následujících kapitolách.

5 Tetování ve vězeňském prostředí⁶

Jedním z nástrojů pro vyjádření vlastní identity v totální instituci je úprava vlastního těla. Úprava lidského těla je známá již od nepaměti. Svá těla upravují prakticky všechny známé kultury v čase i prostoru (Rychlík 2014). Také proto zařadil antropolog George Peter Murdock úpravy těla, respektive zdobení těla (*bodily adornment*), mezi kulturní univerzálie platné pro všechna lidská společenství (Murdock 1945). Vedle obecné kulturní univerzálie bychom mohli o tetování uvažovat ovšem spíše jako o subkulturní univerzálii, která je nositelem symbolického významu.

Proces tetování představuje proces zaznamenání symbolu na lidskou kůži, o tetování je tak možné smýšlet jako o znaku či systému znaků. Do jisté míry je možné uvažovat o tetování spíše jako o metaznaku, neboť symbol samotný je nositelem řady dalších informací pro druhé, ať už se jedná o vizuální demonstraci příslušnosti k určité skupině, sociálního statusu či o snahu zvýšit vlastní atraktivitu. Prakticky každé tetování je nástrojem interpretace symbolického významu konkrétního obrazu na kůži odsouzeného. Symboly jako takové je možné chápat jako skutečné filtry, skrze které sdělujeme své zkušenosti (Lay 1980). Symbol je vnímán v obecném smyslu jako všechno, co má znakový charakter (Henckman, Lotter 1995). V původním užití bylo často využíváno slova „symbolon“, tedy ve volném překladu poznávací znamení (Lurker 2005). Ne nadarmo je tak možné tetování ve smyslu symbolu vnímat jako kreativní prostředek k přijímání a poznávání smyslově nedostupných sfér zkušenosti.

Lidská mysl obecně pracuje a komunikuje prostřednictvím symbolů, jejichž význam překračuje čas i prostor (Gibson 2010). Též proto je třeba na tetování nahlížet jako na nástroj neverbální komunikace, a to především ve vztahu k jeho komunikační a identifikační funkci. Tetování sděluje určité pocity, názory, postoje a přesvědčení svých nositelů. Obrazce na kůži tak fungují jako prostředek nonverbálního sdělení, který o svém majiteli často vypovídá více, než původně tetovaný zamýšlel sdělit. V tomto významu bylo zajímavým tetováním stigmatizační tetování ve formě cejchu, což je historicky běžná praxe doplňující vypalování značek a další ostrakizující tresty (Rychlík 2005). Cejchování není neznámou praxí ani ve

⁶ Tato kapitola vychází z informací publikovaných v textech autorky Tetování jako vzkaz (2015) a Tělo jako plátno: Reflexe vězeňského tetování z perspektivy vězeňských tatérů (2018). V obou případech se jedná o rozšířené a upravené dílčí části těchto textů.

vězeňském prostředí, ovšem v českých věznicích je nahrazeno spíše kategorií nedobrovolného, dehonestujícího tetování.

Z hlediska identifikace jsou známá především tetování vězňů nacistických a komunistických koncentračních táborů identifikačními čísly na ruku (Rychlík 2005). Zajímavé je, že v současné době někteří čeští vězni, s nimiž jsem se setkala v rámci svého výzkumu, zcela dobrovolně nosí na svých tělech identifikační číslo vězně, které jim je přiděleno při vstupu do vězeňské instituce s cílem vykonání trestu odnětí svobody. Jedním z těchto vězňů je i Karel, který význam svého tetování interpretuje následujícím způsobem:

Karel: „Ve vězení má každý kód. Dneska už se to nesmí dávat na kartu, ale ten kód značí všechno, co jste. Můj život je celej jen zlej. Poprvé jsem si říkal, že do basy už nikdy nepůjdu. Šel jsem podruhé, a pak už jsem si to přestal nahávat. Vzal jsem život, jak je. Tak jsem si to nechal udělat. Když se na to koukam, říkám si, že mi to jednou odradí. Už jsem tu potřetí a snad už naposledy.“

Vězeňské tetování má velice složitá a neveřejná komunikační pravidla. Jedná se o tetování s antiautoritativním podtextem, neboť je vzpourou proti vězeňským pravidlům a vězeňskému řádu. Odsouzeným je tetování zakázáno, a to jak aktivní, což znamená tetovat sebe nebo jiného, tak pasivní, což znamená nechat se tetovat. Tento zákaz je veden snahou eliminovat nebezpečí nákazy HIV či hepatitidy. Vězeňská tetování tak do jisté míry znevažují státní moc a často jsou doprovázena tajnými kódy se specifickými významy, které jsou úzce spjatý se zemí původu.

Vedle komunikační a identifikační funkce slouží tetování jako nástroj přiřazení příslušnosti k určité skupině. Hovořit je tak možné o sociálně skupinové funkci. Mnohá tetování jsou statusovou záležitostí vyjadřující určitý stav, sociální status, elitní pozici či určité schopnosti a vlastnosti. Některá tetování jsou záznamem a prezentováním životních událostí. A pochopitelně ani ve vězeňském prostředí není možné pominout zkrášlovací funkci tetování (Blažek 2011).

I ve většinové společnosti prošly tělesné modifikace ze sociální perspektivy významnými změnami ve vztahu ke svým funkcím, a to především v průběhu posledních dvou dekad. Původně bylo tetování v postindustriální západní společnosti široce odsuzováno a omezováno na určité skupiny, které byly považovány za skupiny s agresivními či kriminálními tendencemi, jako byli námořníci, vojáci a vězni. Specifické styly tetování sloužily jako

identifikace členů určité skupiny a reprezentovaly vizuální protest proti konzervativním hodnotám střední třídy (DeMello 2003). Také proto netetovaná veřejnost spojovala tetování a další tělesné úpravy s kriminalitou, agresí a deviantním chováním. Po období již zmíněným 60. a 70. let přišel ale na konci let osmdesátých skutečný boom ve vztahu k popularitě tetování (Rubin 1988). Tato popularita tetování setrvala do současnosti, čímž došlo k vyzdvižení zkrášlovací funkce tetování a upozadění jeho symbolického významu. Tetování je dnes možné nalézt v každé sociální třídě (DeMello 2003). Díky tomu přestalo být tetování primárně spojováno s atributy jako agrese a kriminální minulost.

Tetování jako módní trend proniklo pochopitelně i do vězení. Odsouzení si zdobí svá těla ornamenty, biomechanikou i vyobrazeními bez zjevného významu. I zde byla symbolika do jisté míry potlačena, zkreslena a je proto třeba na vězeňská tetování nazírat nikoli jako na individuální výkřik, ale jako na sdělení, které dává význam pouze v kontextu ostatních sdělení, která poskytuje tělo odsouzeného, ať už se jedná o další dílčí tetování, vypracovanou muskulaturu, úpravu vlasů, modifikace penisu či způsob pohybu v prostoru.

Tetování obecně v sobě mají sama o sobě jistou hierarchii, která je dána sociálními, ekonomickými, uměleckými, ale také technologickými faktory. Můžeme je rozdělit na tetování profesionální, kterých se nám dostává v salónech známých tatérů, kteří prosluli svým umem, dále pak poloprofesionální, pouliční (street tattooing) a vězeňská, přitom právě vězeňská tetování se nachází úplně nejnižše, co se hierarchie týče, neboť tetování, která vznikají ve vězeňském prostředí, mohou být díky omezeným technologickým možnostem, symbolům, které jsou tetovány a také místům, kam jsou tetovány, jednoduše odlišena o těch profesionálních, neboť jejich kvalita je velmi nízká (Demello 1993).

Zájem o vězeňské tetování je prastarý. Projevil jej už profesor kriminologie Cesare Lombroso, který přišel s teorií, že zločinci jsou jakýmsi reliktem primitivního typu člověka, přičemž ten se projevuje zálibou v tetování, což naznačuje a odkazuje k bestiálním pudům (Lombroso 1896). Ve své práci se Lombroso zaměřil především na hesla vyjadřující nedostatek respektu k autoritám a touhu po pomstě, obscénní obrázky i výrazy, tetování penisu (což považoval za jasný doklad toho, že se jedná o nebezpečného zločince), tetování odkazující na členství ve zločineckých organizacích a slova psaná v šifrách (Rychlík 2014).

Vězeňské tetování mělo a dodnes má svoji logiku a pravidla, i když jeho symbolika se (až na výjimky určitých dílčích subkultur, jako jsou ruskojazyční či extremisté) rozvolňuje a co do vlastní interpretace vykazuje jakousi vývojovou flexibilitu. Ne každé tetování si může

nechat vytetovat každý a platí také, že špatně zvolené tetování případně prozrazené tetování může dnes stát vězně pověst, dříve dokonce i život. Co je ovšem nutno podotknout, to je skutečnost, že od dob prvních tetování dotáhli vězni své tatéřské řemeslo na vysokou úroveň. Tetovat se ve vězeňském prostředí bylo vždy zakázáno a to především v kontextu nevyhovujících hygienických podmínek, v nichž hrozila infekce (dnes především přenos HIV či žloutenky typu C). Tetující tak byli nuceni improvizovat a museli si obstarávat tetovací náčiní z dostupných zdrojů, tetovat tak, aby nebyli přistiženi a své nářadí důmyslně schovávat. V československých káznicích se začalo výrazněji tetovat po roce 1930. Potřebné věci dodával často chodbař, tetovačku si vyráběli sami tatéři či ostatní odsouzení, kteří ji následně směňovali s tatérem například za žádanou komoditu (Rychlík 2014). Jestliže je možné obecně o tetování prohlásit, že dělá tělo kulturně viditelným, pak vězeňská tetování (a především pak ta na obličeji, krku a rukou), dělají tělo speciálně viditelným a co více, dávají ostatním vězňům a vnějšímu světu na vědomí sociální pozici vězně, jsou pro ně určitým vzkazem.

Jak jsem již naznačila, fyzické tělo slouží jako prostředek reprezentace genderu, etnicity i třídy, které jsou symbolicky ztělesňovány. Tetování pak přispívá k vytváření kulturního já („self“). Je prostředkem, skrze který dochází k propojení těla fyzického a sociálního (Douglas 2003). Symbolika tetování byla do jisté míry potlačena vlnou módy a trendy prezentovanými prostřednictvím stránek časopisů, které mají odsouzení k dispozici. Povaha vězeňského trhu se ve vztahu k poptávce a nabídce změnila. Na tomto dílčím trhu, tedy trhu s určitým statkem nebo službou, platí veškerá pravidla interakce nabídky a poptávky. Právě tetování je na vězeňském trhu artiklem, který je ceněný, za který se platí drogami, nákupy v kantýně, penězi nebo v českém prostředí úplně nejčastěji tabákem. Nutno však podotknout, že vzhledem k tomu, že množství peněz transformované do tabáků a jiných statků je ve vězeňském prostředí značně omezené, je cena tetování mnohem nižší než v rámci mimovězeňského trhu. To potvrzuje i odsouzený přezdíváný Bába, letitý vězeňský tatér.

Bába: „Ty ceny jsou dostupný. Dam příklad, cirka od ramene k lokti беру od 200 do cca 500 Kč. Je mi jedno, jestli mi to daj v tabácích nebo v penězích. Já jsem ted' podstoupil léčbu interferonem, takže přestávám kouřit, ale tabák si i tak vezmu, protože za tabák si tady koupíte opravdu všechno...co se týče jídla, některý toho využívají třeba i na ochranu, ale to je pro mě zbytečný.“

Principy vězeňské směny odrážejí klasické principy trhu a stejně jako jedinci a domácnosti na trhu, tak i odsouzení jednají v rámci svého omezeného trhu racionálně (Becker 1968; Morrow 1994; Sunstein 2000; Lochmannová 2016). Racionálně reagují odsouzení na změnu směnné hodnoty a užitku. Jestliže se určitá komodita či aktivita stane nákladnější, odsouzení mají tendenci poptávat její nižší množství a komoditu či službu substituovat. Naopak jestliže se určitá aktivita či komodita stane méně nákladnou, pak mají odsouzení tendenci poptávat větší množství (Lochmannová 2016). Též cena závisí na tom, zda se jedná o statek luxusní nebo statek běžný. Jelikož ale ve vězeňském prostředí je žádaných komodit ve smyslu kávy či tabáku málo, jejich mezní užitek je značný a tomu odpovídá cena. Co více, ještě méně jednotek je spotřebovááno v případě například mobilních telefonů a logika i zde zůstává stejná. Jelikož mezní užitek ve vazbě na množství je zde vysoký, také cena je vysoká. V tom se liší vězeňské prostředí od běžného prostředí, neboť ve světě mimo vězeňské zdi je takových komodit jako jsou mobilní telefony dostatek v řadě typových variant a tudíž nabízející musí cenu logicky přizpůsobovat poptávce. Toto za vězeňskými zdmi neplatí (Lochmannová 2016). Naopak tetování je služba poskytovaná v každém vězení. Proto je zde mezní užitek nízký a tudíž i cena je nižší, než by mohlo být očekáváno, přičemž vyšší cena souvisí zpravidla s kvalitně odvedenou prací od vězeňských tatérů, kteří se za dobu své vězeňské kariéry již etablovali.

Provedení vězeňského tetování je službou, která je ve vězeňském prostředí poptávána na denní bázi. Poté, co je vězni přidělen sintr a identifikační číslo, dochází k redukci jeho identity právě na tyto dva aspekty. A jak někteří odsouzení říkají, není možné změnit své číslo. Proto je vězeňské tetování spíše než cenou a dostupností ovlivněno faktorem preferencí. Vězeňští tatéři užívají barvu jako nástroj, jak pod kůži odsouzeného vpravit novou identitu. Každé tetování je tak malou rebelií proti zamýšlené autoritativní disciplinaci a systémovému přístupu. O tetování někteří dokonce prohlašují, že se jedná o druhý nejvýnosnější vězeňský byznys. Tím prvním je obchod s drogami.

V některých vězeňských subkulturách dokonce existuje hodnotový systém spojený s otázkou toho, kdo by měl být tetován a kdo nikoli, který se váže přímo na věk odsouzeného. Starší odsouzení mnohdy pocítují, že mladší odsouzení by neměli být tetováni, pokud na svém těle už nějaké tetování nemají. Mnozí vězeňští tatéři pak i odmítají být prvními, kteří takto „čisté“ odsouzené potetují (DeMello 1993). V českých věznicích se s takto striktně vymezeným hodnotovým systémem nesetkáváme. Co ale platí ve všech věznicích bez ohledu na geografickou vzdálenost, která je dělí, i sociální rámec, který je ovlivňuje, tetování je

statusovou záležitostí, a to nejen tetování pasivní, které nosí odsouzení na svých tělech, ale též tetování aktivní, kdy jedinec tetuje jiného jedince. Obecně vězeňští tatéři, kteří mají talent, jsou vyhledávaní a velmi často požívají řady výhod plynoucích z jejich pozice v rámci neformální vězeňské hierarchie. Stejně tak samotné tetování může sloužit jako nástroj sebeidentifikace a vizuální deklarace statusu, může však sloužit též jako nástroj degradace a ponížení v situacích, kdy se jedná o tetování, které je svým charakterem nedobrovolné (Lochmannová 2015).

Z historické perspektivy je rozhodně zajímavé sledovat proměnu vězeňské tatuáže v čase. Po roce 1930 v československých káznicích dodával věci potřebné k provedení tatuáže chodbař. Tetovačka byla velmi prostým přístrojem, který bylo možné velmi jednoduše pořídit. Od krejčího se propašovalo několik jehel, které se přivázaly na kousek dřívka upraveného seřezem na způsob tužky. Obyčejně se tetovalo čínskou tuší, o niž ale byla tehdy ve vězení nouze, a tak se odsouzení tetovali i černou směsí ze sazí, které se říkalo rus. To byl ovšem často problém, neboť po použití sazné směsi vznikaly nebezpečné otoky a často bylo nutné vyhledat lékaře (Rychlík 2014). O této staré technice hovoří vězeňský tatér Jezus.

Jezus: „Dřív se to dělalo ručně, prostě klacík a dvě jehly do věčka. To když se namočí do tuše, tak v tom věčku zůstane podíl barvy, takže můžete dělat třeba 10 cm. Pak na vypíchávání se dávaly jehly vedle sebe.“

Od 90. let zažívá (nejen) české prostředí něco, co bychom mohli nazvat jako renesanci tetování (Rubin 1988). Proměnila se povaha tatérů, kdy se z běžných tatérů stali umělci, změnila se též klientela, kdy se začalo tetování rozšiřovat do střední a vyšší třídy a začala být postupně rozvolňována představa tetování jako deviantního znaku. Změnila se též ikonografie, kdy samostatné drobné obrázky začínají nahrazovat rozsáhlejší díla, často pokrývající významnou část lidského těla v jednolitém obrazci, patrně začaly být též vlivy ze zahraničí, například polynéské nebo japonské tetování (Schildkrout 2004). Tyto vlivy se, ač s jistým zpožděním, dostaly i za vězeňské mříže a začaly ovlivňovat tatéry i jejich zákazníky ve výkonu trestu odnětí svobody. Nejprve byla populární barevná tetování, ale protože barev byl ve vězeňském prostředí vždy nedostatek, případně byly nahrazovány temperami, které ale postupem času bledly a vypadávaly, tudíž v tetovaném obrazci vznikaly nevzhledné prázdné mezery, stále bylo možné na základě černého či namodralého tetování rozpoznat člověka s primárně kriminální minulostí. I tento trend se však změnil a vlnu obliby barevných tetování vystřídala vlna tetování černých, umně vystínovaných. Naopak do věznic pronikla barva a

unylá černá tetování začala být doplňována jejich barevnými variantami, i když pochopitelně v omezené míře. Proměnily se techniky a s uměleckým postupem a rozvojem profesionálních salónových tatérů došlo v adekvátní míře také k rozvoji vězeňských profesionálů, kteří dokázali v dostatečné míře tuto proměnu na úrovni poptávky ale i nabídky reflektovat, akceptovat a adaptovat se.

K provedení vězeňského tetování potřebuje vězeňský tatér tři věci – jehly, barvu a strojek. Původní technika spočívající ve vyškrabávání či vypíchávání tetování se dnes již prakticky nepoužívá. Původní techniku vpichování snopečku jehel omotaných nití zastrčených do versatilkly nahradily rotační strojky. I s tím málem, co odsouzení ve vězení mají k dispozici, dokáží za krátkou dobu v řádech několika málo minut sestrojít efektivní tetovací strojek. Na výrobu vězeňského strojku je třeba připravit si držák do tvaru písmene L a propisku, ze které si odsouzený vyrobí táhlo. K tomu se připevní motůrek buď ze zubního kartáčku, nebo holicího strojku (dříve se používal například i z walkmana). Do táhla z propisky se vloží propisovací tuha zbavená hrotu, kam je vložena jehla nebo jejich svazek, která je na druhém konci spojená s motůrkem připevněným k tělu propisky. Pak už stačí dvě baterky nebo, je-li příležitost, připojit strojek ke zdroji (Lochmannová 2015). Blíže postup výroby vězeňské tetovačky popisuje tatér Bába.

Bába: „Máte klasickou propisku, kterou rozeberete, upálíte určitej kus. Z hliníkový lžice si uděláte elko, dál na to nasadíte motůrek no a připevníte k tomu. Máte propisku? Já vám to namaluju. Ten spodek je pak odnímatelný. To je kvůli tomu, když skládáte ten strojek nebo když se vám pak zacpe, tak ho můžete vyčistit. Držák na motůrek je z hliníkový lžice. Nejlepší je menší. Když jsou oválný motůrky, který se dají získat z kartáčků, tak ten vezmu, připevním. Nejdřív stahuju nití, pak elektrikářskou páskou. Ona sama se pak zatahuje. Připevním dva kontakty, jeden nechávám celej a tady vedu kontakty ke zdroji. Mam tu tedy jeden od motoru ke zdroji a od spínače ke zdroji. Táhlo používám z propisky z náplně. Vezmu jehlu, jenom propíchnu, usazení motůrku a dávám jenom jehly tři nebo pět, tři na kontury, pět na vyplnění. Víc jehel se špatně dostává do mašinky.“

Co se barvy týče, těla starších vězňů zpravidla zdobila a dodnes zdobí tetování provedená klasickou tuší, která je typická namodralým odstínem a zjevným rozpitím, v kombinaci s technikou klasického vpichování též častým vypadáním. Pro doplnění barvy se využívalo temper, ale ani ty nebyly trvalé a barva tak na tělech odsouzených příliš dlouho nevydržela.

To, co se dochovalo dodnes, i když opět v omezené míře, je tzv. špína (dříve označovaná také jako již zmíněná rus). Špína je skutečnou špínou z podrážek pantoflí, přičemž pantofle se zapálí a černá substance se chytá do ešusu, talíře či jakékoli jiné vhodné nádoby. Následně se nachytaná špína seškrábne a zředí očními kapkami nebo šamponem. Dnes se velmi často používají barvy Staedtler, Rotring i originální Kuro Sumi. To se pochopitelně odráží i na kvalitě tetování, neboť s aktuálně dostupným vybavením dokáží vězeňští profesionálové vytetovat prakticky cokoli bez ohledu na rozsah, náročnost či míru detailu. Mnohdy je tak možné i za vězeňskými mřížemi nalézt skutečná umělecká díla, což je v přímém rozporu s tím, že vězeňské tetování bylo dlouhodobě řazeno na spodní příčky žebříčku tetování.

Bába: „Centrograf je technická tuš, Rotring je taky, Staedtler to samý. Pak máte Pelikán, označení, ale Pelikáni teďko hodně vyrábějí na razítka. Centrograf, to je normálně technická na rýsování. Je to nezávadný hlavně. Centrograf sem dostanu v pohodě, Rotring to samý. Je v tom ale velké rozdíl. Rotring, centrograf a Kuro Sumi – ta je taková bohatější na pigment na tmavší, pak máte třeba jen black, plus podle čísel.“

Součástky na strojek a barvu si odsouzení obstarávají porůznu, v rámci pracoviště, návštěv, programu zacházení i s využitím personálu věznice.

Bába: „Mám tu dva dozorce, který mi přinášejí barvu. Já jim automaticky dávám peníze. Řeknu třeba, chci dvě barvy, dam 300, vim, že Rotring stojí nějakých 90 korun, Centrografa 15 až 30, Staedtler stojí 120, ty ceny znam, plus Kuro Sumi stojí víc. Oni ví, že jsem držák. Oni maj na cigára a já nechci nikdy nic vracet.“

Jehly si tatěři obstarávají jednoduše, je možné je koupit v šitíčku a dále s nimi pracovat ve smyslu vyvažování, vybrušování a dezinfekce. Vedle klasických jehel se ale ve vězení využívají též špendlíky z nástěnek, štětiny z ocelového kartáče nebo i struny z kytary. Jehly se následně svazují. Pro potřebu provedení kontur se používá menší počet jehel, zpravidla dvě až tři, pro výplň se jehly svazují po čtyřech až šesti.

Základem pro samotný proces tatuáže je navázání kontaktu s tatérem a domluvení konkrétního termínu pro tetování. Nejjednodušší je kontakt s tatérem přímo na oddílu, ale ani jeho přítomnost na jiném oddílu není neřešitelný problém. Tetuje se zpravidla na pokoji (tzv. cimře) tatéra, někdy i odsouzeného, záleží na praxi tatéra a jeho požadavcích. Nejčastěji se tetuje během dne v průběhu pracovního týdne. Aby se minimalizovalo riziko přistížení odsouzených při tetování, staví si před pokoj odsouzení tzv. stojky, tedy jiné odsouzené, kteří

mají za úkol hlídat. Tato praxe není běžná ve všech věznicích, neboť někteří tatéři spoléhají na to, že uslyší bouchnutí katru, vězeňští profesionálové však stojky mají vždy. Úkolem takové stojky je upozornit na přicházejícího dozorce, ať už zaklepáním na dveře, nebo výkřikem hesla, které upozorní na nutnost urychleného ukončení tetování a uschování tetovacích pomůcek. Takovými hesly jsou například „voda, ara, cikno nebo malej“. Na těchto heslech je do jisté míry patrná kryptická funkce vězeňského argotu. Stojku si zpravidla zajišťuje odsouzený, který se nechává tetovat.

Každý z vězeňských tatérů, s nimiž jsem se v rámci výzkumu setkala, který se dlouhodobě věnoval tetování odsouzených, byl za svoji činnost potrestán, nikoli však proto, že by některý z tetovaných přiznal, kdo jej tetoval, k čemuž prakticky nedochází, ale proto, že byl přistižen při provádění tatuáže, nebo u něj byl nalezen strojek či další pomůcky potřebné k provedení tetování. Nutno však podotknout, že z rozhovorů s odsouzenými vyplývá, že represivní přístup založený na uložení kázeňského trestu a pobytu na oddělení výkonu kázeňských trestů pro ně není dostatečným trestem, který by je odradil od jejich činnosti. Stejně tak není ani dostatečným trestem pro odsouzené, kteří se nechávají tetovat, pokud před sebou nemají perspektivu podmíněného propuštění.

Samotný proces tetování probíhá poměrně dost podobně jako tetování v tetovacím salonu ve většinovém světě, ovšem s využitím pouze dostupného materiálu a součástek. Tátér zpravidla nakreslí či překreslí motiv či obrázek, který tetovaný žádá, případně jej zvětší a provede dílčí úpravy, s využitím tuhého deodorantu udělá obtisk na kůži odsouzeného a je připraven tetovat. Důležitá je pro vězeňského tatéra i hygiena a následná péče. V tom se například tzv. vězeňský profesionál liší od běžného vězeňského tatéra, u kterého není výjimkou míchání barev či opětovné upotřebení již použitých jehel, což je ve vězeňském prostředí častý zdroj přenosu infekčních nemocí. Vězeňský profesionál ovšem na hygienu dbá, používá sterilní jehly, které kupuje jako nové, vyvařuje je (ne však každý), vybrušuje, dezinfikuje, stejně tak nemíchá barvy a často tetuje v rukavicích, které získá například od skladníků či obecně v rámci svého pracoviště. Tetované též poučí o následné péči o tetování a zajímá se o to, jak se jeho dílo zhojilo, neboť své tetování považuje za svoji vizitku a v situaci, kdy si již mezi odsouzenými vybudoval dobré jméno, nechce toto jméno znehodnotit.

Bába: „Dám příklad, když mam já žloutenku, jo, mam ji, ale dávám si pozor. Za jedno sterilní jehly, když nemam steril, tak používám alkohol, což je to nejjednodušší. Jehly nevyvařuju, protože měknou, necham je ponořený, pak je přebrousím a znovu

dezinfikuju. Pak vezmu převařenou vodu a v tom to vypláchnu, ale stejně alkoholovým polštářkem to ještě přetírám. A hlavně tetování v rukavicích.“

Po tetování je kůže tetovaného ze strany tatéra zpravidla ošetřena, omyta a namazána a tetovaný je poučen, že by se měl po několik dní vyhýbat přímému slunci, vynechat sprchu a nosit dlouhý rukáv či obecně takové oblečení, které by do doby, než dojde ke zhojení strupů, zakrylo čerstvé tetování před očima vězeňského personálu.

Mezi vězeňskými tatéry existuje jistá hierarchie. Důležitá je míra talentu, zkušenosti i dobré jméno, ale i skupina odsouzených, kteří jsou jeho klienty. Proniknout k hierarchicky nejvýše postaveným tatérům je z hlediska limitů vězeňské etnografie velmi těžké, a to nikoli pouze pro výzkumníka, ale i pro samotné zaměstnance věznic. Proto jsem se i v rámci svého výzkumu zaměřila primárně (nikoliv však výlučně) na tatéry, které je možno označit za vězeňské profesionály, pro něž je typické dobré umělecké jméno, které překračuje hranice jedné věznice, řada tetování, kterými se jejich nositelé (a i sami tatéři) chlubí, vyšší míra neformální moci a autority, ekonomický blahobyt v podobě vyšší míry dispozice ceněnými statky i odlišný přístup k procesu tetování a zajištění úrovně hygieny.

Cena tetování je, jak již bylo naznačeno, obdobně jako doba, po kterou je tetování prováděno, nesrovnatelně nižší než ve většinovém světě. Zatímco profesionální tatéři žádají za tetování částky v řádech tisíců, vězeňští tatéři žádají částku v podobě tabáků v řádech stovek korun, a to i za velmi rozsáhlá díla, jako jsou například rukávy.⁷ Vůči většinové praxi profesionálních tetovacích studií se zpravidla vymezují negativně a pro tetovací byznys za zřejmým účelem ekonomického zisku a zvyšování vlastního disponibilního důchodu nemají pochopení.

Vlastnictví ekonomických majetků a dobré jméno tatéra, který poskytuje kvalitní služby, jsou v rámci druhého života odsouzených atributy, které přispívají k jeho výhodnějšímu postavení v rámci vězeňské hierarchie (Dirga, Lochmannová, Juříček 2015). Takový odsouzený je pak schopen uplatnit svoji neformální autoritu v rámci získávání výhod i rutinních činností v rámci každodenního vězeňského života. Jeho autorita není zpochybňována a pro svůj talent a služby, které poskytuje ostatním odsouzeným, bývá zpravidla velmi ceněn. Tím, že odsouzení recidivisté prochází řadou vězeňských zařízení,

⁷ Jedná se o prosté konstatování skutečnosti, v textu se nezabývám analýzou ceny tetování ve většinové společnosti a tato poznámka není mířena ani jako kritická, neboť cenová hladina na obou úrovních tatuáže má své racionální opodstatnění odpovídající použité technice i vývoji specifického trhu.

společně s dílem příslušného tatéra, které zdobí jejich tělo, šíří tatérovo dobré jméno a profesionální pověst. Na druhou stranu s sebou nese dobré jméno tatéra též určitá úskalí, neboť poptávka po vězeňském tetování je skutečně velká a prakticky nekonečná.

Bába: „Je to pro mě jednoduchý. Mně je nějakých 39 let, takže od devadesátého druhého roku jsem začínal tuhle kariéru. Před tímhle trestem jsem byl čtyři a půl roku venku. Vrátil jsem se sem a pořád to jméno mám. Já jsem přišel na příbyl, vystoupil jsem z autobusu a ti, co mě znají, tak říkali: 'Pojd' k nám na oddíl, budeš tady mít všechno, máš už tady zařízenou cimru.' Teď jsem přišel do skladu a hnedka na mě zase kluci ve skladu: 'Pojd' k nám.' Takže má to svoje výhody, ale zároveň nevýhody, protože nemáte chvilku pro sebe. Vy doděláte jednu práci a hned vzápětí: 'Hele, co, uděláš mi to dneska nebo budeš mít zejtra čas?' To je ten problém. Pokud si nedokáže ten člověk dupnout a říct: 'Hele ne, dneska dělat nebudu' nebo pokud jim to nedá najevo, tak je to špatný. Pak už začínáte být jejich otrokem. Takže jak pro koho. Já to mam tady v klidu, v pohodě, dá se říct, že i u těch příslušníků.“

Jezus: „Ve vězení mi to dřív nebavilo, ale když jsem se v tom naučil chodit, bylo to jako venku. To i dnes hodně lidí zjistí, že jsem na cé dvojce a ptají se, jestli ještě kέρuju.“

To, že vězeňští profesionálové primárně netetují proto, aby si přilepšili, jako někteří tatéři „začátečníci“, ale kombinují ekonomický přínos s možností uspokojit potřebu seberealizace, vede mnohdy i k tomu, že poptávajícího odmítnou. Důvody jsou různé. Dotyčný jim nemusí být sympatický, nelíbí se jim motiv, neztotožňují se s ním nebo se jedná o motiv, který je proti jejich přesvědčení. Jindy tatér pracuje i s představou poptávajícího o budoucí podobě tetování. V každém případě však vězeňští tatéři kladou důraz na jedno, a to je originalita. Tetování může vycházet z určité předlohy, nicméně skutečný profesionál si ho vždy upravuje. Jak říkají, originál je pouze jeden.

V následující kapitole, která je stěžejním výstupem mého výzkumu i této práce, bude pozornost věnována samotné symbolice vězeňské tatuáže, s níž tatéři pracují, a kterou odsouzení zdobí svá těla. Představeny budou jednotlivé kategorie tetování včetně jejich významnosti ve vazbě na tzv. druhý život odsouzených.

6 Kategorizace a interpretace vybraných vězeňských tetování v prostředí českých mužských věznic⁸

Původně jsem vstupovala do vězeňské instituce, abych pochopila konotaci mezi kriminálním životem, deviací a stigmatizací s tím související a tetováním. Zajímalo mě, kolik toho mohou vězeňská tetování prozradit o druhém životě odsouzených a do jaké míry lze tzv. číst mezi řádky, takříkajíc v obraze na kůži. Posléze jsem pochopila, že tělo odsouzeného je jen prosté zrcadlo odrážející z většinové společnosti více, než bychom si mnohdy byli ochotni připustit. Je to zrcadlo, které nám mnohé ukazuje, ale to důležité se skrývá až za zrcadlem. Je proto důležité nahlédnout za zrcadlo a podhalit oponu tak, abychom byli schopni skrze tělo odsouzeného a jeho tělesné modifikace pochopit a interpretovat jeho život za mřížemi.

Na základě mého výzkumu se mi podařilo vytvořit kategorizaci vězeňských tetování, s nimiž je možné se setkat v českých mužských věznicích. Tato kategorizace se opírá nejen o bohatý výzkumnický materiál ve vazbě na realizované a zaznamenané rozhovory s odsouzenými, ale především pak o bohatý fotografický materiál pořízený v rámci pětiletého etnografického výzkumu. Výběr fotografií (kterých je však celkem více než 700) je pro ilustraci součástí této kapitoly. V rámci jednotlivých kategorií bude pracováno s danou symbolikou, která bude nezdánlivě komparována se zahraničními významy s cílem představit ucelený koncept českého vězeňského tetování odrážejícího logiku života kriminální subkultury za mřížemi.

Před tímto vším je však třeba se zamyslet nad aspektem limitace tohoto přístupu, tedy přístupu explanace symbolického významu tetování. Symboly (a o tetování to platí bez výjimky) jsou totiž relativní a postrádají významnost ve smyslu interpretace, kterou by bylo možno označit za absolutní (Watson 1998). I tehdy, kdy jedinec přijímá dané tetování pro jeho symboliku samotnou, může být jeho tetování druhými interpretováno odlišně,

⁸ Tato kapitola zaměřená na praktické výstupy z mého výzkumného šetření bude v upravené podobě publikována jako dílčí část knihy *Tělo za katrem*, které v roce 2019 vydá nakladatelství Academia. Jako autorka této kategorizace jsem si pochopitelně vědoma toho, že spektrum vězeňské tatuáže je natolik široké, že by bylo možno kategorizaci samotnou pojmut z několika perspektiv. Vytvořila jsem takovou kategorizaci, která odpovídá výstupům mého výzkumu, který byl realizován s omezenými prostředky v mém volném čase, který jsem vedle studia a výkonu občanského povolání výzkumu věnovala. Jsem přesvědčena, že je možno uplatnit pro danou kategorizaci řadu dalších perspektiv a přístupů, stejně tak jsem srozuměna, že daná kategorizace není všezahrnující. Je ovšem výsledkem dlouhého analytického procesu a jako taková je názorně ilustrující tzv. druhý život odsouzených v českých mužských věznicích, z tohoto důvodu byla koncipována tak, jak je v této kapitole prezentována.

neodpovídajícím způsobem, do jisté míry zkresleně. To může do jisté míry způsobit frustraci na straně tetovaného jedince. To je jeden z častých problémů, s nímž se tetovaní jedinci setkávají. Jak uvádí Oksanen a Turtiainen (2005), jedinci musí čelit jakémusi konfliktu, kdy ačkoliv (pře)píší svá těla, modifikují je, není v jejich silách následně kontrolovat významy, které ostatní jedinci přikládají jejich tetování. Také řada vězeňských tetování zůstává nepochopena, naopak řada tetování je přijímána pro jejich obecné významy, což je časté například v případě znamení zvěrokruhu, kdy toto bývá často interpretováno ze strany ostatních odsouzených jako skutečné znamení zvěrokruhu jedince, nicméně faktem je, že ne vždy tomu tak je, přičemž nejčastěji tetovanými znameními v prostředí českých mužských věznic jsou být a štír, a to především pro vlastnosti, které jsou s těmito znameními a potažmo zástupci fauny atribuovány.

Některé symboly mají spíše univerzální význam, který privatizovanou interpretaci a chápání značně znevažuje. Takovým příkladem je ve vězeňském prostředí například slza. Slze jako symbolu bude ještě věnována pozornost, nicméně jako taková je ze strany odsouzených nejčastěji interpretována ve vazbě na spáchanou vraždu (byť se ve skutečnosti nejedná o její jediný význam, naopak, významů je v různých kontextech celá řada). Odsouzený David si nechal slzu vytetovat pod vlivem omamných a psychotropních látek. Dnes už si ani neuvědomuje, proč to udělal. Nicméně ostatní odsouzení se jej na jeho tetování často doptávají.

David: „Ptají se, jestli je to za vraždu.“

Autorka: „A co jim říkáte?“

David: „No, že ne, že jsem nikoho nezabil, že jsem si to nechal udělat, prostě ani nevím proč, prostě když jsem byl opilej.“

Zajímavá je automatická atribuce symbolu s vraždou. David je ze strany ostatních odsouzených pro své tetování vysmíván, vyjadřují se vůči němu negativně a je z jejich strany patrný negativní postoj ve vazbě na znevážení jednoho z tradičních vězeňských symbolů, který je poměrně jednoznačně chápán.

Byť je tetování samo o sobě považováno za (sub)kulturní univerzálii, kulturní univerzálnost symboliky se snižuje. S tím je možné se setkat, pokud jedinec chce takové tetování, které je jasným poselstvím vůči ostatním, nicméně se jedná o symboliku, která není

všeobecně přijímána a explanována ve významu žádoucím pro jedince. Jedná se o tedy primárně o privatizovanou symboliku. Symbolika sama o sobě nemá univerzální význam a není univerzálně přijímána napříč kulturami a subkulturami, proto pro jeden symbol je možno nalézt více významů. Pokračování tohoto trendu lze očekávat i do budoucna, odsouzení symbolům v rámci svého života připisují příslušné významy, které však nezůstávají neměnné, nejsou konstantní a nadále se proměňují, byť v dlouhodobém horizontu. Ani kategorizace představená v této knize není tedy konečná, naopak, symboly žijí svůj vlastní život jak v symbolické, tak v narativní rovině. Statický a stabilní význam tetování je pouhý mýtus. I proto bychom měli být při čtení tetování obezřetní a vnímat tělo v celém jeho kontextu, vnímat veškeré jeho části a aspekty, které ovlivňují jeho podobu (Madfis, Arford 2013).

I přesto si často odsouzení (čímž se neliší od většinové společnosti) přejí, aby bylo jejich tetování konstantním symbolem něčeho významného v jejich životě. Hledají tedy takové symboly (často jsou to nápisy), které ponese jednoznačný vzkaz vůči okolí, neměnné poselství. Ale stejně tak, jak se proměňuje symbolika, mění se i život. Mění se hodnoty jedince, jeho víra, interakce, do nichž vstupuje a které jej ovlivňují. Tetování jako permanentní vtělené symboly nejsou schopny poskytnout dostatečnou elasticitu a fluktuaci přirozenou pro lidi. Proměna zde probíhá v dlouhodobém horizontu, který mnohdy časově přesahuje horizont proměny jedincova života a hodnot. Často tak odsouzení litují svých předchozích tetování, často dodatečně mění jejich význam. Toto je zajímavé například v případě tetování A.C.A.B, které je odrazem nenávisťného postoje vůči autoritě. Jedná se o tetování, které je tetováno ve vězeňském prostředí vůbec nejčastěji. A právě tímto tetováním bych ráda zahájila exkurz napříč vězeňskými tetováními v českých mužských věznicích.

6.1 A.C.A.B. jako konstanta vězeňského života

Těla vězňů nejen v českých věznicích zdobí často tetování sestávající ze čtyř písmen – A.C.A.B., které není pouhou ozdobou, ale vyjadřuje nenávisťný postoj vůči autoritě. Tuto autoritu ovšem nepředstavuje politická strana, jako tomu bylo v případě řady tetování do roku 1989, ale represivní síla.

A.C.A.B. je akronymem, který na svých tělech nejčastěji nosí britští vězni. Jeho význam je „*All Cops Are Bastards*“, tedy volně přeloženo „*Všichni policajti jsou hajzlové*“. Někteří nositelé tohoto tetování však tvrdí, že význam je „*Always Carry A Bible*“. Nicméně

se má obecně za to, že tito lidé pouze litují svého rozhodnutí ozdobit své tělo tímto akronymem a snaží se udělat dobrý dojem. Někteří z nich tuto interpretaci uvádějí jako záměrnou dezinformaci v kontaktu s policií. Obdobný příklad je též explanace akronymu jako „*All Colours Are Beautiful*“. Ani toto tetování si však nezachovalo pouze vězeňský ráz. V současné době si jím zdobí svá těla řada mladíků, kteří ve vězení nikdy nebyli. Tímto tetováním zpravidla naznačují svoji ochotu jít do vězení ve jménu svého gangu nebo party, případně původně radikálně levicový symbol přejímají pravicoví radikálové (Stefanini 2009; Powell 2013; Lochmannová 2015). V číselném kontextu je tento akronym reprezentován číselnou kombinací 1312, kdy jednotlivá čísla značí pořadí písmem v abecedě. Někdy je dokonce využíváno karetního vyjádření v kombinaci posloupnosti esa, trojky, esa a dvojky. Eso je běžně označeno písmenem A a číslo tři a dva značí pořadí písmen v abecedě. Pokud si toto poskládáme, pak jsme opět u onoho A.C.A.B.

Význam akronymu je odsouzeným zpravidla znám. Odsouzený Štefan, který je nositelem daného tetování, říká ve vztahu své pozice vůči policistům:

Štefan: „Je to tak prostě, alespoň pro mě. Měl jsem s nima hodně výstupů. Když budou chtít, tak vás nechaj zavřít. Když budou chtít, tak vás nechaj i zabít a neuděláte nic.“

V tomto kontextu si snad dovolím jen podotknout, jak relativní je i interpretace některých tetování. Tetování A.C.A.B., jak jsem již naznačila, je ve vězení opravdu časté, na svých tělech jej nosí obrovské penzum odsouzených, což je do jisté míry pochopitelné, neboť jakési přirozené oddělení skupiny odsouzených a dozorců, přirozená distinkce mezi odsouzenými a policisty, které považují za viníky toho, že skončili za mřížemi, je dána již samotnou povahou totální instituce. Někteří odsouzení však tento akronym přijímají, aniž by se zamýšleli nad jeho významem (byť se jedná o odsouzené v rádech jednotek případů, neboť většina odsouzených ve více či méně přesné podobě význam daného akronymu zná a chápe). Jedním z nich byl i odsouzený, který mi toto své tetování interpretoval slovy: „*Ani Cikán, ani Bulhar.*“

Tato do jisté míry úsměvná explanace pro nás není ani tak důležitá jako demonstrace neznalosti příslušné symboliky, byť přijímané jako permanentní ozdobení vlastního těla, ale především ve vazbě na pocíťovanou potřebu odsouzených dodat tetování vlastní privatizovaný význam, byť naprosto odlišný od významu skutečného. A.C.A.B. je tak tetováním, které je možno řadit k tradičním (nikoliv však výlučně) vězeňským motivům,

nicméně jako takové je jedním z motivů, které jsou vyhledávány již kvůli samotné přítomnosti ve vězeňském prostředí, kvůli četnosti jeho výskytů, kvůli povaze vězeňské instituce a jako součást přijetí vězeňské identity.

Z výše uvedeného je patrné, že samostatná interpretativní schopnost symboliky vězeňských tetování má dnes již své limitované meze a vizuální interpretaci je vždy nutno ověřit i slovní interpretací. Faktem je, že symbolika vězeňských tetování byla v průběhu let potlačena a utlumena a mnozí vězni se nechávají tetovat jen proto, že jsou ve vězení, v prostředí, pro které je tetování nejen komunikačním nástrojem, ale také nástrojem reprezentace a nástrojem začlenění se (Lochmannová 2015).

Obrázek 1 Tetování A.C.A.B. (Zdroj: archiv autorky)

6.2 Extremistická symbolika

Vězeňské tetování s extremistickým podtextem má z hlediska symboliky silný význam, neboť jako metokomunikační znak nereprezentuje pouze antiautoritativní povahu vězeňského tetování, ale z hlediska symbolického vyjadřuje přesvědčení svého nositele, ideologii, která je zcela záměrně skrz tělesné modifikace sdělována vnějšímu světu. Současně může být signálem pro dozorce, vychovatele či speciální pedagogy naznačujícím smýšlení daného jedince, případně rekrutaci dalších odsouzených, kteří se například nikoliv plně ztotožňují s danou ideologií, nicméně participují na činnosti osob s extremistickým

smýšlením a světanázorem, jejichž společnost využívají například jako zdroj žádoucích statků či zdroj ochrany za vězeňskými mřížemi. Tato rekrutace, byť by se mohlo jevit, že je pouze dočasná, je však svým charakterem stejně tak nebezpečná jako veškeré extremistické aktivity, neboť zprvu váhavý odsouzený může časem (a je to velmi pravděpodobné, že toto v reflexi každodenních interakcí, do nichž bude vstupovat v rámci skupiny, skutečně nastane) akceptovat danou filozofii, ideologii a sdílenou představu a míra ztotožnění u něj vzroste, případně dojde k plnému ztotožnění, kdy se z původně nového rekruta stane plnohodnotný člen extremistického spektra odsouzených.

Vymezení pojmu extremismus je velmi složité a obecně jej lze diferencovat na pravicový a levicový (Chmelík 2000), nicméně i oba vzájemné opozity se dále dělí. Extremismus, ať už pravicový či levicový, se ve vězeňském prostředí citelně objevuje především ve vazbě na podporu vězňených osob. Podpora během výkonu trestu odnětí svobody je pro každou vězňenou osobu velmi důležitou součástí života za vězeňskými zdmi (Silke 2014). I když se často domnívají, že se mohou spolehnout pouze sami na sebe, pomoc ostatních nepotřebují a ani žádný druh podpory nevyhledávají, přesto je jakákoliv forma podpory pro obviněné i odsouzené důležitá. Samotná podpora se stala i velmi významnou součástí naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody v rámci plnění stanovených programů zacházení, a to především v části, kdy se tyto programy věnují problematice extramurálních aktivit. Mezi základní druh aktivit patří především korespondence s civilním sektorem, především s rodinou, přáteli, známými apod. V rámci korespondenčního styku s osobami uvnitř i mimo vězeňská zařízení je možno odsouzeným zasílat běžnou korespondenci (dopisy, pohlednice apod.), ale i rozměrově a hmotnostně těžší věci, jako jsou balíčky, tiskoviny, materiál určený k plnění programů zacházení atd.

V souvislosti s problematikou pravicového extremismu je důležité zmínit, že aktivity pravicových extremistů jsou v současnosti na odlišné úrovni, než tomu bylo např. kolem roku 2007 a aktivit v rámci sítě P.O.W. (Prisoners of war). Takto byli označovány osoby napojené na neonacistické hnutí, které byly uvězněny za činnost s takovým hnutím spojenou (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). V současné době se podpora uvězněných osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody a jejichž činnost mnohdy souvisí s projevy pravicového extremismu, soustřeďuje především na zasílání běžné korespondence s různými zkratkami a jinotaji, které v sobě pravicově extremistický podtext skrývají – RAHOWA, ORION apod. Do korespondence se často přidávají odsouzeným i různé propagační letáky, samolepky nebo nášivky s obdobným charakterem. Jedním z nejvýraznějších projevů korespondenční povahy

je zasílání propagandistických samolepek v rámci akce GNLS – Good night left side. Tento propagandistický nástroj využívají příznivci z pravicově extremistického spektra k výlepu na různých místech. Těmi nejsou samozřejmě pouze a jen vazební věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence a věznice a jejich přilehlé okolí, ale především místa, kde se soustřeďuje větší množství osob, tedy například obchodní domy, zastávky MHD, lampy veřejného osvětlení apod. Je nutno konstatovat, že propagace tímto způsobem je velmi častá především z důvodu její anonymity, snadného a rychlého umístění na jakémkoliv viditelné místo. Odsouzeným jsou často zasílány různé podoby GNLS samolepek. Mohou mít podobu černobílých siluet postav vítěze a poraženého v boji, dále na těchto samolepkách jsou často vyobrazovány kreslené symboly a postavičky. Nejde však o nějakou karikaturu, ale o to, aby si jedinec, který takovou samolepku někde uvidí, motiv zapamatoval a případně měl snahu se dozvědět něco víc, zapojit se apod. U vězněných osob slouží tento materiál k setrvání na svých postojích, ukazuje, že na něj okolí mimo vězeňské zařízení nezapomnělo. Často i rétorika v korespondenci pro odsouzené, případně mezi odsouzenými jako takovými, ukazuje, jak je podpora mezi nimi důležitá, jak silně zastávají své pozice politických vězňů, bojovníků proti systému.

Dalším materiálem, který se v souvislosti s pravicovými extremisty ve věznicích objevil, je specifický ZIN Pavučina. Poprvé se objevil v roce 2012. Obsahově je tento ZIN tvořen různými články, které poukazují na zvláštnosti státních orgánů vůči vězněným osobám z neonacistické scény, dále je možno v něm najít možnosti tetování apod. Byly zaznamenány i případy, kdy titulní stránka tohoto ZINu sloužila jako podklad pro tetování vězněné osoby. A právě tetování hraje velmi podstatnou úlohu u příznivců neonacistické scény. Stejně tak tělesná konstituce patří mezi nejmarkantnější znaky většiny příznivců této scény ve vězeňských zařízeních.

Pravicově orientovaná extremistická scéna je v podpoře uvězněných osob mnohem více diversifikována, než je tomu v případě jejího opozitu, tedy odsouzených z levicově extremistické scény. I zde musím konstatovat, že levicovní extremisté mají své vězněné osoby, které označují, stejně jako příznivci z opačné strany extremistického spektra, za své příznivce a soukmenovce P.O.W., tedy určitý typ politických vězňů, kteří se svou trestnou činností snaží bojovat proti společenskému systému, proti demokratickému státnímu zřízení, evropským a světovým organizacím apod. I v jejich případě je důležité monitorovat zasílanou korespondenci, případně uskutečňované telefonní hovory, neboť síť podpory a propagace

uvězněných osob je na mnohem vyšší úrovni, než je tomu v současnosti u příznivců neonacistické scény (Kolář 2015).

V rámci korespondence jsou do věznic zasílány odsouzeným písemné materiály, kde je možno se seznámit s tím, jak vězněným osobám psát tak, aby vězeňské či jiné orgány měly co možná nejvíce ztíženou práci při identifikaci a zjišťování podrobností z korespondence od odsouzených či odsouzeným. Často se objevují i doporučení samotných vězňů, jak jim mohou osoby z civilního sektoru vyjadřovat podporu, jak je možno jim zasílat korespondenci apod. Právě součástí korespondence bývají opětovně různé předměty s levicově orientovanou, extremistickou symbolikou, vztahující se především k akci GNWP – Good night white pride.

Pokud bychom se měli zaměřit na symboliku, která se na zasílaných materiálech, často opětovně na samolepkách, objevuje a mnohdy dále slouží jako inspirace pro tatuáže samotné, tak i zde se jedná o siluety v bojových pozicích, kdy osoba vítězí je označena některým symbolem z levicové scény (hvězda, srp a kladivo, tzv. Anarchy A v kruhu) a druhá osoba – poražený v boji – představuje příznivce neonacistických skupin a i jeho označení (runová symbolika, keltský kříž, numerická symbolika) je jasně patrná. I v případě propagandistického nástroje GNWP je možno se setkat s karikaturami a postavami z kreslené scény, ale i zde je třeba upřesnit, že význam jejich umístění na tyto samolepky je spíše marketingový než záměrně levicový a vyjadřující jasnou inklinaci těchto postav k levicově extremistické scéně.

Bez ohledu na to, zda se jedná o symboliku pravicového či levicového extremismu, zde existuje význam tetování založený na tzv. principu společné krve, kdy je užit typický symbol pro daný ideologický směr vyjadřující nejen podstatu extremistické myšlenky, ale především působící jako sjednocující prvek na bázi bratrství a pospolitosti. Jako nejnebezpečnější na této škále extremistických symbolů je třeba považovat symboly rasové nesnášenlivosti. Tato symbolika reprezentuje nejen sdílenou identitu (v řadě případů nově nalezenou), ale především společenský rámec (Chmelík 2000). I z tohoto důvodu je nanejvýš žádoucí sledovat extremistickou symboliku (nejen) v českých věznicích, neboť tato symbolika, potažmo postoje, které vyjadřuje, je způsobilá přejít v aktivity působící destruktivně na daný systém, ať už hovoříme o systému ve smyslu užším jakožto o vězeňském systému, případně ve smyslu širším, ve smyslu společenského systému, potažmo demokratického politicko-ekonomického systému ve snaze tento systém nahradit systémem antagonickým (Mareš 2006).

Symbolika extremistů, respektive extremistických hnutí, neboť extremismus není individuální záležitostí, ale záležitostí kolektivní, je do značné míry různorodá. Neoddělitelnou součástí extremistického spektra je používání kombinací určitých oblíbených barev, jejichž symbolika však nemusí být na první pohled patrná. Výsostné postavení v tomto kontextu má barevný kánon černá, bílá a červená (Schwarz-Weiss-Rot), o nichž je možno referovat jako o tzv. říšských barvách, kdy se jedná nejen o vlajky předválečného Německa, ale stejná kombinace byla používána též nacistickým Německem (Mareš 2006; Ščurek 2007; Smith 1975; Zeman 2009). Zatímco bílá barva je symbolem čistoty a nevinnosti a pro hnutí skinheads představuje čistotu rasy a tím také čistotu národa (Ščurek 2007), pravicoví extremisté využívají tuto barvu mimo jiného například na tkaničkách bot, červená je symbolem ohně, krve a revoluce. Pro fašismus se tato barva stala symbolem pokrevního svazku, a tak tento symbol převzalo i hnutí skinheads. Černá představuje smrt, ale také odhodlání, symbolizuje anarchii a nenávisť ke všem, kteří „první čistou rasu“ a předurčuje jejich záhubu. Hnutí skinheads vnímá černou barvu jako symbol rasové nenávisť vůči všem s rozdílnou barvou pleti. Kombinaci všech těchto tří barev je možno nalézt téměř ve všech fašistických symbolech a symbolech nošených příznivci fašistické ideologie, především pak kombinaci barvy černé a bílé, v českém prostředí i bílé a červené. Anarchisté inklinují k užívání červené a černé nebo samostatnému užití těchto barev, komunisté k barvě červené (Chmelík 2000; Zeman 2009).

Ideologie bývá velmi často vyjadřována, potažmo je k ní referováno s využitím číselné symboliky. Zatímco například anarchisté poukazují na číslo 161, které znamená AFA, tedy antifašistická akce, vyznavači ideálů Adolfa Hitlera, kteří propagují ideologii fašismu, nacismu nebo neonacismu, s oblibou využívají čísel 14, 18, 88, 28 a řady dalších.

Pravicoví extremisté často využívají také symboly vycházející ze severské a germánské mytologie, které jim pomáhají pěstovat smysl pro sounáležitost a identitu (Schuppener 2007; Kerodal, Freilich, Chermak 2016). Typickým příkladem využití této symboliky je obliba runové symboliky, které je využíváno, ať již přímo nebo skrytě, jako nástroje pro vyjádření nadřazenosti germánské bílé rasy nad ostatními. Typické runové symboly užívané extremisty jsou hákový kříž, který je označován též jako svastika, svastika slunečního kola, Sig-Rune neboli runa vítězství, Hagall-Rune, která v nacistické filozofii zastávala místo neotřesitelné věrnosti očekávané od všech příslušníků SS, Odal-Rune symbolizující příbuzenství a rodinu a keltský kříž, který často používají příznivci hnutí skinheads jako náhražky za svastiku a trigium (Chmelík 2000).

Obrázek 2 Hákové kříže (Zdroj: archiv autorky)

S čistě runovou symbolikou se dnes již prakticky nesetkáváme, stejně jako je méně časté setkat se s tetováními se zjevnou rasovou symbolikou, byť musím podotknout, že úplně také nevymizela. Extremisté často volí zástupné symboly v podobě čísel či akronymů.

Obrázek 3 Příklad užití severské mytologie pro tatuáž - Odin (Zdroj: archiv autorky)

Co se již zmíněné symboliky kříže týče, obecně má symbol kříže, který napříč historií nesl řadu významů a je spojen s četnými interpretacemi, významnou pozici v rámci extremistické symboliky. Motiv kříže je možné nalézt již v neolitu, mimořádný význam doznal v křesťanství jako symbol Kristovy smrti, sloužil jako symbol bojovníků při křížáckých výpravách a významné postavení měl vždy též v heraldice (Šefců 2013). Ve dvacátém století byl tento symbol zneužit ve smyslu protinárodního, rasového a etnického, kdy buddhistická svastika byla německými nacisty přetavena v hákový kříž, přičemž nabyla významů spojených s násilím, perzekucí, etnickými a národnostními čistkami ve střední Evropě.

Hákový kříž byl odsouzen v roce 1945 norimberským tribunálem jako symbol nacionálního socialismu, přičemž od té doby se začal objevovat v řadě jiných podob. A právě keltský kříž (tzv. slepičí stopa) se stal typickou náhražkou hákového kříže. V extremistických hnutích se často vyskytuje ještě v kombinaci s jiným zástupným symbolem, jako je například zaťatá pěst či s různými nápisy. Se symbolikou křížů obecně pak souvisí též symbol meče, který evokuje představu síly a boje, a tak není výjimkou najít na tělech extremistů svastiku či keltský kříž složený z mečů, kdy v germánské mytologii symbol meče odkazuje k čistotě (Chmelík 2000).

Obrázek 4 Keltský kříž (Zdroj: archiv autorky)

Není však kříž jako kříž. Kříž jako symbol může mít vazbu na víru, případně může odkazovat k dřívějšímu pobytu ve výchovném ústavu. V ruskojazyčném prostředí má specifický význam železný kříž, který je znakem elitního kriminálního.

Pro extremisty jsou inspirativní též historické osoby, s nimiž jsou spojeny základy jejich ideologie. V tomto kontextu je možno hovořit o tzv. personifikované symbolice. Neonacisté oslavují Adolfa Hitlera (viz např. číselná symbolika čísla 18), velký význam v soudobé neonacistické symbolice má Rudolf Hess, který je pro neonacisty symbolem ideálů čisté rasy. Nicméně v symbolice soudobého neonacismu jsou obecně důležité všechny osoby, které byly odsouzené rozsudkem Mezinárodního vojenského soudního dvora v Norimberku. Pro neonacisty je dále důležitá například osoba Adolfa Eichmanna, který realizoval hlavní opatření vyhlazování Židů, Josefa Mengeleho známého svými brutálními pokusy na dětech, přičemž jeho jméno je neonacisty sarkasticky využíváno v různých soudobých souvislostech, případně bratry Strasserovi, kteří vedli levicově orientované křídlo NSDAP ve dvacátých letech (Mareš 2006).

Mezi extremisty je možno se setkat též s řadou hesel, kterými zdobí svá těla. V oblasti verbální symboliky je nejtypičtější již zmíněná zkratka A.C.A.B. z anglického „*All Cops Are Bastards*“, vyjadřující nenávistný postoj vůči autoritě, C18 reprezentující neonacistickou organizaci spojenou s hnutím Blood and Honour Combat 18, Rahowa ve významu Racial Holy War odkazující ke kanadské whitepowerové hudební skupině formované v roce 1970 (Morris 2017), objevují se též hesla typická pro extremistické smýšlení, ať už se jedná o výroky typické pro fašistické Německo nebo výroky proti islamizaci Evropy.

Inspirativním zdrojem pro vytváření zástupných znaků extremistických hnutí se staly emblémy používané fašistickými divizemi SS. Pro emblémy je typické, že čerpají z runového písma, které je kombinované s heraldickými znaky. Zde se opět objevuje symbol meče jako symbolu síly. Neméně typická je též kombinace s křížovými znaky (Chmelík 2000).

Zapomenout však není možno ani na oděvní značky, které jsou u extremistů oblíbené, jejichž loga či názvy si často tetují jako zástupné symboly pro vyjádření ideologického přesvědčení. Specifickým příkladem je oděvní značka Thor Steinar, kolem níž se vedly rozsáhlé diskuse v Německu ve spojení této značky s nacistickými symboly (Černý 2007). Mezi dalšími značkami oblíbenými mezi extremisty je možno jmenovat Grassel, Eighty Eight, což jsou značky, u nichž se má za to, že vznikly přímo pro neonacistickou komunitu, nebo značky touto komunitou oblíbené, jako například Lonsdale nebo Everlast.

Obrázek 5 Oděvní značka Grassel (Zdroj: archiv autorky)

V českých věznicích si odsouzení zdobí svá těla řadou extremistických symbolů od těch otevřeně rasistických či antisemitistických, případně xenofobních, až po ty, které využívají extremistickou symboliku k popuzení společnosti či autority. Mezi symboly se zjevným rasovým motivem, s nimiž jsem se v rámci svého výzkumu setkala, s nimiž bylo možno na první pohled spojit specifickou zášť tetovaného odsouzeného a bylo možné je tedy identifikovat jako závadové symboly ohrožující určitou skupinu obyvatel, patřila především svastika, smrtihlav nebo dvě Sig-Rune. Svastika, v naší kultuře dnes známá jako nacistický symbol reprezentující domnělou árijskou rasu, byla původně chápána jako symbol štěstí. Dnes již není příliš časté, aby si odsouzení nechali vytetovat zjevnou svastiku, ačkoliv jednotky případů se najdou. Ty zaslouží speciálního zřetele, neboť se lze důvodně domnívat, že se jedná o zvláště nebezpečné jedince.

Vyskytuje se též symbol SS Totenkopf odkazující k jedné z nejlépe vycvičených a organizovaných jednotek Waffen SS a neznámé nejsou ani znak SS či znak paramilitární organizace Sturmabteilung (SA). Tyto symboly jsou všeobecně známé a širokou populací jsou spojovány s extremistickým významem a reprezentací extremistických myšlenek. Proto jejich nositelé často svým rozhodnutím ozdobit své tělo takto zjevným a identifikovatelným symbolem naznačují svůj postoj, který se nebojí veřejně prezentovat. V řadě případů však tato tetování vedle reflexe smýšlení a postoje odsouzeného plní funkci statusově-hierarchickou. To naznačuje výpověď Tomáše, odsouzeného, který má na svých rukou vytetovaný hákový kříž v pozadí nápisu „*Es kommt der Tag*“ používaný nacistickými členy Sudetoněmecké

strany ve 30. letech minulého století jako hrozbu připojení Sudet k německé říši, hlásající, že „Přijde den“.

Tomáš: „To víte, že maj respekt, to je důležitý, respekt je důležitěj, aby se ti sráči tady trochu zamysleli, s kym jednaj a jak s váma jednaj.“

Obrázek 6 Nápis "Es kommt der Tag" (Zdroj: archiv autorky)

Obrázek 7 Zjevná extremistická symbolika v kombinaci s barevnou symbolikou (Zdroj: archiv autorky)

Tomášova tetování však nemají pouze zjevný rasový motiv, ale jsou kombinována se symbolikou s latentním rasovým motivem, která je do jisté míry ještě nebezpečnější než první zmíněná kategorie, přičemž se jedná o symboliku, jejíž závadnost není na první pohled zjevná. Jeho ruce tak mimo již zmíněného zdobí v červeno-černé kombinaci vyvedený náborový plakát Waffen SS, který Tomáš vydává za symbol odrážející jeho úctu k historii.

Mezi symboly s latentním rasovým motivem je možno zařadit symboliku čísel, barev, organizací či runy. Mezi nejčastější runy, které se v českých věznicích objevují, patří Odal Rune, Sig Rune, Todes Rune nebo Leben Rune.

Nejčastěji tetovanými čísly jsou 14 jako zástupný symbol pro čtrnáctislovný slogan, který formuloval David Lane, tedy: „*We must secure the existence of our people and a future for White Children*“ nebo druhý slogan o stejném počtu slov odkazující na první zmíněný: „*Because the beauty of the White Aryan women must not perish from the earth.*“, který může být v českém kontextu nahrazen číslem 10 („*My musíme chránit existenci našich lidí a budoucnost bílých dětí*“), což však není příliš časté, 18 (symbolizující pořadí písmen v abecedě, tedy AH ve významu Adolf Hitler), 28 (Blood & Honour, tedy hnutí, které se otevřeně hlásilo k myšlenkám národního socialismu a jehož myšlenky začaly být v České republice prezentovány v ZINu Rahowa), 88 (opět v logice abecedního pořadí písmen symbolizující pozdrav Heil Hitler). Číslice 1312 reprezentuje snad nejoblíbenější vězeňské tetování vyjadřující myšlenku, že všichni policisté jsou bastardi (anglicky A.C.A.B., tedy All Cops Are Bastards), případně číslice 168:1 odkazující k počtu obětí amerického teroristy T. McVeigha v Oklahoma city. Číslo 311 se používá pro Ku Klux Klan (znamená tři krát jedenácté písmeno v anglické abecedě), s čímž souvisí též tetování na tělech odsouzených, která zobrazují postavu (někdy muže, někdy odhalenou ženu s kápí na hlavě) se vztyčenou rukou obdobně jako v případě nacistického pozdravu, nicméně napjaté jsou pouze tři prsty (zde je opět patrný odkaz ke třem K). Opomenout nemůžeme ani číslo 1347 („*Mit deutschem Grüss*“ - „*S německým pozdravem*“ reprezentující písemné heilování) či 4/20 reprezentující narozeniny Adolfa Hitlera.

V případě ostatních extremistických skupin se objevuje číslo 161(AFA – Antifašistická akce), případně levicově orientovaní extremisté používají alfanumerický kód H15M/SDT. Nutno však podotknout, že v případě tatuáže u osob, jež lze subsumovat do kategorie levicově extremistické scény, nehraje tetování tak silnou úlohu, jako je tomu u příznivců pravicového extremismu. Navíc i skutečnosti související s fyzickou konstitucí

osoby, svalovým potenciálem, zvýšená agresivita apod. vyznívají spíše pro neonacistickou scénu, a proto ani tetování nehraje v prostředí levicových extremistů nějakou zásadní úlohu. Nelze však říci, že by se v prostředí věznic neobjevovalo.

Vedle čísel se jako zástupný symbol často využívá keltský kříž, případně nápisy. Často se jedná o již zmíněný nápis „*Es kommt der Tag*“, případně „*Sieg Wird Unser Sein*“ (Vítězství bude naše), „*Heim ins Reich*“ (Domů do Říše) nebo „*Gott mit uns*“ (Bůh s námi) a další. Levicoví extremisté si svá těla zdobí písmenem A v kruhu, což je pravděpodobně neznámější symbol anarchismu, přičemž se jedná o monogram složený z písmene A (anarchism) okolo něhož je písmeno O (order), což naznačuje myšlenku, že anarchismus představuje pořádek (*Anarchy is Order*). Jedná se o symbol reprezentující svobodu a odklon od vládních a politických intervencí a odsouzení, kteří toto tetování nosí, zpravidla propagují svobodu a lidská práva.

Často se také objevuje symbolika adorující určitou historickou událost v návaznosti na působení pravicových či levicových extremistů, kteří tetováním tuto událost oslavují. Jedná se například o zobrazení evokující vyhlazování židovských dětí nebo zobrazující vojáky SS či Wehrmachtu. Významné místo mezi vězeňskými extremistickými tetováními mají i osobnosti SS, případně jiní váleční štváči, své zajímavé místo – s ohledem na naše dějiny – má v tetování i Heidrich.

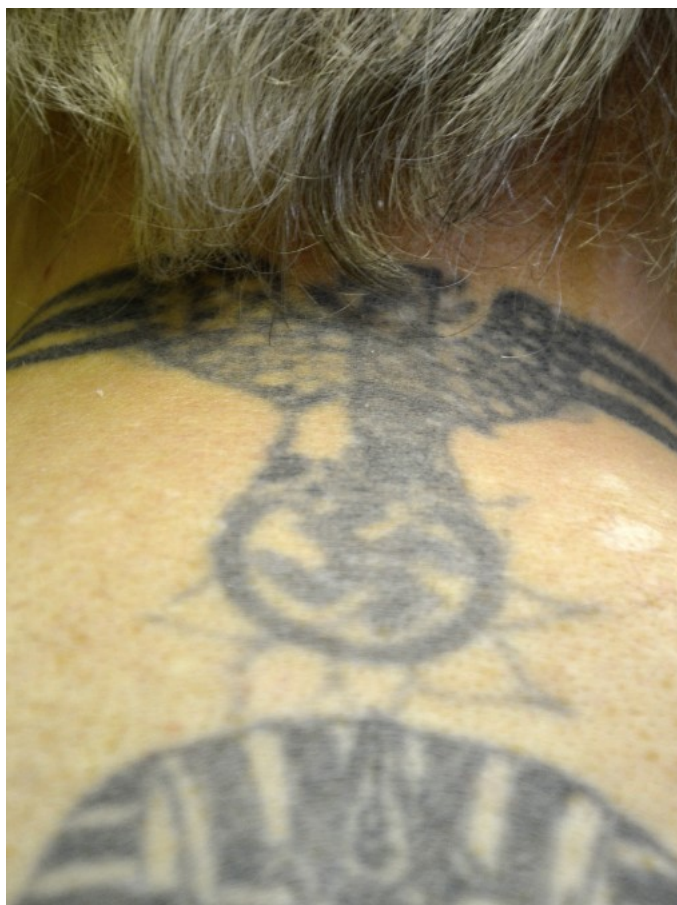

Obrázek 8 Nápis „*Heim ins Reich*“ (Zdroj: archiv autorky)

Symbolika prostá rasového motivu je symbolikou na hranici morálky, přičemž je třeba si uvědomit, že hranice mezi morálním a nemorálním bývá někdy až příliš tenká, což o extremistických projevech a tetováních platí několikanásobně. Zde je možno jako příklad

uvést využívání výše zmíněných oděvních značek, resp. jejich názvů jakožto motivů pro tetování.

V rámci kategorizace vězeňských extremistických tetování postrádám kategorii rozšiřující právě onu poslední kategorii, kdy se jedná o tetování, která využívají zjevný symbol, ačkoliv jsou prosta rasového motivu. Jedná se o kategorii antisystémových extremistických tetování, kdy odsouzený využívá extremistického motivu za účelem provokace. K těmto tetováním je možno referovat jako k tetováním primárně plnícím funkci vizuální revolty, což bylo typické u odsouzených do roku 1989, kteří si nechávali tetovat často extremistickou symboliku především jako provokaci autorit v jejich očích reprezentujících tehdejší politický režim. K tomuto dnes již víceméně dochází minimálně, nicméně se jednalo o běžnou praxi československých káznic, kdy odsouzení využívali nacistické či fašistické symboly, aby se vyhranili proti režimu a jako formu svého individuálního protestu podtrhující nejen nenávisť systému vůči tetování, ale především propagaci zakázaných a provokativních symbolů.

Obrázek 9 Tetování extremistické symboliky před rokem 1989 (Zdroj: archiv autorky)

Odsouzený Milan má na svém krku vytetovanou orlici a po těle několik hákových křížů.

Milan: „Jako když půjdu někde ted'ko, ted'ko už to nevadí, tetování je svobodný, že jo, tetování si může dělat každý, nesmí jako nějak projevovat nacismus nebo tohleto, to je v dnešní době furt stejný, že jo, nějaký hajlování nebo tudleto, no ale zase když to nebudu provokovat s tím, tak to můžu normálně nosit a ukazovat to. Hlavně nehajlovat, že jo. Já jsem nikdy nehajloval nebo tohle. Jako ty výroky, co voni měli ti Němci, nebo tudleto, jako... byly pěkný obrázky, měli pěkný uniformy, jo, měli všechno pěkný.“

Milan za své tetování dostal rok tzv. nášup, tedy se mu prodloužil trest. On a řada dalších, převážně starších odsouzených, jsou příkladem odsouzených, kteří využili symbol ve smyslu provokace bez přímé vazby na záměrnou a plánovitou propagaci nenávistných myšlenek. Ani tak ale není možné tuto symboliku přehlížet, neboť jedinec, který dobrovolně přijímá extremistický symbol, jej přijímá z vlastního přesvědčení a pokud ne a je-li do jeho přijetí vmanipulován, pak může skrze tento symbol a následný pocit sounáležitosti se skupinou na osobnostní úrovni rozvinout své aktivity a postupně se začlenit do skupiny extremistů a dále propagovat její ideologii.

6.3 Devalvující motivy

Ačkoli je tetování ve vězeňském prostředí odsouzenými žádáno, ne každé tetování je dobrovolné. V českém prostředí se jedná spíše o jednotky případů, přesto jsou pro nás zajímavou demonstrací vězeňského kódu a nepsaných hierarchických pravidel ve věznicích.

Nedobrovolná tetování jsou zpravidla spjata s devalvujícími motivy, jejichž cílem je ponížit odsouzeného, případně upozornit na skutečnost, že se provinil proti nepsaným pravidlům. Takové tetování zpravidla označuje buď sexuálního devianta, etnickou menšinu či někoho, kdo spolupracoval s vězeňským personálem, tedy tzv. konfidenta. Jedná se o ostrakizující tetování zobrazující zpravidla mužské genitálie či jinak ponižující či zesměšňující motivy. Často se jedná o vzájemnou mstu mezi odsouzenými, kdy je motiv tetován na viditelná místa, jako je obličej – především čelo a spánky, případně za formu

trestného tetování. Odsouzený je tetován pod pohružkou násilí, častěji však pod vlivem omamných a psychotropních látek (je tzv. sklepán). O této praxi hovoří vězeňský tatér Tomáš.

Tomáš: „Víte, tady je oddíl takových, oni mají to MON (pozn. autorky: možný objekt násilí), to maj od soudu, soud je prostě odsoudí s ochranou. Já k nim chovam odpor. Nemám je rád, ale tetoval jsem jednoho. Přiznávám se, udělal jsem tady jednomu tetování. Prostě na bok hlavy jsem mu udělal penis. Pak se z toho předělávaj jitrnice, obušek a tak. Udělal jsem mu to, protože si začal vyskakovat a já v té době byl ještě hodně bujněj, no tak jsem ho zrubal a udělal jsem mu to tetování a bylo mi to jedno.“

Z vytetovaných penisů se často stávají následně jitrnice či častý je také motiv motýla, na který je tetování předěláno.

Díličím devalvujícím motivem je také ešus, což je motiv, který je připisovaný, potažmo tetovaný tzv. koninám. Termínem konina je označován naivní, fyzicky slabý jedinec, který neustojí tlak ze strany ostatních spoluvězňů a po určité době přijímá roli sluhy, jak již bylo naznačeno v předchozím textu. A stejně jako kůň slouží lidem, slouží konina ostatním odsouzeným. Ešus je jim tetován na záda z toho důvodu, že ešusy často umívají. Výjimečnou praxí v českých mužských věznicích není ani zkoušení barev ze strany tatérů na kůži konin.

Symbolický význam devalvujících motivů je odsouzeným znám, stejně jako záměr odsouzeného ponížit, který se k nim váže. Z tohoto hlediska jsou tyto motivy důležité nejen pro svoji komunikační, ale především statusově-hierarchickou funkci, a to především ve vazbě na odsouzené jedince, kteří se z určitého důvodu pohybují v rámci vězeňského stratifikačního spektra na nejnižších hierarchických úrovních, a to s prakticky nulovou šancí ve vazbě na vertikální mobilitu.

Nutno podotknout, že daná tetování jsou často součástí vězeňského folklóru. Odsouzení se s nimi setkali, nicméně nepříliš často, znají je a hovoří o nich jako o něčem, co patří k vězení, jako o zaslouženém trestu pro ty, kteří se vzepřeli vězeňskému kódu. Pravdou je, že takových tetování je skutečně málo, s jejich přetetovanými variantami je možné se setkat, nicméně odsouzení nejsou ochotni si je zpravidla nechat vyfotit, daný symbol je pro ně až příliš zesměšňující, neboť i z přetetované varianty je s trochou fantazie často patrný původní motiv.

Součástí vězeňského folklóru je však také tetování batohu s husou s čepicí US Army na hlavě. Odsouzení jej často (v různých věznicích a v různých časových úsecích) jmenovali

jako devalvující motiv. Ve skutečnosti se však jedná spíše o motiv, který jim připadal směšný či nesmyslný, protože mu přidali nádech nedobrovolnosti. Nikdy jsem toto tetování neviděla, nemohu tedy dokladovat, zda skutečně existuje, nicméně je součástí „povídaček“ a vyprávění odsouzených, ústně předávané tradice, která je udržována jako živá. Stejně tak je tomu s tetováním, které měl jeden odsouzený údajně provedené na zádech, které bylo vykládané šatony, a tradiční vyškrabávanou technikou zde byly vyvedeny Hradčany. Tetování Hradčan je legendární, je známé v každé věznici, kterou jsem navštívila, někteří odsouzení jej údajně viděli, někteří o něm slyšeli. Nikdy jsem jej neviděla a tudíž ani nevím, zda kdy existovalo, nicméně jsem o něm slyšela mnohé. Řada odsouzených jej jmenovala mezi tetováními, která na ně udělala za jejich vězeňskou kariéru vůbec největší dojem. V daném případě se však jednoznačně nejednalo o devalvující motiv a tento příklad zde uvádím jako součást ústně předávané tradice vězeňského tetování, s nímž je možno se za vězeňskými mřížemi setkat. Ledaskdo zde totiž viděl ledacos, nicméně je důležité držet se toho, s čím se skutečně můžeme setkat, tedy onoho pověstného – dokud to nevidím na vlastní oči, neuvěřím.

6.4 Obličejová tatuáž

Velmi specifickou kategorií je tetování obličeje, a to především ve vazbě na své umístění na těle odsouzeného. Každé tetování, které je významně viditelné, je nositelem symbolického sdělení samo o sobě. Viditelná tetování je možno asociovat s antisociálním chováním, často odkazují přímo k pobytu ve vězení. Už to, že je odsouzený ochoten své tělo takto viditelně označit, nám vypovídá mnoho, přičemž symbolika umístěvaná především na obličej je velmi čitelná, jak už bylo do jisté míry naznačeno ve vazbě na symboliku mužského genitálu tetovaného právě na obličej.

Významným symbolem tetovaných na obličej je slza, která plní primárně informační funkci, neboť jako taková mnohé sděluje. Jedná se o symbolické tetování, které se tetuje pod koutek oka a je nositelem řady významů. Může signalizovat, že její nositel spáchal dokonanou vraždu nebo strávil čas ve vězení. Může být ale také symbolem toho, že byl odsouzený znásilněn (či znásilňován) během svého uvěznění, že ztratil člena rodiny nebo blízkého přítele z řad ostatních kriminálních. Dle DeMello (1993) může být slza též symbolickým vyjádřením utrpení odsouzeného v rukách justice.

Tetování slzy je možno obecně pojímat jako tetování, které současně plní statusově-hierarchickou funkci, nicméně pouze v případě, kdy je symbolický význam v souladu se skutečností. Pokud si odsouzený nechává vytetovat slzu pouze na základě vlastního rozhodnutí, bývá cílem verbálních útoků a opovržlivých narážek ostatních odsouzených. Zde je možné narazit na onen problém, že tetování slzy je symbolem univerzálním a i přestože mu přiřkládáme individuální významy, není prakticky možné získat kontrolu nad jeho negativními konotacemi a asociacemi, které vyvolává v ostatních.

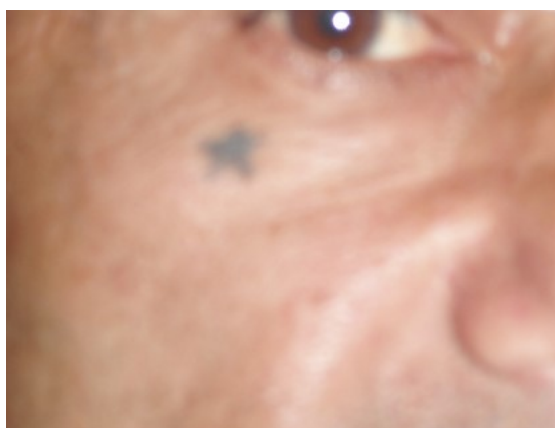

Obrázek 10 Tetování slzy (Zdroj: archiv autorky)

Slza je symbolem známým od zahraničních gangových struktur. Například Nuestra Familia, což je kriminální organizace mexicko amerických vězeňských gangů s kořeny v Severní Karolíně, používá slzu jako kriminální tetování, jehož komunikačním účelem je úcta vůči jejímu nositeli. Slza je tetována pod levé oko a každá slza reprezentuje jeden trest, tedy dobu, kterou jedinec strávil za mřížemi, případně příležitost, kdy zabil osobu (DeMello 1993). Stejná gangová struktura často tetuje na místo slzy křížek, což je opět tetování, které označuje „kriminálního veterána“, jedince, který „seděl“ opakovaně nebo zabil dva lidi. Obdobně je využívána též jednoduchá hvězda pod okem. Pokud je daná hvězda umístěna někde na těle, nejčastěji na ruce, pak toto znamená, že odsouzený má „záznam“, tzv. „zářez“, tedy že spáchal trestný čin. Pokud je hvězda umístěna na obličej, pak se jedná o opakovaný záznam, tedy má dva trestné činy započítané v rámci vězeňského „kreditu“. Pro dozorce v zahraničí toto znamená, že odsouzenému s hvězdou pod okem stačí už jen jeden zářez, aby se ocitl mezi gangovou elitou a rozumní jedinci v tomto kontextu učiní potřebná

opatření pro to, aby neumožnili postoupit danému jedinci v rámci pomyslného žebříčku vertikální kriminální mobility (Phelan, Hunt 2011).

Zahraniční gangové struktury jsou co do symboliky tetování zdrojem inspirace i pro naše vězeňské prostředí, proto není divu, že se s obdobnými symboly, tedy především slzou a hvězdou pod okem, setkáváme i v českém vězeňském prostředí. Obecně hvězdy (nejen na obličejích) jsou jedním z tradičních vězeňských symbolů. Nicméně s ohledem na skutečnost, že se tento symbol stal velmi oblíbeným i ve většinové společnosti, je dnes možné (bývalého) odsouzeného na základě tohoto tetování identifikovat spíše ve vazbě na techniku jeho provedení. Značný symbolický význam si hvězdy zachovaly opět v ruskojazyčných zločineckých skupinách. Počet jejich cípů může odkazovat k počtu strávených let za mřížemi, ke statusu nenapravitelného kriminálního, jehož nositelem jsou tzv. otricaly, tedy vězni s razantně protispolečenskými postoji, stejně tak je hvězda tradičním symbolem vora v zákoně. Hvězdy, obdobně jako slza, bývají spíše statusovým tetováním.

Obrázek 11 Hvězda pod okem (Zdroj: archiv autorky)

Také význam hvězd umístěných pod okem je do značné míry utlumen, byť symbol slzy a jeho atribuce s vraždou při současném opomíjení ostatních významů je konstantním fenoménem. Nutno tedy podotknout a zdůraznit, že ne každý vrah má na své tváři slzu, neboť se jedná o symbol v českém prostředí se vyskytující spíše řídce, stejně jako ne každá slza musí nutně znamenat vraždu. Mnohem významnější je zde fakt dobrovolné akceptace deviantních konotací s tímto symbolem spojených a v kombinaci s viditelným umístěním na tváři posílení kriminální identity a tím i následné stigmatizace v rámci interakcí ve většinové společnosti.

V českém prostředí jsou jako tetování obličejů rozšířeny také oční linky. Takzvané kočičí oči, tedy oční linky tažené od jednoho koutku oka k druhému, často odkazují k homosexuální

orientaci odsouzeného. V minulosti (ale i dnes) byly často tetovány nedokončené oční linky, což byla praxe zažitá především ve věznici Šedá, přičemž toto tetování dle odsouzených odkazuje k prestiži a plní statusově-hierarchickou funkci.

Obrázek 12 Oční linky (Zdroj: archiv autorky)

I dnes si odsouzení takto zdobí své oči, nicméně platí, že ne vždy toto tetování odkazuje k jisté významnosti odsouzeného, neboť se stalo do značné míry rozšířeným napříč celou populací odsouzených, čímž se původní symbolický význam rozvolnil. A tak jako ve vnějším světě, také ve vězení si prakticky kdokoli (pomineme-li ruskojazyčné a určité specifické skupiny) může nechat vytetovat cokoli.

6.5 Rodinná symbolika a partnerky jako samostatná kategorie

Rodina je pro odsouzené významným pilířem, ke kterému se často během svého trestu upínají. Není třeba žádného rozsáhlého výzkumu (byť tyto výzkumy existují), aby bylo možno konstatovat, že v průběhu jedincova uvěznění se rodinné vztahy, ať už manželské/partnerské nebo rodičovské stávají značně zranitelnými, což prokazují jak výpovědi samotných odsouzených (srov. např. Hedin 1986), tak empirické studie (Bloom, Cohen 1981; Daniel, Barret 1981; Koenig 1985). Pro partnerky znamená uvěznění jednoho z nich zpravidla nemožnost intimního kontaktu, nemožnost vstupovat do každodenních interakcí, sdílet zážitky, povinnosti a vše, co je potřebné pro udržení a posilování

partnerského svazku. Mnoho, ať už manželských nebo partnerských svazků tak nevydrží, neboť návštěvy nejsou dostatečnou motivací. Existují však páry, které se pravidelně vídají v rámci návštěv, vyměňují si korespondenci, čímž se snaží do jisté míry udržovat manželství či partnerský vztah. Jejich snaha je posilována záměrem pokračovat v manželském/partnerském životě i po propuštění odsouzeného.

Je však třeba vzít v potaz, že vězeňské návštěvy postrádají autenticitu komunikace, stejně jako nejsou schopny plně saturovat potřebu soukromého kontaktu s rodinou. Jakákoliv interakce zde navíc probíhá nejen v omezené formě z hlediska fyzického, ale je také časově limitována (Fishman 1990). Sami návštěvníci zažívají pocity úzkosti, obavy a vyčerpání, což snižuje kvalitativní úroveň návštěvy, která je často označována jako umělejší a emocionálně náročná (Christian 2005; Comfort 2003; Dixey, Woodall 2012; Pleggenkuhle, Huebner, Summers 2018).

Někteří odsouzení dokonce aktivně hledají partnerku v průběhu svého trestu poté, co se s původní partnerkou rozejdou nebo se ona naopak (což je varianta častější) rozejde s nimi. Využívají tak seznamovacích inzerátů, oblíbeným periodikem pro tyto účely je například Spirit.

Velmi intenzivně prožívají odsouzení odtržení od vlastních dětí, neschopnost plnohodnotně plnit roli rodiče do jisté míry narušuje jejich představu o maskulinitě, činí je slabými. Odsouzení – otci - touží často po tom udržovat vazby se svými dětmi i během uvěznění, mnohdy jim to ale není umožněno ze strany manželek/partnerek, případně není možné vídat vlastní děti na bázi pravidelnosti (Lanier 1987; Hairston 1987). Rádi by věděli o tom, co jejich děti dělají, stále vyjadřují potřebu své děti zabezpečit a je pro ně značnou ranou to, že jsou jejich děti od nich samotných odtrženy. Často zdůrazňují to, že jejich (bývalé) partnerky vytvářejí na straně jejich dětí „*lživou představu o nich samých*“, což často vede k tomu, že jim není umožněn kontakt s dětmi vůbec. Někteří však sami aktivně nevyhledávají přítomnost svých dětí, nikoliv proto, že by je dostatečně nemilovali, ale proto, že se necítí být dostatečným vzorem a nechtějí, aby je děti viděly ve zranitelné pozici, v pozici vězně, který není schopen reprezentovat žádoucí předobraz sebe sama. Mnohdy jsem během svého výzkumu nabyla dojmu, že pokud odsouzený selže v situaci posilování své pozice a self v rámci vězeňského prostředí, je to pro něj méně bolestné než představa, že by takto selhal v očích vlastních dětí.

Rodinná symbolika prošla v českých věznicích v průběhu času značnou proměnou, nicméně patří ke konstantám vězeňské tatuáže. Jedná se o motiv, který je často symbolicky umístován „na srdce“, neboť je odsouzeným blízký, je spojen s jejich osobnostmi a tím nejdůležitějším, k čemu se ve vězeňském prostředí upínají, tedy rodinou. Dříve se tetovaly spíše podobizny členů rodiny. Do roku 1989 vůbec byla rodinná symbolika velmi málo rozšířena. Tetování odkazující k rodině plní převážně individualizační funkci. V českém vězeňském prostředí v rámci této kategorie tetování převládají nápisy, ať už se jedná o jména či data narození, která se tetují nejčastěji v případě dětí, nezřídka též data úmrtí (v případě jednoho či obou rodičů, zpravidla však matek). Obecně matka má velmi silnou pozici v životě odsouzeného, často se v rozhovorech odsouzení ke svým matkám odvolávali, brali je jako podporu ve vnějším světě, jako jistotu stejně pevnou jako je vězeňská mříž, jako jedince, kterého zklamali a jako někoho, kdo jim „jako jeden z mála zbyl“.

Výjimkou nejsou ani portréty dětí a partnerek, nicméně umělecká úroveň takového tetování nebývá příliš vysoká. Dané portréty jsou často kombinovány s náboženskou symbolikou, kdy dochází k zobrazení andělů s tváří dítěte či tatuáži Panny Marie s obličejem družky.

Obrázek 13 Rodinná symbolika - matka (Zdroj: archiv autorky)

Obrázek 14 Rodinná symbolika - děti (Zdroj: archiv autorky)

Primárně si odsouzení nechávají vytetovat své děti, které preferují před partnerkami. Toto vysvětluje odsouzený Ondřej.

Ondřej: „Děti, ty mám naporád. S těma ženskýma...ono je to těžký. Sedíte tady a ona chvíli počká, ale pak přijde pohřebák (pozn. autorky: dopis od partnerky oznamující rozchod), no a člověk se ani nemůže divit a mít jí to za zlý, ale některý kluci tady z toho jsou pak úplně mimo. Nic s nima pak není.“

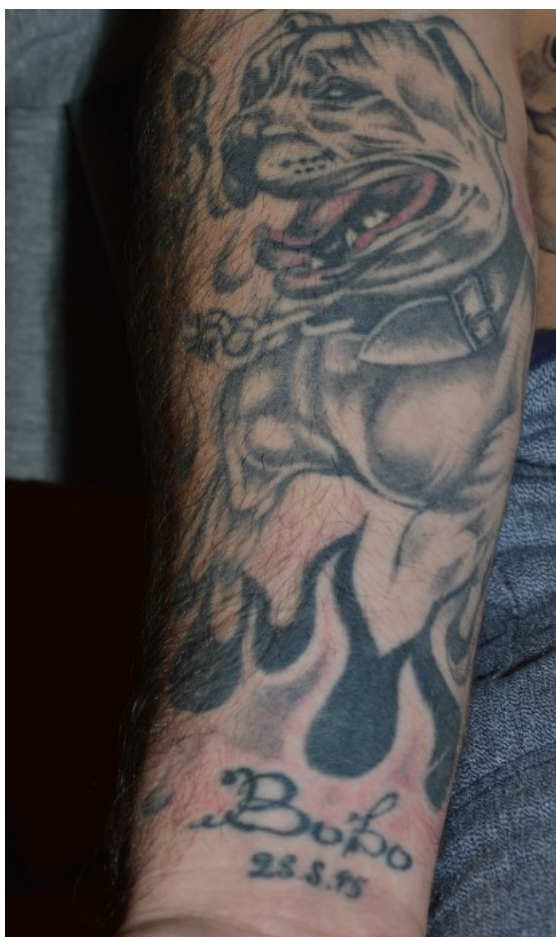
Ať už se jedná o tetování odkazující k rodině, především tedy k dětem a následně k matkám, nebo k partnerkám, jedná se o komemorativní tetování, které je záznamem vztahu, narození dítěte nebo úmrtí člena rodiny (či přítele).

Obrázek 15 Tetování jména partnerky (Zdroj: archiv autorky)

Tetování odkazující k rodině je tak pro odsouzeného nejen připomínkou milované osoby, ale také trvalou připomínkou významné deprivace pociťované v průběhu výkonu trestu, která má značný vliv, byť se to nemusí na první pohled zdát jako zjevné, na formování jeho vězeňské a především pak postvězeňské identity. Je to totiž právě rodina zajišťující odsouzenému materiální i emocionální podporu, která je významným faktorem ovlivňujícím míru recidivy. Mnohdy ani rodina není všemohoucí, ale přesto je tetování odkazující k rodině prediktorem hodnot, norem a postojů, které odsouzený vyznává, je naznačením významných témat v jeho životě a jedním z mnoha klíčů k pochopení jeho identity.

Byť se nejedná o čistě rodinnou symboliku, velmi obdobně pracují a referují odsouzení ke svým domácím mazlíčkům, nejčastěji psům, které považovali za plnohodnotné členy rodiny. Je pochopitelné, že i toto se odráží v jejich tělesných modifikacích, neboť i psi a obecně mazlíčci jsou připomínkou života mimo vězeňské zdi a vzpomínkou na životního partnera, který odsouzeného provázel na svobodě.

Obrázek 16 Vytetovaný mazlíček (Zdroj: archiv autorky)

6.6 Tetování víry

Ve vazbě na tetování víry a využívání tradičních náboženských symbolů je jistě zajímavé zmínit teorii sociální identity (Hogg 2006; Tajfel 2010), především ve vazbě na religiózní identitu (Ysseldy, Maheson, Anisman 2010). Ve zkratce je možno konstatovat, že jedincova sebekoncepce, případně smysl pro identitu, jsou definovány jako funkce členství ve skupině, v daném kontextu náboženské komunitě věřících. Proto tetování využívající náboženský symbol signalizuje intraskupinovou důvěryhodnost, která je zakotvena a její podstata tkví ve sdílených hodnotách a spirituální víře. Tato důvěryhodnost však není pociťována jedinci mimo skupinu věřících. Do jisté míry se zde dostávají do konfliktu dva protichůdné opozity, kdy na jedné straně stojí negativní přijímání tetování jakožto modifikace, na straně druhé pozitivní konotace ve spojení s tetovaným náboženským symbolem. V komunitě věřících pak dochází k vzájemnému působení těchto dvou opozitů, přičemž, jak se zdá, silněji působí na věřící (chápejme jako věřící, jejichž víru není možno

označit jako čistě pragmatickou či privatizovanou) negativní efekt tetování (Widman et al. 2009; Timming, Perrett 2016).

Předtím, než zaměřím svoji pozornost na samotné náboženské symboly a tetování víry obecně, je vhodné věnovat pozornost vztahu mezi tetováním a náboženstvím, neboť na této úrovni vyvstává hned několik konfliktů, které je třeba brát v potaz, neboť jsou otázkou četných diskusí. Může být tedy vůbec věřící tetovaný?

Judaismus a katolicismus tetování zakazuje (srov. Scheinfeld 2007). Základem pro toto východisko jsou verše: *"Nebudete svá těla zjizvovat pro mrtvého ani si dělat nějaké tetování. Já jsem Hospodin."* (Leviticus 19:28) V tomto kontextu je zajímavá diskuse ve vazbě na fakt, jak přesný je daný překlad a zda se skutečně v překladu jedná o tetování, neboť i prvotní křesťané byli tetováni. Odpůrci tetování z řad křesťanů také často upozorňují na slova svatého Pavla: *„Mějte na paměti, že vaše tělo je chrámem svatého Ducha, který v něm bydlí a kterého vám dal Bůh. Nepatříte už sami sobě, byli jste koupeni – a velmi draze koupeni. Ať tedy i vaše tělo dělá Bohu čest!“* (1.list Korintským 6:19-20)

Zákaz tetování v rámci křesťanského světa je pravděpodobně spojen s používáním tetování v náboženstvích, jejichž opozitem židovská víra byla, především se jedná o kult boha Baala, egyptský pantheon či náboženství, kterým oponovalo křesťanství, především pak kult bohyně Isis. Navíc branding a značení těl obecně byla praxe, která byla uplatňována římskými otrokáři, kteří své vlastnictví daného jedince prokazovali právě s pomocí tetování, přičemž rané křesťanství nacházelo konverty a podporu mezi římskými otroky (Scheinfeld 2007).

Odkazy k tetování a úpravám těl nalzáme jak v rámci starého, tak nového zákona (viz např. Exodus 13:9, Exodus 13:16, Ezechiel 9:4, List Galatským 6:17 a další). I přes tyto vazby na biblické prameny se židovsko-křesťanská víra stavěla dlouho proti tetování. Není překvapivé, že oponenti této víry, modláři, využívali tetování v rámci své víry. Stále je však živá debata, zda je křesťanům dovoleno tetovat své tělo (Scheinfeld 2007).

V roce 787 proběhl 7. ekumenický koncil, který vyvrátil argumenty proti uctívání obrazů z Písma svatého a církevní tradice. Obrazové znázornění náboženských symbolů, ať už se jedná o Krista nebo Matku boží či andělů, bylo dovoleno, protože se mělo za to, že tím byl podněcován divák ke vzpomínce a k napodobování zobrazených vzorů. Papež Hadrián pak na tomto koncilu ale potvrdil absolutní zákaz tetování jako ničení dokonalého božského díla. Není však možno zaměňovat obraz a tetování v daném kontextu (byť tetování je obrazem

na kůži, ale jako takové se dle výkladu neslučuje s úctou, ale spíše s „klaněním“ příslušejícím pouze Bohu). Tetování tak bylo v souvislosti s biblickým výkladem zakázáno. To se do jisté míry neslučuje s dřívějším užitím křesťanských symbolů ze strany prvotních křesťanů, kdy byl využíván například znak kříže, akronym Ježíš Kristus, Syn Boží, Spasitel, dále také zkratka INRI, alfa a omega, vyobrazení ryby, jehňátka, kotvy, portréty Ježíše a Marie, kamene věků a další (Rychlík 2005; Gustafson 1997).

Obdobná diskuse se vede i na úrovni islámu. Obecně se má za to, že islám zapovídá jakékoliv formy tělesných modifikací. Trvalá změna vzhledu jedince je nepřipustná jakožto mrzačení dokonalého těla ve smyslu Božího stvoření. Opět se zde můžeme odkázat na Korán (viz např. Tín: 4-5). Snaha o transformaci vlastního těla, o jeho modifikaci se jeví jako neupřímná a odsouzeníhodná.

V muslimském, stejně jako křesťanském světě, je tetování stále do značné míry vnímáno jako deviantní praxe, byť se situace i zde začíná proměňovat (srov. např. Firmin et al. 2008; Rokib, Sodiq 2017). Islám a tetování je dlouho diskutovanou otázkou ve vazbě na muslimský teologický konsensus, že tetování je zakázáno. Ale i praxe mezi muslimy se proměňuje a staví se novým výzvám, znovu se zvažují vztahy mezi zákazem tetování a reálnou tetovací praxí mezi muslimy. Například islámská sekta sunitů, kteří jsou značně zastoupeni například v Indonésii (srov. Rokib, Sodiq 2017), vnímá všechny typy tetování jako zakázanou praxi a jako hřích, zatímco islámská sekta šiitů se začíná více otevírat debatě a danou praxi považuje za diskutabilní. Například využívání dočasných tetování, nejčastěji vytvořených za pomoci heny, je velmi běžnou praxí, která je považována za dovolenou v muslimském Maroku a v predominantně muslimských národech jako je Indonésie, a to jako fenomén populárního islámu v globalizovaném světě.

Odhlédneme-li tedy od této debaty, zda náboženství tetování akceptuje či nikoliv, byť i moderní společnost je ze strany tradičních náboženských textů stále tlumena ve svých snahách legitimizovat tetování mezi věřícími, je jistě zajímavou skutečností, že tetování víry (ať už křesťanské, muslimské či ve vazbě na ostatní konfese) je vedle rodiny a extremistických symbolů ve vězení tím nejčastějším. To do jisté míry souvisí s převažující pragmatickou a privatizovanou formou víry za vězeňskými mřížemi.

Obrázek 17 Náboženské tetování - islám (Zdroj: archiv autorky)

Velmi oblíbené jsou ve vězeňském prostředí motivy Ježíše, Panny Marie, růžence, rukou sepjatých k modlitbě, zobrazována je madona s dítětem či andělé. Někteří odsouzení připisují těmto symbolům ochrannou funkci, jiní s nimi mají spojený nový začátek skrze přijetí víry, pro další jsou zdrojem vnitřní síly, ale pro některé jsou pochopitelně motivem, který je ve vězeňském prostředí oblíbený i z estetického hlediska, především se to týká tetování madony a růžence.

Ježíše na svém těle má vytetovaného odsouzený Michal, ten však své tetování vnímá jiným způsobem a odsouzené, kteří si své tělo zdobí náboženskými motivy bez vazby na vlastní přesvědčení, odsuzuje.

Michal: „Jsem věřící, jako nechodím do kostela, ale věřící jsem. A ne jako že teď ve vězení. To jsem si nechal udělat, protože to vyjadřuje moji víru a to je jedna z věcí, co vám pomáhá tu basu přežít. Tady si to ale teď nechává kdejaký cikán, panenku Marii, Ježíše, růženec, tetovat si to nechaj, ale nepokradeš jim nic neříká.“

Nicméně je důležité si uvědomit, že náboženské symboly mají v různých prostředích a v různých subkulturách různý význam. Opět zde odkáží na ruské kriminální prostředí, kde pro ilustraci například počet vězí u vytetovaného kostela odkazuje k počtu let strávených za

mřížemi či k informaci o tom, kolikrát byl jedinec odsouzen, vytetovaná Madonna značí, že jedinec se už jako kriminálník narodil, případně se narodil ve vězení a Ježíš na kříži je symbolem označujícím vysoce postaveného zloděje.

Ve vězení tak vidáme běžně Ježíše na tělech odsouzených vrahů a Pannu Marii na tělech pedofilů. Patos v tomto není, neboť vězení je světem samo o sobě a z pohledu vězňů na minulosti nezáleží, jak říká i David, jehož tělo je ozdobeno četnými ikonami svatých (Lochmannová 2015).

Obrázek 18 Náboženské tetování (Zdroj: archiv autorky)

Do jisté míry by však bylo možno ještě tetování víry více vyspecifikovat, neboť i vzájemně v rámci této kategorie se motivy odlišují. Na tělech odsouzených nalézáme čistě náboženské symboly, jako je Ježíš, Panna Marie, případně dochází ke kombinaci náboženské a světské symboliky, kdy je Ježíš doplněn například holubicí, květinou či jinou symbolikou. Velmi častá je též symbolika kombinující náboženský symbol s rodinnou symbolikou, časté je například tetování Panny Marie s tváří partnerky či tetování anděla s tváří dítěte. Byť okrajově, ale přesto do dané kategorie lze zařadit i tetování zobrazující věčný boj dobra se zlem jako dva opozity, které se sváří i uvnitř odsouzeného a vlastně každého jedince.

Obrázek 19 Kombinace náboženské a rodinné symboliky (Zdroj: archiv autorky)

6.7 Tetování závislostí

Mezi tetování závislostí je možno zařadit dvě skupiny tetování, především pak tzv. „narko“tetování a gambling tetování. Tetování uživatelů drog není ničím novým (srov. např. Borokhov, Bastiaans, Lerner 2006). Jelikož za vězeňskými mřížemi „sedí“ celá řada odsouzených, jejichž kriminální kariéra i předchozí život jsou velmi těsně spojeny s drogami a jejich užíváním, případně distribucí, stejně jako jsou drogy a prášky jedním z ceněných artiklů za vězeňskými mřížemi, je do jisté míry pochopitelné, že se daná problematika promítá i do těl odsouzených a drogová symbolika je častým motivem pro tatuáž.

Narkotetování jsou často spojena s užívanou látkou či drogou, kterou symbolizuje například makovice, listy marihuany atd., případně s náčiním, které bylo při užívání drog používáno, jako je například injekční stříkačka. Existuje však kategorie tetování, která se zaměřuje spíše na temnou stránku pocitů, které jedinci asociují s drogovou závislostí. Jedná se o tetování lebek a symbolů smrti. Nalézt však lze i rozšířenou symboliku, kdy je inspirace čerpána ze zahraničí.

Obrázek 20 Narkotetování (Zdroj: archiv autorky)

Častým symbolem, jehož (bývalí) nakromané a uživatelé nedovolených látek využívají, je lebka s hadem, která je nejčastěji tetována na paži, předloktí, rameno či holeň. Vyskytují se také tetování zobrazující lidskou tvář (někdy mužskou, jindy ženskou), kdy část tváře tvoří holá lebka. Tato tetování často nacházíme na hrudníku, rameni či holeni. Pavučina s pavoukem lapeným v síti má jeden z významů též uvíznutí jedince v drogové síti. Samotný pavouk bývá také tetován a má svůj specifický význam. Směřuje-li hlavou dolů, směrem k nohám tetovaného, pak tím tetovaný deklaruje, že se pokusil vzepřít své závislosti a vymanit se z jejích okovů ve smyslu skončení užívání drog. Pokud však pavouk leze směrem k hlavě tetovaného jedince, tedy směrem vzhůru, deklaruje tím odsouzený svůj záměr pokračovat v užívání drog.

Co se samotných užívaných látek týče, velmi častý je list marihuany, houbičky, rostlina máku či makovice. Toto se často kombinuje i s používanými nástroji, přičemž nejčastějším nástrojem je injekční stříkačka, která bývá doplněna buď mákem, nebo obtočená drátem, kdy každý osten drátu symbolizuje rok vězení. Někdy je injekční stříkačka vyobrazena s makovicí na konci jehly, jindy v kombinaci s kostlivcem. Tetováním, které je též možno zařadit mezi narkotetování, je džin, který vylétá z lahve. Toto tetování stejně jako tetování injekční stříkačky v kombinaci s motýlími křídly je často interpretováno jako reflexe efektu, který drogy na uživatele měly ve smyslu úlevy a euforie.

Obrázek 21 Narkotetování (Zdroj: archiv autorky)

Umístování těchto tetování na tělech odsouzených je rozličné, časté jsou paže, hrudník, holeně a ve vazbě na užívání drog i antekubitální oblast. Tetování umístěná právě na předloktí a v antekubitální oblasti jsou často spojena s intencí odsouzeného či obecně tetovaného skrýt tkáň jizvy nebo sklerotizované žíly v důsledku injekčního užívání drog. Existují však i tetování naopak zdůrazňující místo užití drog.

Některá tetování mají kryptický význam, jedná se zpravidla o číselnou symboliku. Například číslo 8 označuje osmé písmeno anglické abecedy, tedy H, které odkazuje k heroinu. Následně pak číslo 13 má dva výklady. Číslo 13 je nápadně podobné písmenu B, tedy bong, což je výraz odkazující k uživateli marihuany. Obdobně ale 13. číslo v anglické abecedě je M, které stejně tak reprezentuje marihuanu. Také se vyskytuje kombinace čísel 3 a 5. Pokud opět využijeme anglické abecedy, dostáváme se k písmenům C a E. C reprezentuje slovo cocaine, tedy kokain, písmeno E odkazuje k výrazu eater, tedy přeneseně uživatel, který požívá drogy orálně. Známý je též číselný kód 99.9 nebo 999 odkazující k velmi čistému heroinu (Borokhov, Bastiaans, Lerner 2006).

Obrázek 22 Narkotetování - číselná symbolika (Zdroj: archiv autorky)

Řada odsouzených má z minulosti zkušenosti s hráčstvím a gamblingem obecně. Častou kratochvílí ve vězeňském prostředí je také hraní karet. Na tělech odsouzených se často objevují tetování, která lze spojit s hráčskou vášní a která bychom tak mohli označit jako gambling tetování.

Tzv. gambling tetování, tedy tetování symbolicky spojená s hazardem, mívají různou podobu od třešní symbolizujících štěstí přes kulečnickovou kouli s číslem osm, přičemž její význam je spojován především s šancí, příležitostí. Typickým vězeňským tetováním jsou hořící kostky, přičemž kostky jsou dlouhodobě spojeny s hazardem a vsázením se. Ve spojení s plameny pak představují situaci, kdy má gambler štěstí na své straně, případně vypovídají o vášni pro hraní. Kostky jsou jinak tradičním symbolem pro sázky a hráčství, kostka je současně symbolem nejisté budoucnosti. Kostky se váží na riziko a jeho časté podstupování s nejistým výsledkem. Časté je také vyobrazení Lady Luck, žolíka či čísla sedm. Zapomenout nesmíme ani na pokerové žetony reprezentující vášeň pro hraní (srov. Green 2003, 2012).

Obrázek 23 Gambling tetování (Zdroj: archiv autorky)

Zelené eso symbolizuje jak štěstí, tak i smrt. Je zajímavé, že tento symbol byl během vietnamské války vyobrazen na helmách vojáků s cílem zastrašit jejich protivníky, pro něž bylo eso symbolem odvrácené strany štěstí, smůly a nezdaru a též smrti. Pro Američany bylo naopak symbolem štěstí (Lippman 1993). Symbol třešní se užívá jako odkaz výhry v loterii (v případě tří třešní v řadě).

Velmi častým je žolík, divoká karta, který představuje štěstí. Není ani výjimkou, že tetovaný využívá symboliky žolíka ve vazbě na identitní kontext, kdy žolík je formou sebe prezentace odsouzeného.

Opakovaně i zde je možno nalézt číselnou symboliku, význam má především číslo sedm, které je vnímáno jako magické a šťastné. Tetuje se i koule s číslem osm. Když je koule s číslem osm uklizena ve správném pořadí a ve vhodnou chvíli, znamená pro hráče vítězství, v jiné situaci však může hráči přinést prohru, ukazuje, že mísky vah štěstěny jsou velmi proměnlivé. Symbolika tetování se váže zpravidla na šanci a příležitosti pro jedince. V určitých případech se může vázat i na drogovou problematiku symbolizující osminu unce kokainu (eighth of an ounce of cocaine).

Obrázek 24 Gambling tetování (Zdroj: archiv autorky)

6.8 Tradiční vězeňské symboly

Tradiční vězeňské symboly jsou symboly, s nimiž bylo vězení historicky dlouhodobě spojováno, které byly a jsou typické právě pro vězeňské prostředí, byť řada z nich pronikla za ostnaté dráty a vězeňské mříže a stala se populární i ve většinové společnosti. Řada tradičních vězeňských motivů již byla představena, nicméně jsou zde motivy, které je velmi náročné zařadit pod určitou samostatnou kategorii, případně by musely tvořit kategorii samy o sobě.

Jedním z tradičních vězeňských motivů jsou hvězdy. Nicméně s ohledem na skutečnost, že se tento motiv stal velmi oblíbeným i ve většinové společnosti, je dnes možné (bývalého) odsouzeného na základě tohoto tetování identifikovat spíše ve vazbě na techniku jeho provedení. Značný symbolický význam si hvězdy zachovaly opět v ruskojazyčných zločineckých skupinách. Počet jejich cípů může odkazovat k počtu strávených let za mřížemi, ke statutu nenapravitelného kriminálního, jehož nositelem jsou vězni s razantně

protispolečenskými postoji, stejně tak je hvězda tradičním symbolem vora v zákoně. Hvězdy, obdobně jako slza, bývají spíše statusovým tetováním.

Obrázek 25 Hvězdy (Zdroj: archiv autorky)

Na tělech odsouzených se objevuje též tetování oka, v různých formách či podobách, může se jedna o Horovo oko či vševídnoucí oko, případně individuální ztvárnění tohoto symbolu (Green 2012). Oko je symbolem Boha a jeho všemohoucnosti, ve vězeňském prostředí je často spojováno a vykládáno ve vazbě na symboliku moci. Horovo oko je symbolem ochrany. Někdy je význam tetování spojován s tím, že oko je takřikajíc oknem do duše, tedy se jedná o identitní tetování. V americkém prostředí používají gangové struktury tetování očí ve významu neustálé kontroly a „sledování“ druhých odsouzených. V ruskojazyčné kultuře pak oči vytetované na břicho odkazovaly k homosexuálním preferencím odsouzeného. Opět se tak jedná o značně multivýznamovou symboliku.

Velmi zajímavým symbolem je pavučina, často v kombinaci s pavoukem, případně pavouk jako takový bývá tetován i samostatně. Pavučina může označovat buď obecně kriminálního, nebo narkomana. Pokud je pavouk v jejím středu, potažmo k němu směřuje, nositel se rozhodl pro život ve zločinu, pokud směřuje ven, rozhodl se s tímto životem skoncovat. Pavučiny na svém lokti nenosí ale výhradně jen osoby, které se ztotožňují s

rasistickou myšlenkou. Více než to je tento symbol obecně spojen s pobytem ve vězeňském prostředí, neboť odsouzení sedí a svými lokty se opírají o ledacos, když si podpírají své hlavy a to často skutečně velmi dlouho. Nejedná se však o tetování, které by bylo umístováno výhradně na lokty, byť je toto místo skutečně nejčastější. Nacházíme jej prakticky po celém těle odsouzených.

Obrázek 26 Pavučina (Zdroj: archiv autorky)

Také ostnatý drát býval velmi intenzivně spjat s vězeňským prostředím, nicméně po vlně jeho oblíbenosti ve většinové společnosti, kdy si jím svá těla, převážně oblast kolem bicepsu, zdobili převážně muži, není možno o ostnatém drátu již více hovořit čistě jako o symbolu odkazujícím k pobytu za mřížemi. Ve vězeňském prostředí je vnímán jako symbol nesvobody. Někdy počet ostnů znázorňuje počet let ve vězení. V ruskojazyčné kultuře může být ostnatý drát umístěn na čele odsouzeného a jeho význam může odkazovat k doživotnímu trestu.

Obrázek 27 Ostnatý drát (Zdroj: archiv autorky)

Opomenout není možné ani tatuáž klauna. Klauni jsou prováděni v řadě podob, jak v podobě tradičního provedení hlavy klauna, tak v podobě nebezpečně vyhlížejícího klauna se špičatými zuby. To, jaký význam tetování nese, se různí. U klauna je určující především exprese jeho tváře. Pojetí klauna může být tedy značně individualizované a může reflektovat negativní prožitky z minulosti. Převaha negativních emocí ve tváři klauna je ve vězeňském prostředí zjevná od expresivního vyjádření smutku, zoufalství, zloby po vyjádření zákeřnosti či škodolibosti.

Tetování klauna a obdobně šaška může naznačovat proměnlivost života, stejně jako může být užíváno ve vazbě na gambling tetování. Klaun je známý pro svoji duální roli jako pomatený klaun, který nahrazuje hravý úsměv zlověstným úšklebkem, stejně tak šašek je znám pro svoji veselou povahu, kdy historicky sloužil panovníkům s cílem bavit, nicméně otázkou zůstává, kolik se toho skrývá za oním bezelstným úsměvem... Pátráme-li po vztahu mezi šaškem a klaunem, lze konstatovat, že se jedná o jakési vzdálené příbuzné, kdy šašek byl středověkým ekvivalentem soudobého klauna, jehož úkolem bylo bavit a těšit svými vtipy a humorem. Typicky byli šašci využíváni monarchy, kteří je odívali do barev spojených s rodem, z něhož pocházeli nebo s nímž byli spojeni.

Nejedná se zpravidla o klauna, který je familiárně známý z cirkusového prostředí, zpravidla se pro tetování využívá právě oněch klaunů přebírajících často neočekávanou roli

vzbuzování strachu. Tetování jsou tedy především klauni upravení ve svém vzezření do antisociální podoby s obličejem plným bolesti a zloby. Tato podoba necílí na to vyvolat zábavu a podpořit domnělou hravou povahu klauna, ale spíše zastrašit a vyvolávat respekt z dostatečné vzdálenosti (Green 2009).

Obrázek 28 Klaun (Zdroj: archiv autorky)

Zbraně se jako symboly využívaly v rámci tatuáže už před rokem 1989, ačkoliv tehdy se jednalo spíše o kolty jako součást americké inspirace atribuované s volností s ní ztotožňovanou. Tato symbolika je ze své podstaty pro tatuáž kriminální subkultury volena poměrně často. Jedná se o tetování síly a dominance, jeden z atributů a tetování podporujících ve vizuální rovině maskulinitu odsouzeného. Obecně jsou zbraně spojovány (a z toho pramení také jejich kritika) s násilím, jako tatuáže je často volí v zahraničním kontextu gangové struktury. Symbolicky atribuuji moc, sílu, autoritu a do jisté míry i rebelství. I v tomto kontextu je možno opět uvažovat o významu v identitní rovině.

Obrázek 29 Zbraně (Zdroj: archiv autorky)

Plameny bývají častým doplňkovým tetováním například ve vazbě na již představené hořící kostky, jména dětí či jiných blízkých osob doplněná z estetických důvodů právě o plameny. Plameny jsou však tetování i samostatně a jako takový má i tento symbol své pozadí.

Plameny ohně a oheň sám o sobě jsou považovány za jeden z fundamentálních elementů v přírodě v řadě kultur. Oheň sám o sobě má poměrně konfliktní symbolické asociace, kdy na jedné straně je vnímán jako něco, co zahřívá a osvětluje, na straně druhé jako něco, co ničí a stravuje. Někdy bývá ohně používáno jako symbolu očištění (Green 2012), jindy je ukázkou nespoutanosti a elementu mimo kontrolu a moc člověka. Plameny mohou odkazovat k vášnivému povaze jedince, k jeho cílevědomosti. Na druhé straně mohou ve své negativní podobě, která je pro vězeňské prostředí typičtější i co do explanace tatuáže ze strany odsouzených, plameny symbolizovat destrukci, zničující sílu, která vše mění v popel. Opět i tato symbolika může být do jisté míry označena za identitní s četným privatizovaným významem.

Obrázek 30 Plameny (Zdroj: archiv autorky)

Koruna, která je také využívána jako častý symbol pro vězeňskou tatuáž, je atribuována se skutečností, že koruna náleží šlechticům, proto legitimizuje jedince a asociuje jej s vyšší pozicí v rámci hierarchie a vyšší mírou autority, které požívá (Green 2012), byť se jedná o autoritu neformální, jako je tomu ve vězeňském prostředí. Jedná se tak primárně o statusové tetování. Je zajímavé, že odsouzení, jejichž těla byla tímto symbolem ozdobena, byli skutečně v pozicích výše postavených jedinců, obecně byli jedinci výrazněji maskulinní s vyšší mírou symbolické moci. Rozpor mezi významem tetování a skutečnou vězeňskou praxí, jako je tomu v současné době v případě dalšího statusového tetování, konkrétně očních linek, se mi nalézt nepodařilo a i ve vězeňském prostředí zůstává zachován význam symbolu jakožto symbolu odkazujícímu k síle a autoritě.

Obrázek 31 Koruna (Zdroj: archiv autorky)

Posledním symbolem, který by bylo možno označit za tradičně vězeňský, jsou hrozný vína. Tento symbol je starý snad jako samo lidstvo, přičemž tetování jsou prováděna jak v podobě hroznů, tak v podobě rostliny vína bez hroznů, často v barevné variantě. Víno obecně symbolizuje život. Jedná se o tradiční vězeňské tetování v českém, potažmo československém prostředí, které bylo do roku 1989 často využíváno jako tzv. výplň prázdných míst na těle odsouzeného. Současně se jedná o tetování, které, obdobně jako původně oční linky, které odkazovaly k valdické věznici, odkazuje ke konkrétnímu místu pobytu odsouzeného, a to konkrétně k vinařické věznici. Pokud jej pak má odsouzený na svém těle, pak je pravděpodobné, že v rámci své vězeňské kariéry do této věznice zavítal, případně že se jedná o jedince, který zažil již prostředí československých věznic, kdy bylo toto tetování čteně využíváno. Dnes se jedná již o postupně vymírající praxi, obdobně jako je tomu v případě infantilních motivů a květin.

Obrázek 32 Hrozny vína (Zdroj: archiv autorky)

6.9 Rozšířená inspirace

I do českého vězeňského prostředí pronikají symboly, které jsou typické pro jiné geografické oblasti a kultury (či subkultury). Objevují se zde tak například koi kapři či symbolika jing a jang typická pro asijské oblasti. Koi kapra má na své noze i odsouzený Milan. Na jeho příkladu je patrné, že mnohdy jsou odsouzení inspirováni primárně symbolickým významem a až na základě ztotožnění se s ním se rozhodnou pro konkrétní motiv.

Milan: „Ten je s hlavou nahoře, to znamená zdraví, štěstí, lásku. S hlavou dolů by to byla smůla a neštěstí, že někdo zemřel. A když jsou kapři proti sobě, tak to je jako jing a jang. To jsem vyčetl z jednoho časopisu, líbil se mi ten motiv i to, co znamená. Původně jsem to chtěl mít barevné, ale to jsem seděl ve věznici Šedá a tam tehdy nebyla možnost sehnat si barvu.“

Koi kapr je historicky spojen s čínskou a japonskou kulturou. Většina významů, která je symbolice připisována, souvisí s legendou, která vypráví o každoroční pouti koi kaprů po Duhové řece. Mezi miliony kaprů je pouze jeden jediný, který je dostatečně silný, aby přestál všechny překážky své cesty. Když doplave k ústí řeky známému jako Dračí brána, ponoří se, vskočí do vodopádu a promění se v draka. Drak sám o sobě je také častým symbolem tatuáže inspirovaných asijskou kulturní tradicí (Watkins 2016).

Koi kapr je schopen se přizpůsobit různým prostředím a podmínkám a je symbolem síly a překonání překážek, symbolizuje schopnost proplouvat, a to i v tak specifickém prostředí, jako je vězení. Symbolizuje životní a identitní přeměnu, stejně jako sílu, nezávislost a maskulinu. Ve vězeňském prostředí jej spojujeme primárně s tetováním podtrhujícím a zdůrazňujícím identitu. Privatizace tohoto čteně využívaného symbolu není příliš častá.

Obrázek 33 Koi kapr (Zdroj: archiv autorky)

V kontextu tetování koi kapra je využíváno též symboliky draka, snad ještě čteněji, než je tomu u koi kapra. S tetováním draka je situace složitější v tom smyslu, že pro draka existuje řada zpodobnění a symbolických významů. Rozdílné je také pojetí významu, kdy zatímco asijská kultura vnímá draka jako symbol štěstí, v západní kultuře je považován za zlou příšeru. Vnímáme-li draka ve vztahu k východní inspiraci, pak je kombinací dobrého a zlého, přičemž klíčový indikátor významu je zde i barva provedení draka. Zelený drak reprezentuje materiální svět, zlatý drak symbolizuje štěstí a červený se váže na vášně (Watkins 2016).

Obrázek 34 Drak (Zdroj: archiv autorky)

Odsouzení zpravidla ztotožňují symbol draka se silou a energií, je pro ně symbolem mužnosti, který v sobě nese částečně něco dobrého, ale zároveň zlého a nebezpečného.

Posledním využívaným symbolem, kdy odsouzení čerpají inspiraci z asijské kultury, je jin a jang. Jin a jang jsou dvě protikladné síly, které se ovšem vzájemně doplňují. Pro odsouzené je zpravidla symbol zajímavý pro svoji jistou dávku mystična. Je vcelku těžké nalézt jednotnou definici tohoto symbolu. Je to jako plus a minus v matematice. Jin je zpravidla spojován s ženským principem, jang s mužským principem. Jedná se o proklamaci rovnováhy, kterou odsouzení často hledají. Symbol je pro ně spojen s tím, že v každém jedinci je něco špatného, ale také něco dobrého, andělská, ale i d'ábelská síla. Jsou si často vědomi své kriminální pozice a přijímají roli odsouzeného, současně řada z nich stále věří v lepší zítřky. Jin a jang je pro ně často také symbolem nalezení rovnováhy v prostředí zdánlivě uspořádaném, reálně však proměnlivém a nestabilním.

Obrázek 35 Jin a jang (Zdroj: archiv autorky)

Stejně jako ve většinové společnosti však za vězeňské mříže proniká móda, a tak pochopitelně, zůstaneme-li ještě okrajově u asijské inspirace, proběhla za vězeňskými mřížemi módní vlna, kdy se staly populárními tetování sestavená z čínských znaků. Stejně rychle, jak ale tato vlna odezněla ve většinové společnosti, odezněla i ve vězeňském prostředí.

Odhlédneme-li od asijské symboliky, která je častým zdrojem inspirace, je velmi oblíbeným námětem pro tetování v současné době tetování La Muerte. Jedná se o tetování krásné ženy, která představuje smrt či je připomínkou zesnulé osoby, která byla jedinci drahá. Jedná se o symboliku spojenou s Mexikem, především s mexickou oslavou zemřelých. Na rozdíl od našich Dušiček je ovšem tato oslava naplněna radostí ze života, neboť smrt je v mexické tradici vnímána odlišně. Smrtí nic nekončí, je jen jednou ze zastávek na pomyslné životní dráze. Při zmiňovaných slavnostech se střetává prehispanšská kultura s tou katolickou. Tato tradice, tedy tradice kultu smrti, je v mexickém prostředí známá již z předkolumbovského období, přičemž v souladu s mýty a legendami Aztéků putuje duše zemřelého do jiného světa, kde vládne Pán a Paní smrti (Pán a Paní Mictlanu).

Popularita symbolu vzrostla zhruba v polovině 20. století, kdy začala být Svatá Smrt uctívána lidmi, kteří se ocitli v ohrožení života. Obecně je kult Svaté smrti spojován s lidmi, kteří se ocitli na okraji společnosti. Často se k ní modlí zloději, prostitutky, pouliční prodejci drog a pochopitelně též kriminálníci. Modlí se k ní však i policisté a vojáci. Jsou to tedy vesměs lidé, kteří se často setkávají s násilím, zlem a smrtí. Křesťanské církve v Mexiku (jak

katolíci, tak protestanti) opakovaně prohlásily kult Svaté Smrti za uctívání ďábla (Andrade 2007; Sochor 2012).

Obrázek 36 La Muerte (Zdroj: archiv autorky)

Zahraniční inspirace proniká do vězeňských cel především skrze časopisy, jako je Tetování nebo Tattoo, které odsouzeným zpravidla posílají příbuzní a přátelé. Stejně jako ve většinovém světě, estetická funkce tetování převažuje, ačkoli z hlediska informačního a komunikačního je její potenciál také významný, neboť atribuce a explanace příslušných symbolů s konkrétními aspekty jejich významů dodává tetování statusotvorný či identitní podtext.

Velmi rozšířená je také symbolika známá z filmů a obecně televize, případně z knih. Odsouzení si však nechávají tetovat i reálné osobnosti, které znají z televize či stránek časopisů. Těla odsouzených tak zdobí například motiv z filmu Kostka či podoba Gluma z Pána Prstenů, těla odsouzených zdobí výjevy z řady dalších filmů. Zpravidla se jedná o podobizny jedinců, kteří jsou spojováni se silou či charismatem, případně se staly pro některou ze svých filmových charakteristik pro odsouzené atraktivní.

Obrázek 37 Filmová inspirace

6.10 Privatizovaná symbolika

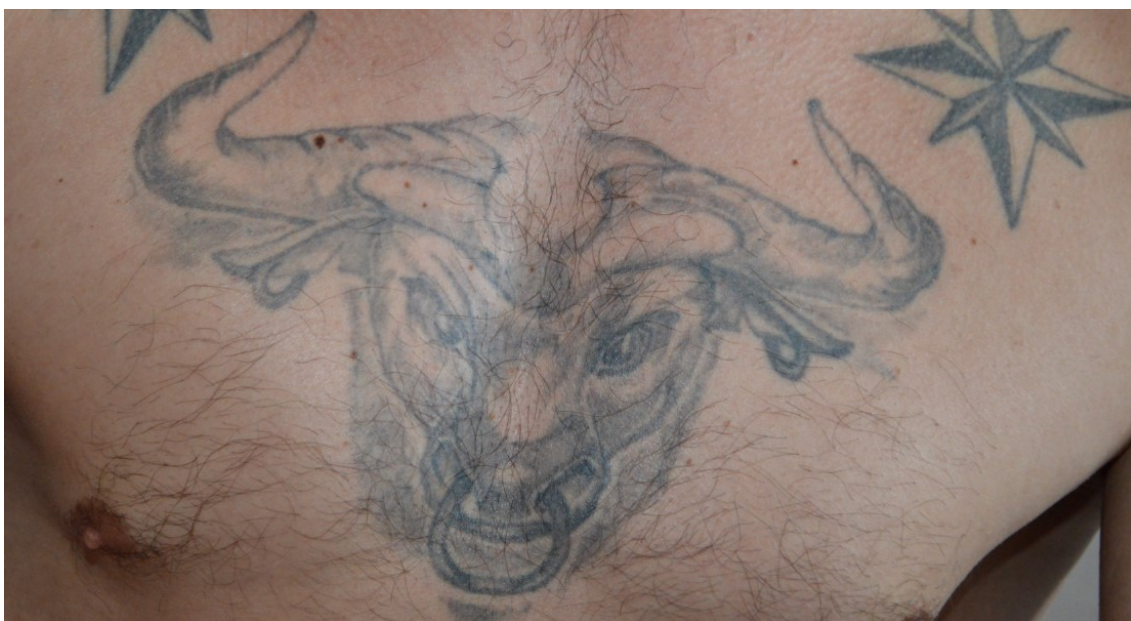
Privatizovaná symbolika je symbolikou, která je do značné míry spojena s osobností odsouzeného. Často se jedná o využití známého symbolu, jehož výklad si odsouzený takřikajíc přizpůsobuje k obrazu svému, aby do vyšší míry korespondoval se záměrem konkrétní exprese ze strany odsouzeného ve vztahu k vnějšimu světu i ostatním odsouzeným.

Do této kategorie je možno zařadit tetování znamení zvěrokruhu. Znamení zvěrokruhu je něco, co je spojeno s identitou každého jedince. Je však zajímavé, že v případě odsouzených tetování zpravidla (ovšem ne vždy) neodráží konkrétní znamení zvěrokruhu, které přináleží odsouzenému dle data jeho narození. Nejčastěji tetovanými znameními jsou býk a štír.

Odsouzený Daniel má vytetovaného štíra. V daném případě uvádí, že se skutečně jedná o jeho znamení zvěrokruhu s tím, že značnou pozornost věnuje popisu údajných vlastností jedinců narozených v tomto znamení.

Daniel: „Štír je chytrý, je hodný k lidem, štíři mají mít prý šestý smysl, mají dobrý charisma jako člověk, umí se přizpůsobit lidem, je komunikativní.“

Daniel sám uváděl, že daná charakteristika na něj „sedí“. Každý z odsouzených, který na svém těle nesl tetování znamení zvěrokruhu, ke znamení vztahoval určité charakteristiky, které zároveň vztahoval k sobě samému. Lze se domnívat, že tetování štíra a býka jsou tak populární především pro interpretaci charakterových vlastností jedinců v daném znamení narozených, kdy odsouzení volí ty vlastnosti, které se jim jeví jako atraktivní.

Obrázek 38 Znamení zvěrokruhu (Zdroj: archiv autorky)

Štír je ve své podstatě nebezpečný a útočný, jedná se tak o tetování spíše negativního charakteru. Symbolika štíra je spojována s řadou již starověkých kultur a náboženství. V řadě případů je symbol štíra využíván jako symbol ochrany (však i štír sám sebe svým ostnem chrání před vnějším světem). V Egyptě byl štír považován za strážce putujících duší, Mayové jej ztotožňovali s lékařstvím, v afrických kulturách se věřilo, že má štír léčivé schopnosti. Štír je také spojován a maskulinitou (Green 2012).

Býk je zvířecí symbol značného (již historického) významu, nacházíme jej jako objekt raných jeskynních maleb v paleolitu. Je symbolem síly a vitality (Green 2012). S býkem je možno spojovat moc a sílu, stejně jako impulzivnost a brutalitu. Stejně jako štír je považován za maskulinní symbol, což opět podporuje jeho oblíbenost ve vězeňském prostředí.

Odsouzení si často nechávají na tělo vytetovat i své přezdívky, případně vlastní iniciály. Tato preference vlastní osoby oproti například rodinným příslušníkům není příliš častá, nicméně je zajímavé, že toto tetování na svých tělech zpravidla nosí jedinci hierarchicky výše postavení, kterým nechybí sebejistota a do značné míry reflektují svůj status v rámci vězeňského prostředí.

Obrázek 39 Vytetovaná přezdívka odsouzeného (Zdroj: archiv autorky)

Mnoho odsouzených se ve svých myšlenkách ve vězení vrací často ke své minulosti. Některá tetování tak zachycují výjevy či odkazy vážící se právě k danému časovému úseku před vstupem do vězení. Toto se často kombinuje s určitými aktivitami, kterým se odsouzený věnoval, případně participací na činnosti určitých skupin či subkultur, jejichž členem byl. Jiní odsouzení vyjadřují svým tetováním přináležení k určité skupině, kterou něco spojuje. Vedle extremistů to mohou být také fotbaloví hooligans.

6.11 Čísła a nápisy

Číselná symbolika byla do jisté míry představena v rámci symboliky extremistické i rodinné. V rámci extremistických tetování se čísel často využívá pro vyjádření určité události, odkaz na určitou osobu, distribuci určité myšlenky ve vazbě na číselné pořadí písmen v abecedě, využívají se však i datумы. Datumů je také využíváno v rámci rodinné symboliky. Stejně tak již byl naznačen význam specifických čísel v rámci gambling tetování či

narkotetování (např. číslo 8). Odsouzení však využívají i další čísel, jejich škála se zdá být až nekonečnou a ne vždy se musí vázat na jednu z výše uvedených oblastí. Často se jedná o velmi individualizovaný význam.

Oblíbené je například číslo 7. Sedmička je považována za magické číslo a je četně využíváno, není tedy divu, že jej řada odsouzených považuje za své „šťastné číslo“. Číselná tetování však mohou odkazovat též k opačné straně mince, kdy je často v kombinaci s populární démonickou symbolikou přistupováno k tetování číselného kódu 666, které bývá oblíbeno satanisty. Slovo satan znamená v hebrejštině protivník, ve své podstatě ale číslo 666 odkazuje ke komukoli, kdo se staví proti Bohu a křesťanství. Samotný původ této číslice lze dohledat v Novém zákoně, konkrétně v Knize zjevení apoštola Jana (Giesen 1999; Larkin 2009), kde je ve Zjevení Janovo, Kapitole 13, verších 16, 17, 18 uvedeno: *„A nutí všechny malé i velké, bohaté i chudé, svobodné i otroky, aby měli na pravé ruce nebo na čele cejch, aby nemohl kupovat ani prodávat, kdo není označen jménem té šelmy nebo číslicí jejího jména. To je třeba pochopit: kdo má rozum ať sečte číslice té šelmy. To číslo označuje člověka a je to číslo šest set šedesát šest.“*

Své myšlenky, názory a preference odsouzení často explicitně vyjadřují s využitím řady nápisů. Je zajímavé, že těla odsouzených zdobí zpravidla cizojazyčné nápisy od angličtiny přes latinu až po španělštinu a další. S českými nápisy se lze setkat výjimečně. Často jsou překlady nepřesné či chybné, kdy odsouzený nedisponoval potřebnou znalostí jazyka, případně došlo k chybě na straně tatéra. Z hlediska významu je opět důležité se zamýšlet a držet se interpretace odsouzeného.

Řada nápisů se váže na oblast hudby. Hudba je součástí života odsouzených, je součástí jejich identity, kdy často odsouzení hovoří o hudbě, kterou preferovali před vstupem do vězení, často volí hudbu, která odráží pocity, které ve vězeňském prostředí provázejí jejich každodenní existenci, zpravidla se zcela logicky jedná o hudbu tvrdšího charakteru. Hudba a tetování odkazující k hudebním skupinám má svůj význam také ve vazbě na specifické skupiny odsouzených, například pravicové extremisty, kteří často svojí tatuáží odkazují k tvorbě a produkci whitepowerových skupin.

Obrázek 40 Číselná symbolika (Zdroj: archiv autorky)

Obrázek 41 Nápisy (Zdroj: archiv autorky)

6.12 Tetování smrti

Zpodobnění smrti je odvěké a najdeme jej v různých podobách snad v každé existující kultuře. Pravdou je, že moderní zpodobnění smrti je značně dramatické oproti historickým podobám smrti. Jelikož vězeňské prostředí je svým způsobem temné prostředí, kde je o

pozitivní emoce nouze, stejně jako démonická symbolika zde má opodstatnění i symbolika smrti, která zde má řadu podob.

Ze starověkých podob smrti se zachovalo zpodobnění Charona, což je tetování zobrazující mýtického převozníka, který převážel v podsvětí duše přes řeku Styx a za své služby žádal poplatek (odtud tradice pokládání mincí na oční víčka zesnulých). Bývá zpodobňován v různých provedeních, někdy jako stařec, někdy má podobu smrtky s kosou.

Obrázek 42 Charon (Zdroj: archiv autorky)

Jednoznačně nejčastějším zpodobněním smrti je ve vězeňském prostředí kostra s kosou (tzv. „smrťák“). Kostra, ať už v jakékoliv podobě, s kosou nebo bez ní, je poměrně silný symbol, je personifikací smrti samotné, přičemž platí, že dlouho poté, co lidské tělo vychladne, kostra zůstává (Green 2012). Je prostou připomínkou konce, k němuž všichni směřujeme a který je nevyhnutelný. Ve vězeňském prostředí je odrazem akceptace osudu, jeho reflexe v jeho primárně negativní podobě, která do jisté míry podtrhuje (a mnohdy zdůrazňuje) deviantní povahu odsouzeného.

Obrázek 43 Tzv. "smrták" (Zdroj: archiv autorky)

Četné (a nutno podotknout, že moderní) zpodobnění smrti jsou lebky. Zajímavé je vnímat expresi „tváře“ lebky, která bývá zpodobňována zpravidla ve zlověstné podobě. Často je daná symbolika kombinována s dílčími pravidly vězeňského kódu, tedy v rámci pravidla „nevidět – neslyšet - neprozradit“ vyvedeného s využitím zpodobnění lebek. Lebka je jedním z tradičních symbolů smrti, ale řada odsouzených uváděla, že si jej zvolila jako atraktivní symbol, který ukazuje, že se smrti nebojí, opět se tedy dostáváme k významnosti samotné interpretace jedinců – nositelů tetování. V daném kontextu je pak opět možno uvažovat o vizuální formě posilování maskulinity jedince jakožto jedince beze strachu z nevyhnutelnosti.

Jiní lebkám přiřkládají obdobný význam jako smrtce a jejich tetování akcentuje jejich smíření s osudem, se smrtelností. V daném kontextu se pak jedná o tetování s převážně identitním podtextem. Nutno podotknout, že lebky jsou nejen tradiční symbol tetování, ale stejně tak jsou moderním symbolem, který je volen často z estetických důvodů bez zjevné kontextuální souvislosti s osobou odsouzeného. Jedná se tedy o symboliku, která je jakousi konstantou mezi vězeňskými motivy tetování a je možno ji nalézt prakticky v každé době a v řadě podob. Pokud bychom se podívali na mezinárodní kontext, opět se nabízí specifická

významnost symboliky v ruskojazyčném prostředí, kdy vytetovaná lebka je častým znamením vrahů.

Obrázek 44 Lebky v kombinaci s vězeňským kódem (Zdroj: archiv autorky)

Posledním z atributů smrti, s ním je možno se za mřížemi českých mužských věznic setkat, je tetování zobrazující hřbitov. Náhrobní kameny často představují tetování memorující blízké zemřelé osoby, stejně tak je možno nalézt tetování, kdy je jedinec vtahován mrtvými dušemi do hrobu. Hřbitov je obecně vnímán jako osamělé místo plné (ztracených) duší, jak často uváděli odsouzení. I oni se cítí ztraceni a osaměle, jedná se tedy primárně o symboliku reflektující jejich pocity a rozpoložení.

Obrázek 45 Hřbitov (Zdroj: archiv autorky)

6. 13 Infantilní motivy

Zajímavou památkou na československé věznice a významným tetováním do roku 1989, které však již v současnosti prakticky vymizelo, jsou infantilní motivy, kdy odsouzení zdobili svá těla vyobrazením kačera Donalda, trpaslíků, šmoulů, krtečka a dalších postav z kreslených dětských seriálů. To do jisté míry svědčí nejen o nedostatku motivů, které by byly přijatelné a akceptovatelné ze strany odsouzených, ale v podstatě i o odklonu od uvažování nad tetováním v jiném kontextu než v kontextu antiautoritativním a estetickém.

Řada odsouzených chtěla ozdobit své tělo, ale časopisy, z nichž bylo možno čerpat inspiraci, byly velmi limitované, proto odsouzení často přistupovali k motivům těchto postaviček, které pro ně byly známé a představovaly způsob sebe prezentace extrahující od konfliktní symboliky či symboliky, která by mohla být považována za morálně závadnou.

Obrázek 46 Infantilní motiv - šmoula (Zdroj: archiv autorky)

6.14 Moderní trendy ve vězeňském tetování

Jak již bylo uvedeno, odsouzení často čerpají inspiraci vedle svých vlastních prožitků a svého života také ze stran časopisů o tetování. Je tak pochopitelné, že i za mřížemi hraje při výběru tetování svoji roli móda a i zde se trendy v tetování střídají. Mnohdy je tetováním

připisován význam až ex post, kdy si odsouzený často vybere „obrázek“ z časopisu, který si nechává tetovat a o jeho významu ve vazbě na svůj život přemýšlí až mnohem později (a jsou případy, kdy o něm nepřemýšlí vůbec, protože se mu jednoduše líbil). Není to nic odlišného oproti většinové společnosti. Zpravidla však i individuální preference odsouzeného jsou významné z hlediska identitního, ať už si to daný odsouzený uvědomuje či nikoliv.

Mezi tetování oblíbená mezi odsouzenými patří v současnosti především Vikingové, gladiátoři a další obdobní bojovníci, svoji konstantní roli si udržely ornamenty, byť jejich popularita v čase klesá, tetují se hadi v různých podobách. Velmi populární je démonická symbolika a též biomechanika nebo biohazard.

Tetování zobrazující Vikingy, gladiátory či ostatní válečníky je bezpochyby spojeno opět s posílením maskulinní role. Jedná se o zobrazení válečníků spojovaných se silou, odvahou a vším, co je chápáno jako ryze mužské. Vikingové byli skupinou skandinávských válečníků, kteří jsou spojováni se zuřivostí a též krutostí (McGlynn 2010). Gladiátoři byli stigmatizovaní otroci a zločinci, byť často existovali i profesionální gladiátoři, kteří vstupovali do arény, aby bojem pobavili davy.

Tetování jakýchkoliv válečníků jsou populární s ohledem na zobrazení jedince, u něhož je možno předpokládat vnitřní sílu. Pro některé může tetování zobrazovat jejich vůli bojovat, pro jiné je tetování atribuováno se silou a mužností, s odsunutím na okraj společnosti, s nejistým osudem. Jeho popularitu lze odvozovat od individuálního pojetí válečníka, od snahy vyvolat ve druhých žádoucí dojem (ve vztahu k mužnosti a statusu), od popularity těchto tetování ve většinové společnosti. Opět stojí za to posuzovat nejen typ válečníka, ale také expresi tváře tetovaného námětu, která často sama o sobě vypovídá o ladění tetování samotného a je často jedním z rozhodujících atributů, které vedou odsouzeného k volbě konkrétního tetování.

Obrázek 47 Válečník (Zdroj: archiv autorky)

Věčnou symboliku představují ornamenty. Jedná se o tetování, která vystřídala populární růže a motýly z 90. let, přičemž jejich popularita přetrvala do současnosti. Rozsáhlé ornamenty často slouží jako překryvačky původního motivu, jiné ornamenty si odsouzení tetují na taková místa, kdy tetování zvýrazní jejich vyvinutou muskulaturu. Přestože popularita ornamentů, obdobně jako ve většinové společnosti, za vězeňskými mřížemi ustupuje a odsouzení si skutečně často volí motivy, které pro ně mají osobnější význam, případně, s nimiž jsou schopni se v určitém aspektu a z určitého pohledu ztotožnit, ornamenty nevyumizely.

Volí je zpravidla odsouzení, kteří chtějí nějaké tetování a příliš se nezamýšlí nad tím, jaké tetování chtějí (protože jednoduše téměř všichni kolem jsou tetovaní a sami odsouzení pociťují potřebu své tělo ozdobit vězeňským tetováním), případně je pro ně tetování vědomě primárně estetickou záležitostí (přesto v prostředí vězení i prvoplánovitě nezamýšleným identitním počinem).

Obrázek 48 Ornament (Zdroj: archiv autorky)

Mezi moderní tetování, která se v současnosti čteně objevují, patří také hadi, kdy nejčastěji voleným motivem je kobra v pozici, kdy je připravena k útoku. Symbolika kobry je opět starověká, kdy například symbol kobry byl využíván ke zdobení čel faraonů, přičemž reprezentoval jejich suverenitu, moudrost, životní sílu a mládí (Green 2012). Had je vnímán jako symbol lstivosti a vypočítavosti. V pozici, kdy je připravena k útoku, je kobra vnímána jako symbol síly, někteří odsouzení jej vnímají jako symbol rebélie a nebezpečí, které je pro ně atraktivní ve vazbě na deviantní prostředí, ve kterém se pohybují. V některých oblastech je kobra vnímána jako symbol život a znovuzrození, v jiných pak jako symbol smrti, přičemž to je symbol, který je odsouzenými akcentován, a to především ve vazbě na samotnou nebezpečnost a rychlost zvířeti připisovanou.

Obrázek 49 Had (Zdroj: archiv autorky)

Skutečně velmi populární je démonická symbolika, která do jisté míry souvisí se symbolikou smrti, do jisté míry s číselnou symbolikou (např. číslo 666). Démoni jsou vnímáni jako esence zla, opět je zajímavé v rámci tatuáže sledovat exprese jejich tváří. Jedná se o ztělesněné zlo a démonické symbolice jsou zpravidla připisovány negativní významy. Pro své provedení a atraktivitu ve vnější společnosti se démoni staly vděčným symbolem vězeňské tatuáže. Opět odráží negativní ladění instituce a institucionálního života, stejně jako vnímání deviantního prostředí a subkultury, v níž se odsouzený ocitl, případně, v níž se dlouhodobě pohybuje.

Poslední kategorií, která v posledních letech skutečně nabývá na popularitě, je kategorie biomechaniky a biohazardu. Původně měli tohoto tetování v oblibě především zástupci odsouzených z řad motorkářů, ale postupem času si jej oblíbili i ostatní odsouzení a je možné jej stále četněji vidět na jejich tělech. Biomechanika představuje tetování, v rámci něhož dochází k propojení těla a stroje. Mezi odsouzenými je dané tetování z estetického hlediska velmi populární, stejně jako biohazard tetování, kdy biologické riziko, které tetování ve vizuální rovině indikuje, je atraktivní jakožto hrozba pro ostatní (a odsouzený sám sebe často označuje za hrozbu).

Obrázek 50 Biomechanika (Zdroj: archiv autorky)

Biomechanika je jedním z tetování populárních v posledních letech, které obecně symbolicky oživila pozvolna se proměňující tetovací scénu. České prostředí je (na rozdíl od

zahraničního) z hlediska biomechaniky typické preferencí nebarevné varianty, kdy dominuje černá a akcent je položen na stínování, proto si tyto motivy žádají schopného vězeňského tatéra.

7 Závěr

„Ukažte mi vaše vězení a já vám řeknu, jaká je vaše společnost,“ řekl Winston Churchill a dost možná byl blíže pravdě, než by se mohlo na první pohled zdát. Vězeňská instituce je bezpochyby uzavřenou institucí, světem ve světě, totální institucí pěstující specifickou subkulturu, v níž hraje tělesnost větší roli, než je řada sociálních vědců i samotných reprezentantů této instituce ochotna připustit. Nicméně podoba a proměny této instituce vypovídají o naší společnosti více, než bychom byli mnohdy ochotni připustit. Reflektuje hodnoty a normy, ačkoliv vytváří jejich modifikovanou podobu. Proměňuje se skladba odsouzených, stejně jako se proměňuje pojetí vězeňského kódu. To, co zůstává konstantní, je důraz kladený na tělesnost ve vězeňském prostředí. Tělesné modifikace, které jsou vzepřením se odsouzeného vůči disciplinaci jeho vlastního těla, jsou významným atributem života za mřížemi, který dělá z těla odsouzeného artefakt hodný zkoumání a interpretace. Tělo odsouzeného je zde jedním z nejdůležitějších médií exprese, které je vhodné využít v rámci procesu resocializace odsouzeného, stejně jako na úrovni preventivních opatření.

Cílem této disertační práce bylo postihnout fenomén zdobení těla odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v českých mužských věznicích a představit interpretační a významový potenciál tělesných úprav, především tedy tetování, ve vztahu k tzv. druhému životu odsouzených. V návaznosti na výzkum, který jsem realizovala v českých mužských věznicích v letech 2013 – 2017, jsem kategorizovala nejčastější vězeňská tetování a pokusila se o jejich všeobecnou explanaci, přičemž jsem v dílčích kapitolách objasnila význam těla za vězeňskými mřížemi, a to ve vazbě na identitní proměnu, kterou odsouzený podstupuje a s níž souvisí specifické tělesné modifikace. Rozsah této práce mi nedovoluje širší pojetí dané problematiky, ačkoliv by si jej tato problematika zasloužila, z toho důvodu jsem zpracovala publikaci *Tělo za katrem*, která bude publikována v roce 2019 v nakladatelství Academia a jako taková se podrobněji věnuje různorodým aspektům druhého života odsouzených za mřížemi.

Jsem si vědoma toho, že pojetí funkcí a samotná kategorizace mohla být zvolena pochopitelně na základě jiného klíče, já se však rozhodla pro jednoduchou kategorizaci tak, jak byla představena v kapitole šesté při řazení kategorií dle četnosti výskytu tatuáže ve vězeňském prostředí. Jsem si ovšem vědoma, že tato kategorizace není kompletní a rozhodně není konečná, stejně jako symbolika, kterou jednotlivé kategorie představují, je pouhým

dílčím střípkem. Také z toho důvodu jsem se rozhodla ve svém výzkumu pokračovat a v roce 2018 jsem zahájila druhou vlnu výzkumu. Mým cílem je rozšířit stávající kategorizaci a vytvořit databázi vězeňské tatuáže, která bude sloužit nejen pracovníkům Vězeňské služby České republiky, ale také například příslušníkům Policie České republiky. Stejně tak je mým cílem rozšiřovat i nadále poznání v této nedocenené oblasti sociálně vědního bádání, tedy v oblasti tělesnosti a vězeňského výzkumu.

Jako přínos této disertační práce a obecně svého výzkumu vnímám jeho unikátnost a rozsah, stejně jako koncept kvalitativního bádání, k němuž jsem přistoupila a který jsem z metodologického hlediska popsala v úvodních kapitolách této práce. Domnívám se, že jako takový může být inspirací pro další (nejen) vědce a studenty, může být dále využíván či problematizován tak, aby bylo možno dosáhnout dílčího posunu v této dosud opomíjené oblasti bádání.

Současně jsem si vědoma toho, že tato práce vzbuzuje různorodé emoce a zpětnou vazbu. Jsou mi kladeny otázky, proč jsem nevstoupila do ženské věznice, proč používám doslovné citace odsouzených, ačkoliv evidentně snižují čtivost textu, je mi vyčítáno, že kladu přílišný význam na tělesnost atd. Žádný z těchto (a mnohých dalších) argumentů či otázek není neoprávněný. Faktem je, že jsem vždy kladla značný důraz na výzkumnickou etiku, kterou si vykládám v širším kontextu než jako pouhé předložení informovaného souhlasu odsouzenému, že jsem se vždy pokoušela zachovávat autenticitu rozhovoru s odsouzeným a ačkoliv by čtenář zřejmě nepoznal, že jsem dané výpovědi upravila a zlepšila tím jejich čtivost, poznala bych to já, přičemž tento přístup je přede mnou samotnou neobhájitelný a snižující autenticitu celé práce. V neposlední řadě se domnívám, že tělesnost a důraz na tělo z etnografické perspektivy či z perspektivy sociální a kulturní antropologie je až na několik významných prací např. doc. Soukupa (2011, 2014, 2017) a dr. Rychlíka (2005, 2014) velmi opomíjen, ačkoliv tělo jako nástroj neverbální komunikace nám sděluje mnohé. Všechny výše uvedené argumenty a připomínky přijímám a vnímám, že každý výzkum má své nedostatky, proto věřím, že na moji práci naváží další studenti a odborníci v daném oboru a pokusí se ji dále rozšířit, problematizovat, posunovat směrem, který budou vnímat jako žádoucí ve vazbě na jejich vlastní pojetí sociálně vědního výzkumu a výzkumnické etiky.

Použitá literatura

- ACKER, J., 1992: Gendered Institutions. From Sex Roles to Gendered Institutions. *Contemporary Sociology* 21 (5), 565-569.
- ANDRADE, M. J., 2007: *Day of the Dead a Passion for Life/Dia de Los Muertos Pasion por la Vida*. [s.l.]: La Oferta. ISBN 978-0979162404.
- BASTL, M., MAREŠ, M., SMOLÍK, J., VEJVODOVÁ, P., 2011: *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. Praha: Grada
- BECKER, H. S., GEER, B., 1957: Participant Observation and Interviewing: A Comparison. *Human Organization* 16.
- BECKER, G., S., 1968: Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*, 76 (2), 169–217.
- BERGER, P., 1963: *Invitation to Sociology. A Humanistic Perspective*. Garden City, NY: Doubleday/Anchor Books.
- BLAŽEK, V., 2011 *Komunikace a lidské tělo: antropologie chování 5 : [(učební text pro nebiologické a nepsychologické obory)]*. V Plzni: Západočeská univerzita. ISBN 978-80-261-0033-1.
- BLOOM, B., COHEN, M., 1981: *Marriage in prison: An Exploratory study*. Unpublished manuscript.
- BLOOR, M., WOOD, F., 2006: *Keywords in Qualitative Methods*. London: SAGE Publications Ltd.
- BLUMER, H., 1969: *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- BONDESSON, U., 1989: *Prisoners in prison societies*. New-Brunswick, NJ: Transaction.
- BOROKHOV, A., BASTIAANS, R., LERNER, V., 2006: Tattoo Designs Among Drug Abusers. *J Psychiatry Relat Sci* 43 (1), 28-33.
- BOULDING, K., 1961: *The Image*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- BRAKE, M., 1980: *The Sociology of Youth Culture and Youth Subcultures*. Routledge & Kegan Paul, London.
- BRITTON, D. M., 1997: Gendered Organizational Logic: Policy and Practice in Men's and Women's Prisons. *Gender and Society* 11 (6), 796-812.
- BRITTON, D. M., 2002: *At the Work in the Iron Cage: The Prison as Gendered Organization*. New York: New York University Press.
- CLEMMER, D., 1940: *The Prison Community*. New York: Rinehart.

- CLEMMER, D., 1958: *The Prison Community*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- CLOWARD, R., 1977: Social control in the prison. *The Sociology of Corrections*, ed. LEGER, R. G., STRATTON, J. R., 110-132. New York, John Wiley and Sons.
- CLOWARD, R., OHLIN, L. E., 1960: *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*. Free Press, New York.
- CLOWARD, R., 1977: Social control in the prison. *The Sociology of Corrections*, ed. LEGER, R. G., STRATTON, J. R., 110-132. New York, John Wiley and Sons.
- COHEN, A., 1955: *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Free Press, New York.
- COMFORT, M. L., 2003: In the tube at San Quentin: The “secondary prisonization” of women visiting inmates. *Journal of Contemporary Ethnography* 32, 77-107.
- CONNELL, R., 1987: *Gender and Power: Society, the Person, and Sexual Politics*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- CREWE, B., 2009: *The Prisoner Society: Power, Adaptation, and Social Life in an English Prison*. New York: Oxford University Press.
- CUNHA, M., 2014: The Ethnography of Prison and Penal Confinement. *Annual Review of Anthropology* 43 (1), 217-233.
- ČERNÝ, P., 2007: Extremistická symbolika a její postih. *Rexter: Časopis pro výzkum radikalismus, extremismu a terorismu* 1, 27-31.
- DANIEL, S. W., BARRETT, C., 1981: The needs of prisoners' wives: A challenge for the mental health professions. *Community Mental Health Journal* 17 (4), 310-322.
- DELYSER, D., STARRS, P., F., 2001: Doing Fieldwork: Editors' Introduction. *Geographical Review* 91 (½).
- DEMELLO, M., 1993: The Convict Body: Tattoing among Male American Prisoners. *Anthropology Today* 9, 10-13.
- DEMELLO, M., 2003. *Bodies of inscription: A cultural history of the modern tattoo community*. Duke: Duke University Press.
- DIRGA, L., LOCHMANNOVÁ, A., JUŘÍČEK, P., 2015: The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons. *Sociológia - Slovak Sociological Review*. 47, 6, pp 559-578. ISSN 1336-8613.
- DIRGA, L., 2016a: Možnosti a úskalí vězeňské etnografie: metodologická reflexe využití vězeňské etnografie v českém kontextu. *Česká kriminologie*, 2.
- DIRGA, L., 2016b: Jak se mluví za mřížemi: (Tajná) mluva odsouzených v českých věznicích. *Acta FF ZČU*, 8 (1).

- DIRGA, L., 2017a: Convict criminology: nový směr vězeňského výzkumu? *Česká kriminologie* 1 (1), 1-10.
- DIRGA, L., 2017b: Body as a Project: The Relationship Czech Prisoners Have to Their Bodies. *SOCIOLOGIA* 49 (6), 636-656. ISSN: 0049-1225
- DIXEY, R., WOODALL, J., 2012: The significance of 'the visit' in an English category-B prison: Views from prisoners, prisoners' families and prison staff. *Community, Work & Family* 15, 29-47.
- DIXON, G., 1974: Beating the Man in SPRADLEY, J., P., MCCURDY, D., W., ed., *Conformity and Conflict: Readings in Cultural Anthropology*. Boston: Little, Brown, and Co.
- DOUGLAS, M., 2003: *Natural symbols: explorations in cosmology*. New York: Routledge. ISBN 04-53-1454-2.
- DWYER, S. C., BUCKLE, J. L., 2009: The Space Between: On being an Insider-Outsider in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods* 8 (1): 54 – 63.
- EHRlich, I., 1974: *Participation in Illegitimate Activities: An Economic Analysis. Essays in the Economics of Crime and Punishment*. New York: National Bureau of Economic Research.
- EINAT, T., EINAT, H., 2000: Inmate Argot as an Expression of Prison Subculture: The Israeli Case. *The Prison Journal* 80 (3), 309 – 325.
- ESPOSITO, B., WOOD, L., 1982: *Prison Slavery*. Silver Spring: Joel Lithographic.
- ETZIONI, A., 1961: *A Comparative Analysis of Complex Organizations on Power, Involvement and their Correlates*. Free Press, New York.
- EZZY, D., 2002: *Qualitative analysis*. London: Routledge.
- FARRINGTON, D., P., 1994: *Psychological explanations of crime*. Aldershot, UK: Dartmouth.
- FIRMIN, M. et al., 2008: Christian Student Perceptions of Body Tattoos: A Qualitative Analysis. *Journal of psychology and Christianity* 27(3), 195–204.
- FISHER, S., 1990: *On the move: The psychology of change and transition*. Chichester, UK: Wiley.
- FISHMAN, L. T., 1990: *Women at the wall: A study of prisoners' wives doing time on the outside*. Albany, NY: SUNY Press.
- FOUCAULT, M., 1977: *Discipline & Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
- FOUCAULT, M., 1995: *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Random House.

- GARFINKEL, H., 1956: Conditions of successful degradation ceremonies. *American Journal of Sociology* 51, 420-424.
- GIBSON, C., 2010 *Symboly a jejich významy*. Praha: Sloart. ISBN 978-80-7391-370-0.
- GIESEN, H., 1999: *Kniha Zjevení apoštola Jana*. Vyd. v KN 1. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, České katolické biblické dílo; sv. 8. Malý stuttgartský komentář. Nový zákon; 18. ISBN 80-7192-33
- GOFFMAN, E., 1961: *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Anchor/Doubleday, Garn City, NY.
- GOFFMAN, E., 1963: *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Clifts: NJ: Prentice-Hall.
- GREEN, T., 2003: *The Tattoo Encyclopedia: a guide to choosing your tattoo*. New York: Simon & Schuster.
- GREEN, T., 2009: *The Tattoo Encyclopedia: A Guide to Choosing Your Tattoo*. New York: Simon & Schuster, Inc.
- GREEN, T., 2012: *The Tattoo Encyclopedia*. New York: Simon & Schuster.
- GUILLEMIN, M., GILLAM, L., 2004: Etika, reflexivita a eticky důležité okamžiky ve výzkumu. *Biograf* 35 (1), 11-31.
- GUSTAFSON, W., 1997: Inscripta in Fronte: Penal Tattooing in Late Antiquity. *Classical Antiquity* 16 (1).
- HAIRSTON, C. F., 1987: Family Ties During Imprisonment: Important to Whom and For What? *The Journal of Sociology & Social Welfare* 18 (1), 87 – 104.
- HAMMERSLEY, M., ATKINSON, P., 1995: *Ethnography: Principles in Practice*. New York: Routledge.
- HAUGEN, E., 1956: *Bilingualism in the Americas*. A Bibliography and Research Guide. Alabama: University Press.
- HEDIN, T., 1986: *My husband is in prison*. Newsweek.
- HENCKMANN, W., LOTTER, K., 1995: *Estetický slovník*, 1. vyd. Praha: Svoboda. ISBN 80-205-0478-8
- HEROD, A., 1999: Reflections on Interviewing Foreign Elites: Praxis, Positionality, Validity and the Cult of the Insider. *Geoforum* 30, 313-327.
- HOGG, M. A., 2006: Social identity theory. In BURKE, P. J. (Ed.), *Contemporary social psychological theories*, 111–136. Stanford: Stanford University Press.
- HUNT, G., RIEGEL, S., MORALES, T., WALDORF, D., 1993: Changes in Prison Culture: Prison Gangs and the Case of the 'Pepsi Generation'. *Social Problems* 40(3): 398–409.

- CHAMBLISS, W. J., 1973: The Saints and the Roughnecks. *Society* 11 (1): 24 – 31.
- CHMELÍK, J., 2000: *Symbolika extremistických hnutí*. Praha: Armex.
- CHRISTIAN, J., 2005: Riding the bus: Barriers to prison visitation and family management strategies. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 21, 31-48.
- IRWIN, J., 1970: *The Felon*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- IRWIN, J., CRESSEY, D., 1977: Thieves, convicts and the inmate culture. *The Sociology of Corrections*, ed. LEGER, R. G., STRATTON, J. R., 133-147. New York, John Wiley and Sons.
- IRWIN, J., 1980: *Prisons in Turmoil*. Boston: Little, Brown.
- IRWIN, J., 1985: *The Jail*. Berkeley, CA: University of California Press.
- JONES, B. L., 1988: *Legal protection of civil liberties*. London: Butterworth.
- JONES, R. S., SCHMID, T. S., 2000: *Doing Time: Prison Experience and Identity Among First-Time Inmates*. Stamford: Emerald Group Publishing Limited.
- JOSEPH, N., ALEX, N., 1972: The Uniform: A Sociological Perspective. *American Journal of Sociology* 77 (4), 719-730.
- KALINICH, D. B., 1980: *The inmate economy*. Lexington, MA: D. C. Heath.
- KARMEL, M., 1969: Total Institution and Self-Mortification. *Journal of Health and Social Behaviour* 10 (2), 134-141.
- KASSEBAUM, G., WARD, D., WILNER, D., 1971: *Prison treatment and parole survival*. New York: Wiley.
- KERODAL, A. G., FREILICH, J. D. CHERMAK, S. M., 2016: Commitment to Extremist Ideology: Using Factor Analysis to Move beyond Binary Measures of Extremism, *Studies in Conflict & Terrorism* 39 (7-8), 687-711.
- KERSTEN, J., 1990: A Gender Specific Look at Patterns of Violence in Juvenile Institutions: Or Are Girls Really ‚More Difficult to Handle‘? *International Journal of the Sociology of Law* 18 (4), 473-493.
- KOENIG, C., 1985: *Life on the outside*. Chilliwack: Chilliwack Community Services.
- KOLÁŘ, O., 2015: Aktivita pravicových extremistů ve věznicích. *Bezpečnostní management v regionech*. 1(1): 30-36.
- KUPERS, T. A., 2005: Toxic Masculinity as a Barrier to Mental Health Treatment in Prisons. *Journal of Clinical Psychology* 61 (6), 713–24.
- LAMBROPOULOU, E., 1999: The sociology of prison and the self-referential approach to prison organization and to correctional reforms. *Behavioral Science* 16(3):239-252.

- LANIER, C. S., 1987: *Fathers in prison: A psychosocial exploration*. Paper presented at the annual meeting of the American Society of Criminology, Montreal, Canada.
- LARKIN, C., 2009: *Kniha Zjevení*. Vyd. 1. Ostrava: A-Alef. ISBN 978-80-86509-43-3.
- LAY, T. N., 1980: Symbols to Grow on. *Journal of Religion and Health* 19 (3), 180–185.
- LIPPMAN, M., 1993: War Crimes: The My Lai Massacre and the Vietnam War. *San Diego Just. J.* 295.
- LOCHMANNOVÁ, A., 2015: Tetování jako vzkaz: Vybrané tělesné mutilace vězeňské subkultury. *The Journal of Culture*, 1. ISSN 1805-2886.
- LOCHMANNOVÁ, A., 2016: Vězeňský trh – hybridní barter a komoditní peníze v prostředí českých věznic. *Acta FF* 8 (1), 25 – 42.
- LOCHMANNOVÁ, A., 2017: Tělo jako plátno: Reflexe vězeňského tetování z perspektivy vězeňských tatérů. *Acta FF ZČU* 9 (3).
- LOMBROSO, C., 1986: The Savage Origin of Tattooing, in *Popular Science Monthly* 4.
- LURKER, M., 2005: *Slovník symbolů*. Praha: Euromedia Group. ISBN 80-242-1588-8
- MADFIS, E., ARFORD, T., 2013: The dilemmas of embodied symbolic representation: Regret in contemporary American tattoo narratives. *The Social Science Journal* 50, 547–556.
- MANNHEIM, H., 1965: *The defenses of the weak*. London: Routledge, Kegan & Paul.
- MAREŠ, M., 2006: *Symboly používané extremisty na území ČR v současnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra.
- MATHIESEN, T., 1966: The Sociology of Prisons: Problems for Future Research. *The British Journal of Sociology*, 17(4), 360-379. doi:10.2307/589183.
- MAUSS, M., 1936: Les Techniques du corps. *Journal de la Psychologie* 32, 3-4.
- MCGLYNN, S., 2010: *Mečem a ohněm: Ukřutnosti a zvěrstva středověkého válečnictví*. Praha: Mladá fronta.
- MCNAUGHTON, M., 2007: Hard Cases: Prison Tattooing as Visual Argument. *Argumentation and Advocacy* 43 (3-4), 133-143.
- MERRIAM, S. B. et al., 2001: Power and Positionality: Negotiating Insider/Outsider Status within and across Cultures. *International Journal of Lifelong Education* 20 (5), 405-416.
- MERTON, R. K., 1972: Insiders and Outsiders: A Chapter in the Sociology of Knowledge. *American Journal of Sociology* 78 (1), 9-47.
- MILLER, W. B., 1958: Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency. *Journal of Social Issues* 24: 5-19.
- MORROW, J. D., 1994: *Game Theory for Political Scientists*. Princeton, NJ: Princeton University.

- MURDOCK, G. P., 1945: The Common Denominator of Culture, in ed. Linton, Ralph: *The Science of Man in the World Crisis*, New York.
- NAPLES, N. A., 1996: A Feminist Revisiting of the Insider/Outsider Debate: The Outsider Phenomenon in Rural Iowa. *Quantitative Sociology* 19 (1), 83 – 106.
- NEDBÁLKOVÁ, K., 2006a: Etnografický výzkum ve vězení. In KOCUROVÁ, M. (ed.), *Současné metodologické přístupy a strategie pedagogického výzkumu*, 1-12. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- NEDBÁLKOVÁ, K., 2006b: *Spoutaná rozkoš*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- NEWBOLD, G., 1982: *The Big Huey*. Auckland, New Zealand: Collins.
- NEWBOLD, G., 1987: *Punishment and Politics: The Maximum Security Prison in New Zealand*. Auckland, New Zealand: Oxford University Press.
- NEWBOLD, G., 2000: *Crime in New Zealand*. Palmerston North, New Zealand: Dunmore Press.
- NEWMAN, D., 1958: Research Interviewing in Prison. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science* 49 (2), 127-132.
- NOVÝ, I., SURYNEK, A., 2006: *Sociologie pro ekonomy a manažery*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, Manažer. ISBN 80-247-1705-0.
- OKSANEN, A., TURTIAINEN, J., 2005: A life told in ink: Tattoo narratives and the problem of the self in late modern society. *Auto/Biography* 13, 111–130.
- OWEN, B., 1998: *In the Mix: Struggle and Survival in a Women's Prison*. Albany: State University of New York Press.
- PANAGOPOULOS, J. A., 1979: *Greek Prison for Women Offenders*. University Microfilm International, Ann Arbor, MI.
- PEEK, CH., 2004: Breaking out of the Prison Hierarchy: Transgender Prisoners, Rape, and the Eighth Amendment. *Santa Clara Law Review* 44 (4), 1211–48.
- PHELAN, M. P., HUNT, S. A., 2011: Prison Gang Members' Tattoos as Identity Work: The Visual Communication of Moral Careers. *Symbolic Interaction* 21 (3), pp 277-298.
- PHILLIPS, C., 2012: It ain't nothing Like America with the Bloods and the Crips: Gang narratives Inside Two English Prisons. *Punishment & Society* 14 (1), 51-68.
- PLEGGENKUHLE, B., HUEBNER, B. M., SUMMERS, M., 2018: Opting Out: The Role of Identity, Capital, and Agency in Prison Visitation, *Justice Quarterly* 35 (4), 726-749.
- POLSKY, H., CLASTER, D., 1968: *The Dynamics of Residential Treatment: A Social System Analysis*. Chapel Hill.

- POWELL, M., 2013: The Defining Aspects of Urban Egyptian Life (part 1). *Made in Maadi* (blog), September 9.
- PRICE, J. A., 1992: Private Enterprise in a Prison: The Free Market Economy of La Mesa Penitenciaría. *International Criminal Justice Review*, 105-118.
- RADKOVÁ, L., 2008: K současné mluvě vězňů. Slang a argot: *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. - 27. února 2008.*
- RICHARDS, S. C., JONES R. S., 1997: Perpetual Incarceration Machine: Structural Impediments to Post-Prison Success. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 13(1), 4-22.
- RICHARDS, S. C., ROSS, J. I., 2001: The new school of convict criminology. *Social Justice* 28 (1), 177-190.
- ROGERS, K., 2013: Psychology in Prison. In CANTER, D. *Criminal Psychology*. New York: Routledge.
- ROKIB, M., SODIQ, S., 2017: Muslims with tattoos: The Punk Muslim Community in Indonesia. *Al-Jāmi 'ah: Journal of Islamic Studies* 55 (1), 47-70.
- ROSS, J. I., RICHARDS, S. C., 2009: *Beyond bars: Rejoining society after prison*. New York: Alpha/Penguin Group.
- RUBIN, A. ed., 1988. *Marks of Civilization: Artistic Transformations of the Human Body*. Los Angeles: Mus. Cult. Hist., Univ. Calif. Los Angeles
- RYCHLÍK, M., 2005: *Tetování, skarifikace a jiné zdobení těla*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Dějiny odívání. ISBN 80-7106-780-6.
- RYCHLÍK, M., 2014: *Dějiny tetování*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-3286-5.
- SABO, D., KUPERS, T. A., LONDON, W., 2001: Gender and the Politics of Punishment. In *Prison Masculinities*, ed. SABO, D., KUPERS, T. A., LONDON, W., 3–18. Philadelphia: Temple University Press.
- SAFRTALOVÁ, Z., 2010. *Oděv, schránka lidského těla i duše: (renesanční odívání měšťanských elit v metropolích zemí Koruny české)*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. ISBN 978-80-7414-253-6.
- SAPIR, E., 1921: *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace.
- SHWEDER, R., 1997: The Surprise of Ethnography. *Ethos* 25 (2): 152-163.
- SCHEINFELD, N., 2007: Tattoos and religion. *Clinics in Dermatology* 25, 362–366.
- SCHILDKROUT, E., 2004. Inscribing the Body. *Annual Review of Anthropology* 33, 319–344

- SCHMID, T., JONES, R., 1987: *Ambivalent Actions: Prison Adaptation Strategies of New Inmates*. American Society of Criminology, annual meetings, Montreal, Quebec.
- SCHMID, T., JONES, R., 1991: Suspended Identity: Identity Transformation in a Maximum Security Prison. *Symbolic Interaction* 14, 415-432.
- SCHRAG, C., 1961: Some foundations for a theory of correction. In CRESSEY, D. R. (ed.), *The prison: Studies in Institutional Organization and Change*. Rinehart Winston, New York, pp. 309-357.
- SCHUPPENER, G., 2007: *Spuren germanischer Mythologie in der deutschen Sprache: Namen, Phraseologismen und aktueller Rechtsextremismus*. Leipzig: Edition Hamouda, Wissenschaftsverlag.
- SILKE, A., 2014: *Prisons, Terrorism and Extremism: Critical Issues in Management, Radicalisation and Reform*. New York, NY: Routledge
- SKARBEK, D., 2014: *The Social Order of the Underworld: How Prison Gangs Govern the American Penal System*. New York: Oxford University Press.
- SLOAN, J., 2016: *Masculinities and the Adult Male Prison Experience*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- SMITH, W., 1975: *Die Zeichen der Menschen und Völker: Unsere Welt in Fahnen und Flaggen*. Reich Verlag, Luzern.
- SOCHOR, J., 2012: *Svatá Smrt. Lidé a Země*.
- SOUKUP, M. (ed) et al., 2014: *Tělo*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- SOUKUP, M., 2011: Antropologie těla: úpravy, disciplinace a semiotizace těla. *Paideia*, 8, 2-3.
- SOUKUP, M. (ed) et al., 2017: *Tělo 2.0*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- STEFANINI, M., 2009: *Ultras: Identità, politica e violenza nel tifo sportivo da Pompei a Raciti a Sandri [Ultras: Identity, politics and violence in sports fans from Pompeii to Raciti and Sandri]*. Milan: Boroli.
- STRUCKMAN-JOHNSON, C., STRUCKMAN-JOHNSON, D., RUCKER, L., BUMBY, K., DONALDSON, S., 1996: Sexual coercion reported by men and women in prison. *The Journal of Sex Research* 33 (1), 67-76.
- SUNSTEIN, C. R., 2000. Behavioral Law and Economics: A Progress Report. In *American Law and Economics Review* 1 (1), 115-57
- SYKES, G. M., 1958: *Society of Captives: A Study of Maximum Security Prison*. Princeton: Princeton University Press.

- SYKES, G., MESSINGER, S. L., 1960: The inmate social system. In CLOWARD, R. et al. (eds): *Theoretical Studies in the Social Organization of the Prison*. Social Science Research Council, New York, pp. 14-43.
- SYKES, G. M., MESSINGER, S. L., 1977: The inmate social systém. *The Sociology of Corrections*, ed. LEGER, R. G., STRATTON, J. R., 97 – 109. New York, John Wiley and Sons.
- ŠČUREK, R., 2007: *Aktuální bezpečnostní hrozby plynoucí z násilných činů, terorismus, extremismus a organizovaný zločin*. Ostrava: Vysoká škola báňská.
- ŠEFCŮ, O., 2013: *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha.
- TAJFEL, H., 2010: *Social identity and intergroup relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TANNENBAUM, F., 1938: *Crime and the community*. New York: Columbia University Press.
- TERRY, CH. M., 1997: The Function of Humor for Prison Inmates. *Journal of Contemporary Criminal Justice* 13 (1), 23-40.
- TIMMING, A. R., PERRETT, D., 2016: Trust and mixed signals: A study of religion, tattoos and cognitive dissonance. *Personality and Individual Differences* 97, 234–238.
- TOCH, H., 1992: *Mosaic of despair*. Washington, DC: American Psychological Association.
- TRAVIS, J., 2004: *Reentry and Reintegration: New Perspectives on the Challenges of Mass Incarceration in Imprisoning America: The Social Effects of Mass Incarceration*. New York: Russell Sage Foundation.
- TUSHMAN, M., KATZ, R., 1980: External Communication and Project Performance: An Investigation into the Role of Gatekeepers. *Management Science*. 26 (11), 1071-1085.
- Vyhláška č. 345/1999 Sb. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
- WACQUANT, L., 2002: The Curious Eclipse of Prison Ethnography in the Age of Mass Incarceration. *Ethnography* 4 (3), 371-397.
- WARD, D. A., KASSEBAUM, G. G., 1965: *Women's Prison: Sex and Social Structure*. Aldine, Chicago.
- WATKINS, J., 2016: *Tattoo: Symbols and meanings*. New York: Amber Books Ltd.
- WATSON, J., 1998: Why Did You Put That There?: Gender, Materialism and Tattoo Consumption. *NA - Advances in Consumer Research* 25, 453-460.

- WEBER, M., 1978: *Economy and society: An outline of interpretive sociology* (G ROTH, G., WITTICH, C. eds. ; FISCHOFF, E. et al., Trans., 2 Vols.).
- WEIGERT, A. J., 1986: The Social Production of Identity: Metatheoretical Foundations. *Sociological Quarterly* 27, 165-183.
- WHEELER, S., 1961: Socialization in correctional communities. *American Sociological Review*. 26, 697-712.
- WHEELER, S., 1974: Die Struktur formalorganisierter Sozialisationsanstalten. In BRIM, O. G., WHEELER, S. (eds), *Erwachsenensozialisation*. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 53-125.
- WIDMAN, D. R., CORCORAN, K. E., NAGY, R. E., 2009: Belonging to the same religion enhances the opinion of others' kindness and morality. *Journal of Social, Evolutionary, and Cultural Psychology* 3, 281–289.
- WILSON, J. Q., 1989: *Bureaucracy: What Government Agencies Do and why They Do it*. New York: Basic Books.
- WINSLOW, D., 2006: NSF Supports Ethnographic Research. *American Ethnologist* 33 (4), 519-521.
- YSSELDYK, R., MATHESON, K., ANISMAN, H., 2010: Religiosity as identity: Toward an understanding of religion from a social identity perspective. *Personality and Social Psychology Review* 14, 60–71.
- ZEMAN, V., 2009: *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*. Praha: Člověk v tísni.
- ZURCHER, L. A., 1977: *The Mutable Self*. Beverly Hills: Sage.

Seznam obrázků

Obrázek 1 Tetování A.C.A.B. (Zdroj: archiv autorky).....	62 -
Obrázek 2 Hákové kříže (Zdroj: archiv autorky).....	67 -
Obrázek 3 Příklad užití severské mytologie pro tatuáž - Odin (Zdroj: archiv autorky)	67 -
Obrázek 4 Keltský kříž (Zdroj: archiv autorky)	68 -
Obrázek 5 Oděvní značka Grassel (Zdroj: archiv autorky)	70 -
Obrázek 6 Nápis "Es kommt der Tag" (Zdroj: archiv autorky).....	71 -
Obrázek 7 Zjevná extremistická symbolika v kombinaci s barevnou symbolikou (Zdroj: archiv autorky).....	71 -
Obrázek 8 Nápis „Heim ins Reich“ (Zdroj: archiv autorky)	73 -
Obrázek 9 Tetování extremistické symboliky před rokem 1989 (Zdroj: archiv autorky) ...	74 -
Obrázek 10 Tetování slzy (Zdroj: archiv autorky)	78 -
Obrázek 11 Hvězda pod okem (Zdroj: archiv autorky).....	79 -
Obrázek 12 Oční linky (Zdroj: archiv autorky)	80 -
Obrázek 13 Rodinná symbolika - matka (Zdroj: archiv autorky).....	82 -
Obrázek 14 Rodinná symbolika - děti (Zdroj: archiv autorky)	83 -
Obrázek 15 Tetování jména partnerky (Zdroj: archiv autorky).....	84 -
Obrázek 16 Vytetovaný mazlíček (Zdroj: archiv autorky).....	85 -
Obrázek 17 Náboženské tetování - islám (Zdroj: archiv autorky).....	88 -
Obrázek 18 Náboženské tetování (Zdroj: archiv autorky).....	89 -
Obrázek 19 Kombinace náboženské a rodinné symboliky (Zdroj: archiv autorky)	90 -
Obrázek 20 Narkotetování (Zdroj: archiv autorky)	91 -
Obrázek 21 Narkotetování (Zdroj: archiv autorky)	92 -
Obrázek 22 Narkotetování - číselná symbolika (Zdroj: archiv autorky)	93 -
Obrázek 23 Gambling tetování (Zdroj: archiv autorky)	94 -
Obrázek 24 Gambling tetování (Zdroj: archiv autorky)	95 -
Obrázek 25 Hvězdy (Zdroj: archiv autorky).....	96 -
Obrázek 26 Pavučina (Zdroj: archiv autorky)	97 -
Obrázek 27 Ostnatý drát (Zdroj: archiv autorky)	98 -
Obrázek 28 Klaun (Zdroj: archiv autorky)	99 -
Obrázek 29 Zbraně (Zdroj: archiv autorky).....	100 -
Obrázek 30 Plameny (Zdroj: archiv autorky)	101 -
Obrázek 31 Koruna (Zdroj: archiv autorky).....	102 -

Obrázek 32 Hrozny vína (Zdroj: archiv autorky)	- 103 -
Obrázek 33 Koi kapr (Zdroj: archiv autorky)	- 104 -
Obrázek 34 Drak (Zdroj: archiv autorky)	- 105 -
Obrázek 35 Jin a jang (Zdroj: archiv autorky)	- 106 -
Obrázek 36 La Muerte (Zdroj: archiv autorky)	- 107 -
Obrázek 37 Filmová inspirace	- 108 -
Obrázek 38 Znamení zvěrokruhu (Zdroj: archiv autorky)	- 109 -
Obrázek 39 Vytetovaná přezdívká odsouzeného (Zdroj: archiv autorky)	- 110 -
Obrázek 40 Číselná symbolika (Zdroj: archiv autorky)	- 112 -
Obrázek 41 Nápisy (Zdroj: archiv autorky)	- 112 -
Obrázek 42 Charon (Zdroj: archiv autorky)	- 113 -
Obrázek 43 Tzv. "smrťák" (Zdroj: archiv autorky)	- 114 -
Obrázek 44 Lebky v kombinaci s vězeňským kódem (Zdroj: archiv autorky)	- 115 -
Obrázek 45 Hřbitov (Zdroj: archiv autorky)	- 115 -
Obrázek 46 Infantilní motiv - šmoula (Zdroj: archiv autorky)	- 116 -
Obrázek 47 Válečník (Zdroj: archiv autorky)	- 118 -
Obrázek 48 Ornament (Zdroj: archiv autorky)	- 119 -
Obrázek 49 Had (Zdroj: archiv autorky)	- 119 -
Obrázek 50 Biomechanika (Zdroj: archiv autorky)	- 120 -

Seznam příloh

Příloha č. 1: LOCHMANNOVÁ, Alena. Kérky starých „muklů“ – Reflexe proměny symboliky a významu tetování v českých mužských věznicích. *Moderní-Dějiny*. 2018.

Příloha č. 2: LOCHMANNOVÁ, Alena. Muži v sintru. *Psychologie Dnes*. 2017, 23. ročník (2). ISSN 1212-9607.

Příloha č. 3: LOCHMANNOVÁ, Alena. Tělo jako plátno: Reflexe vězeňského tetování z perspektivy vězeňských tatérů. *Acta FF*. 2017. 2017(3). ISSN 1802-0364.

Příloha č. 4: LOCHMANNOVÁ, Alena. Tetování jako vzkaz: Vybrané tělesné mutilace vězeňské subkultury. *The Journal of Culture*. 2015, 2015(1). ISSN 1805-2886.

Příloha č. 5: DIRGA, Lukáš, Alena LOCHMANNOVÁ a Petr JUŘÍČEK. The Structure of the Inmate Population in Czech Prisons. *Sociológia - Slovak Sociological Review*. 2015, 47(6): 559-578. ISSN 1336-8613.

Příloha č. 6: LOCHMANNOVÁ, Alena. Vězeňská tetování: osudy vepsané pod kůží. *Psychologie Dnes*. 2016, 22. ročník (7-8). ISSN 1212-9607.

Příloha č. 7: LOCHMANNOVÁ, Alena. Vězeňský trh – hybridní barter a komoditní peníze v prostředí českých věznic. *Acta FF*. 2016. 2016(1). ISSN 1802-0364.